

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Brina Tomovič

Mentorica: doc. dr. Petra Roter

**UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI V LUČI ZAHODNEGA IN
VZHODNEGA MODELA IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE
– PRIMERA FRANCIJE IN NEMČIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

*Zahvaljujem se svoji mentorici doc. dr. Petri Roter za strokovno pomoč in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela.
Posebej se zahvaljujem mojima staršema, da sta mi vedno stala ob strani in verjela vame, ter družini in prijateljem za spodbudo in ljubezen.*

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a BRINA TOMONIČ, z vpisno številko 21016452,
rojeni/-a 19.5.1981 v kraju KRANJ, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI V LADJI ZAHODNEGA IN
VEHODNEGA MODELA IGRACIJSKIH NARODA IN OBLIKOVANJA
DRŽAVE - PRIMERI FRANCISKE IN NEMČIJE

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skrajšane dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljen kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa pomeni tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglasiem z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FdV«.

V Ljubljani, dne 5.3.2009

Podpis avtorja/-ice: Brina Tomonič

UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI V LUČI ZAHODNEGA IN VZHODNEGA MODELA IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE – PRIMERA FRANCIJE IN NEMČIJE

Etnična heterogenost je stalnica evropskih držav, kjer poleg večinskega prebivalstva prebivajo tudi ena ali več različnih manjšinskih skupnosti. Najpogostejše manjšinske skupnosti so narodne manjšine in imigrantske manjšine, z njihovo prisotnostjo pa se države spopadajo vsaka na svoj način. V zgodovini sta se izoblikovala dva modela izgrajevanja narodov in oblikovanja držav, prvi je zahodni, republikanski ali državljanski model, kjer je država obstajala pred narodom in ki temelji na državljanstvu in predstavlja pričakovanje večine, da bodo manjšinske etnične skupnosti sprejele politična pravila države in prevzele narodno kulturo. Drugi model je vzhodni ali etnični model, kjer je narod obstajal pred državo in ki temelji na skupnem izvoru, jeziku in kulturi. V skladu s procesom, na podlagi katerega so nastali narodi in so se oblikovale države, države upravljajo z etničnimi manjšinami na svojem ozemlju. Francija, ki je predstavnica zahodnega modela izgrajevanja naroda in oblikovanja države manjšin na svojem ozemlju ne priznava in vsem tujcem podeljuje državljanstvo z željo poenotenja francoskega naroda, Nemčija pa kot predstavnica vzhodnega modela izgrajevanja naroda in oblikovanja države narodne manjšine na svojem ozemlju priznava in jim podeljuje posebne pravice, ki so jim zagotovljene z nacionalnimi zakoni in nekaterimi mednarodnimi dokumenti, ne priznava pa imigrantskih manjšin.

Ključne besede:

Etnična heterogenost, manjšine, izgrajevanje naroda, oblikovanje države, Francija, Nemčija

MANAGING OF ETHNIC HETEROGENEITY IN THE LIGHT OF WESTERN AND EASTERN MODEL OF NATION-BUILDING AND STATE-FORMATION – CASES OF FRANCE AND GERMANY

Ethnic heterogeneity is continuity in European nations, where there are, besides the majority population, present also one or more minority groups. The most common minority groups are national minorities and immigrant minorities, and states are dealing with their presence each in their own way. In the course of history, two models of nation-building and state-formation have developed. The first one is western or civic model, where state has existed before the nation has developed, it is based on citizenship and represents the expectations of the majority population that the minorities will assume the political rules of the country and take possession of the national culture. The other model is eastern or ethnic model, where nation has existed before the state, and it is based on common origin, language and culture. In line with the process on the basis of which the nations have been built and states have been formed, the countries are dealing with the ethnic heterogeneity on their territories. France, as a typical representative of the civic model of nation-building and state formation, does not acknowledge the existence of minorities on her territory and grants all foreigners french nationality with the goal of making french nation uniform. Germany as the representative of the ethnic model of nation-building and state-formation acknowledges national minorities on her territory and grants them special rights as ensured in national laws and international documents, but does not acknowledge the immigrant minorities.

Key words:

Ethnic heterogeneity, minorities, nation-building, state-formation, France, Germany

KAZALO

KAZALO KRATIC	7
1. UVOD	8
2. ZAHODNI IN VZHODNI MODEL IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE	14
2.1 NAROD	14
2.2 DRŽAVA	17
2.3 NACIONALNA DRŽAVA	18
2.4 DVA MODELA IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE	20
2.4.1 Zahodni model	21
2.4.2 Vzhodni model	22
3. ETNIČNA HETEROGENOST IN NJENO UPRAVLJANJE	24
3.1 NASTANEK MANJŠIN	24
3.2 NARODNE MANJŠINE	26
3.2.1 'Problem manjšin'	28
3.3 IMIGRANTSKE MANJŠINE	30
3.4 UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI	32
3.4.1 Varstvo manjšin	33
3.4.2 Zaščita splošnih človekovih pravic	36
3.4.3 Integracija etničnih skupin	39
4. FRANCIJA	45
4.1 VARSTVO NARODNIH MANJŠIN	46
4.2 ZAŠČITA SPLOŠNIH ČLOVEKOVIH PRAVIC	48
4.2.1 Diskriminacija	49
4.3 UPRAVLJANJE Z IMIGRANTI	51
4.3.1 Francoski model integracije	53
4.3.2 Državljanstvo	55
4.4 AKTUALNI PROBLEMI	56
5. NEMČIJA	59
5.1 VARSTVO NARODNIH MANJŠIN	60
5.2 ZAŠČITA SPLOŠNIH ČLOVEKOVIH PRAVIC	62
5.2.1 Diskriminacija	62

5.3 UPRAVLJANJE Z IMIGRANTSKIMI MANJŠINAMI	64
5.3.1 Nemška integracijska politika	66
5.3.2 Državljanstvo	68
5.4 AKTUALNI PROBLEMI	70
6. ZAKLJUČEK	72
7. UPORABLJENI VIRI	76
7.1 SEKUNDARNI VIRI	76
7.2 PRIMARNI VIRI	84

KAZALO KRATIC

EU	Evropska unija
EUMAP	<i>European Union Accession Monitoring Program</i> (Program nadzorovanja priključevanja Evropski uniji)
HLM	<i>Habitations à loyer modéré</i> (Stanovanja z nizko najemnino)
INED	<i>Institut National d'Etudes Demographiques</i> (Državni inštitut za demografske študije)
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i> (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
NDR	Nemška demokratična republika
ODIHR	<i>Office for Democratic Institutions and Human Rights</i> (Urad za demokratične institucije in človekove pravice)
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PSSE	Parlamentarna skupščina Sveta Evrope
SE	Svet Evrope
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> (Visoki komisariat Združenih narodov za begunce)
ZDA	Združene države Amerike
ZRN	Zvezna republika Nemčija

1. UVOD

Etnična heterogenost je postala stalnica držav po svetu. Skoraj ne mine dan, ne da bi slišali novice o imigrantih, ki so prebežali v Evropo v upanju na boljše življenje, ali o nemirih, s katerimi so pripadniki manjšin skušali opozoriti na svoj nevzdržni položaj. Po drugi svetovni vojni so si posamezne države in mednarodna skupnost z različnimi zakoni, predpisi, resolucijami, deklaracijami in konvencijami na nacionalni in univerzalni ravni prizadevale zaščititi človekove pravice, tudi pravice manjšin. Živimo v času etnične raznolikosti, s katero imajo mnoge države in tudi posamezniki veliko težav.

Za veliko večino držav ne moremo trditi, da so etnično homogene. Dejansko je na svetu le slabih 10 odstotkov držav, ki so homogene z etničnega stališča, v več kot 40 odstotkih držav pa prebiva pet ali več večjih etničnih skupin. Etnična heterogenost oz. raznolikost je stalna in neizogibna komponenta sodobnih držav (Connor 2000: 26–7). Posledično je etnična zavednost kot politična sila v Evropi in tudi drugod po svetu v porastu, kar predstavlja izziv državam in njihovim mejam (Connor 2000: 32).

S problemi etnične heterogenosti in raznolikosti prebivalstva se srečujejo tako države vzhodne Evrope kot večetnične države bolj razvite zahodne Evrope. Med njimi so najbolj opazne zahteve po samostojnosti, ki jih v Španiji izražajo Baski, Katalonci in v manjši meri prebivalci Galicije. V Švici se poleg sovraštva Švicarjev do tujih gostujočih delavcev pojavljajo zahteve francosko govoreče populacije Berna za politično ločitev od nemško govorečih. S francosko nadvlado so nezadovoljni Bretonci, pojavljajo se nacionalistične ideje na Škotskem in v Walesu, konflikt na Severnem Irskem in tekmovalnost med Valonci in Flamci v Belgiji (Connor 2000: 32).

Etnična raznolikost je pomembno prispevala k dosežkom evropske civilizacije in zato bi se za uspešno integracijo in upravljanje kulturne in etnične raznolikosti znotraj evropskih držav morali izogniti prepogostim uničujočim posledicam etničnega in rasnega merjenja moči. V evropskih državah se pojavlja čedalje več negativnih čustev državljanov proti etničnim manjšinam, ki jih nekateri evropski voditelji s svojimi politikami le še spodbujajo, namesto da bi se spopadali s problemi in jih poskušali rešiti (Jenkins in Sofos 1996: 73–7). Ključna naloga združene in demokratične Evrope bi moralo biti sprejemanje etnične raznolikosti in vključevanje etničnih manjšin v družbo, s čimer bi lahko preprečili naraščanje etničnih konfliktov (Turton in Gonzalez 2000: 25).

V evropskih nacionalnih državah sobivajo različne etnične manjšine. Njihov status je različen: najbolj številčne in opazne so imigrantske manjšine, ki so se oblikovale v zadnjih štirih desetletjih 20. stoletja kot posledica množičnih migracijskih tokov, in narodne manjšine, ki v nacionalnih državah prebivajo že dalj časa in so nastale s spreminjanjem državnih meja skozi zgodovino (Turton in Gonzalez 2000: 25). Narodne manjšine predstavljajo manjše skupnosti populacije neke države, ki se razlikujejo od večinske skupine v državi, ki so v procesu izgrajevanja nacionalnih držav ostale izven meja svoje izvirne države in si prizadevajo za ohranjanje svoje narodnostne (pa tudi etnične, verske in jezikovne) identitete (Jackson Preece 1998: 18; Komac 2002: 17). K narodnim manjšinam lahko prištevamo tudi manjšinske narode, ki v okviru določene države prebivajo dalj časa, in razpršene narodne skupnosti (Komac 2002: 17).

Imigracije oz. preseljevanja ljudi potekajo predvsem z revnega juga in vzhoda v razvite kapitalistične države zahodne Evrope od druge svetovne vojne. Demografske in gospodarske spremembe, ki so vplivale na industrializirani sever, so zahtevale vedno več nove delovne sile. Dejavniki, kot so razpad kolonialne politične in gospodarske mreže, iskanje možnosti gospodarskega preživetja v tretjem svetu, odpiranje novih prometnih in komunikacijskih možnosti in priložnost kolonialnih prebivalcev, da so vstopili na ozemlje svojih evropskih gospodarjev, so ljudem drugačnih etničnih in rasnih korenin omogočili imigracijo v Evropo, kar je bilo za Evropo nekaj popolnoma novega in neznanega (Jenkins in Sofos 1996: 28).

Cvetoča gospodarstva zahodne Evrope so v 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja sprejela gostujoče delavce, ki so kasneje postali stalni prebivalci teh držav, njihova integracija pa je postala velik problem v 70-ih in 80-ih letih, ko so se te države soočale z gospodarsko recesijo (Jenkins in Sofos 1996: 28). Strah pred brezposelnostjo in strah pred 'okužbo' neznanih kultur sta vodila v izbruhe rasizma in kulturnega fundamentalizma. Problem je še poglobil prepad med bogatimi in revnimi državami, k čemur je pripomogla predvsem internacionalizacija tržnega gospodarstva. Gospodarski in demografski pritiski v Afriki in Aziji so ljudi silili k begu, kar je povzročilo imigracije ljudi z juga in vzhoda. Nastanek številnih novih držav po koncu hladne vojne, ki niso bile sposobne poskrbeti za svoje prebivalce, zahodna Evropa pa se ni bila sposobna pravočasno odzvati na to dogajanje, je povzročil še dodaten pritisk na meje Evropske unije (EU). Evropa se je odzvala z odporom, kar je ustvarilo idejo 'trdnjave Evrope', zaprte evropske integracije, kjer bi bil vstop prebivalcem iz držav tretjega sveta¹ otežen, če že ne onemogočen (Jenkins in Sofos 1996: 28; Fukuyama 2005: 126).

¹ Izraz prebivalci oz. migranti iz tretjih držav označuje ljudi, ki prihajajo iz držav, ki ne sestavljajo EU, predvsem prebivalce afriških in srednjeazijskih držav.

Množični migracijski tokovi so torej vplivali na nastanek še bolj heterogenih in multikulturnih družb, ki se ne skladajo s tradicionalnim pojmovanjem nacionalne države in otežujejo njeno upravljanje (Jenkins in Sofos 1996: 5). Etnična različnost se tako v sodobnem svetu pojavlja kot eden od izzivov nacionalni državi, čeprav je hkrati proizvod nacionalne države same. Ideja naroda vključuje skupne vrednote, skupna čustva in navezanost, občutek pripadnosti in članstva, ki ne temelji le na skupnih interesih, ampak tudi na skupnih značilnostih in izvoru (Schöpflin 2002: 34). V 200 in več letih nastajanja koncepta naroda in nacionalne države se je ideja naroda združila z idejo neodvisne ozemeljske države. Narod je potreboval državo, saj je le država lahko izvajala monopolistični nadzor, ki je bil potreben za spodbujanje nacionalnih vrednot in tradicij. Predvsem s pojavom množičnih migracij pa se je etnična struktura evropskih držav bistveno spremenila in s tem je postala etnična heterogenost protislovna sami ideji nacionalne države kot naravne, neizogibne ali potrebne oblike politične organizacije. Velik problem predstavlja nezmožnost oz. nepripravljenost držav, da bi pripadnike novih etničnih skupin sprejele za svoje državljane, kar zanika eno osnovnih načel sodobnih držav, da morajo imeti vsi prebivalci enake pravice (Turton in Gonzalez 2000: 12).

V evropski zgodovini sta se oblikovala dva prevladujoča modela oblikovanja narodov in izgrajevanja držav, in sicer zahodni, republikanski ali državljanski model, ki predstavlja pričakovanje večine, da bodo manjšinske etnične skupnosti sprejele politična pravila države in prevzele narodno kulturo, in vzhodni ali etnični model, ki temelji na skupnem izvoru, jeziku in kulturi (Turton in Gonzalez 2000: 18). Tako lahko govorimo o državljanski definiciji naroda, na podlagi katere se je proces izgrajevanja naroda in oblikovanja države dogajal v Franciji, in etnični definiciji naroda, v skladu s katero je proces oblikovanja države in izgrajevanja naroda potekal v Nemčiji. Razlika med 'francosko' in 'nemško' definicijo naroda temelji na razlikovanju med 'nemško miselnostjo', ki privilegira identifikacijske kriterije oz. skupni izvor, jezik in kulturo, in 'francosko miselnostjo', ki temelji na državljanstvu in od državljanov zahteva pripravljenost prevzeti kulturo večinskega naroda (Turton in Gonzalez 2000: 18; Noiriel 2001: 138). Posledično je torej narod definiran v skladu z državljanskimi ali etničnimi kriteriji.

Glavna teza, ki jo obravnava naloga, je, da so upravljanje etnične heterogenosti in načini integracije različnih etničnih manjšinskih skupin v državah odvisni od tega, na kakšen način je potekal proces oblikovanja države in izgrajevanja naroda – v skladu z zahodnim ali vzhodnim modelom. To bom pokazala z dvema študijama primera. Na primeru Francije želim pokazati, da zahodni model oblikovanja države in izgrajevanja naroda temelji na konceptu državljanstva, po katerem s pridobitvijo državljanstva vsi prebivalci postanejo enakopravni.

Države, ki so nastale v skladu s tem modelom, z etnično heterogenostjo upravljajo tako, da skušajo etnične skupine integrirati v večinsko družbo. Obstoj manjšin – tako narodnih kot imigrantskih – ne priznavajo in skušajo njihove pripadnike popolnoma integrirati v družbo, ne da bi jim podeljevale kakšne posebne pravice. Države, ki so nastale v skladu z vzhodnim modelom, katerega predstavnica je Nemčija,² temeljijo na načelu etničnosti, po katerem je narod razumljen kot skupnost, ki ima homogene etnične in kulturne korenine in skupni jezik. Te države etnično heterogenost priznavajo in različnim etničnim skupinam podeljujejo določene posebne pravice. Pokazati želim tudi, da države vzhodnega modela različne manjšinske etnične skupnosti obravnavajo različno, saj se obseg pravic, ki so jih manjšine deležne, razlikuje med narodnimi in imigrantskimi manjšinami. Narodne manjšine v državah, ki so nastale v skladu z vzhodnim modelom izgrajevanja naroda in oblikovanja države, uživajo pravice, ki jim jih zagotavljajo nacionalna zakonodaja in mednarodni dokumenti, ker na ozemlju določene države prebivajo že dolgo in so si skozi zgodovino te pravice izborile, pa tudi države so se na njihov obstoj navadile. Po drugi strani pa so imigrantske manjšine dokaj nova populacija, so popolnoma drugačni od večinskega prebivalstva, države se jih bojijo in jim ne zagotavljajo enakih pravic, kot so jih deležne narodne manjšine.

Diplomsko delo je razdeljeno na štiri dele. V prvem delu se bom ukvarjala z vzhodnim in zahodnim modelom oblikovanja države in izgrajevanja naroda. Ker je o naraščajoči etnični heterogenosti, o imigracijah in o pravicah manjšin nemogoče govoriti, ne da bi upoštevali zgodovinske procese nastajanja naroda in nacionalnih držav, bom predstavila osnovne pojme naroda, države in nacionalne države, ki so ključni za razumevanje procesa izgrajevanja naroda in oblikovanja države, ter opisala oba modela oblikovanja države in izgrajevanja naroda. Pri tem bom uporabila analizo sekundarne literature.

V drugem delu bom predstavila etnično heterogenost. Opisala bom, kako so manjšine nastale ter kakšne so razlike med narodnimi in imigrantskimi manjšinami. Predstavila bom tri različne načine upravljanja z etnično heterogenostjo, in sicer varstvo narodnih manjšin, zaščito splošnih človekovih pravic in integracijo pripadnikov manjšinskih skupin, kot jo opredeljujejo asimilacijski model, model diferenciranega izključevanja in multikulturni model. Tukaj bom uporabljala analizo primarne in sekundarne literature.

Tretji del diplome bom posvetila Franciji, četrtega pa Nemčiji, saj želim na tipičnih primerih zahodnega in vzhodnega modela preveriti, kako državi upravljata z etnično

² Nemčija je sicer država, ki jo geografsko uvrščamo v zahodno Evropo, ko pa govorimo o procesu izgrajevanja naroda in oblikovanja države, spada med države, ki so se oblikovale v skladu z vzhodnim modelom. To pomeni, da je narod obstajal pred državo, da so bili občutek nacionalnosti in z njim povezani jezik, vera, skupna zgodovina, kultura in etničnost predpogoj za oblikovanje države (Jenkins in Sofos 1996: 15; Roter 2001: 231).

heterogenostjo in kakšne obravnave so deležne manjšine, ki živijo v obeh državah. Za predmet raziskovanja sem si izbrala Francijo in Nemčijo, ker menim, da sta državi primerljivi. Obe sta bili dokaj zgodnji industrijski državi in imata kapitalistični gospodarski sistem in zaradi intenzivnosti industrije podobno zaposlitveno strukturo (Jenkins in Sofos 1996: 2). Obe sta relativno stabilni liberalni demokraciji in sta v času po drugi svetovni vojni uživali status velikih sil, vendar sta se njuna moč in vpliv v obdobju po hladni vojni zmanjšala (Jenkins in Sofos 1996: 2). Obe sta bili vpleteni v politiko hladne vojne in sta morali po njenem koncu ponovno oceniti in vzpostaviti svoje strateške interese. Obe sta izkusili posledice globalizacije in naraščanja supranacionalizma v EU ter sta državi imigracije, ki se soočata z izzivom prilagajanja nacionalne identitete potrebam multikulture družbe.

Opisala bom, kako se omenjeni državi spopadata z etnično heterogenostjo, saj v obeh prebivajo tako narodne kot imigrantske manjšine. Obe sta nacionalni državi, ki sta si želeli doseči ideal etnično homogene države, a jima to ni uspelo. Francija je prototip zahodnega modela oblikovanja naroda, kjer je država obstajala pred narodom in se je narod vzpostavil kot politična skupnost svobodnih državljanov. Temelji na konceptu državljanstva, po katerem naj bi bili vsi njeni prebivalci enakopravni državljani, in ne priznava obstoja različnih manjšinskih skupin. Ne glede na to, ali so manjšine v Franciji narodne ali imigrantske, Francija razlik med večino in manjšinami ne priznava. Vsi njeni prebivalci so enakovredni francoski državljani in nihče ni deležen posebnih pravic na podlagi svoje drugačne narodne ali etnične pripadnosti. Nemčija je prototip vzhodnega oz. etničnega koncepta oblikovanja naroda, po katerem se je narod oblikoval pred nastankom države in bil razumljen kot skupnost, ki ima homogene etnične in kulturne korenine in skupni jezik in priznava obstoj različnih etničnih skupin. Tako Nemčija narodnim manjšinam zagotavlja posebne pravice, ki jim v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi dokumenti pripadajo. Drugače je pri imigrantskih manjšinah, ki jih Nemčija ne priznava in jih skuša asimilirati v večinsko družbo. Na njenem ozemlju imigrantske manjšine prebivajo relativno malo časa, država se jih boji, ker so drugačni, imajo drugačne kulturne vzorce in jih tako v strahu, da bi 'okužili' večinsko družbo, skuša kar se da hitro asimilirati in jim ne podeljuje nobenih posebnih pravic.

Predstavila bom torej manjšine, ki živijo v obeh državah, kakšne pravice jim državi zagotavljata ter katere zakone in mednarodne dokumente, ki urejajo status manjšin in jim zagotavljajo posebne pravice, sta državi sprejeli in podpisali. Da bom potrdila ali ovrgla zastavljeno tezo, bom preučila procese integracije manjšinskih skupin, njihovo diskriminacijo s strani države, vprašanje podeljevanja državljanstva in aktualne probleme, s katerimi narodne

in predvsem imigrantske manjšine v obeh državah opozarjajo na svoj položaj. Pri tem bom uporabila analizo primarnih in sekundarnih virov.

V zaključku bom strnila ugotovitve in ovrednotila veljavnost zastavljene teze.

2. ZAHODNI IN VZHODNI MODEL IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE

Evropo lahko imenujemo rojstni kraj ideje naroda in nacionalne države. Koncept naroda ima v Evropi globoke korenine, ki segajo v 18. stoletje. Narod je tesno povezan s sodobno evropsko zgodovino, saj je bilo oblikovanje naroda dolg in zapleten proces zgodovinskega razvoja Evrope (Hroch 1996: 79). Nacionalizem kot ideologija in kot gibanje je bil močna politična sila vse od francoske revolucije, pa tudi etnične skupnosti imajo v Evropi dolgo zgodovino (Smith 1995: vii).

Konec hladne vojne je prinesel večje zavedanje in soglasje v mednarodni skupnosti glede načel suverenosti, politične legitimnosti in človekovih pravic (Fukuyama 2005: 131). Zato je o ponovnem vzponu nacionalističnih ideologij, ki se je pričel s padcem berlinskega zidu in razpadom Sovjetske zveze, o naraščajoči etnični heterogenosti, o imigracijah in o pravicah manjšin nemogoče govoriti, ne da bi upoštevali zgodovinske procese nastajanja naroda in nacionalnih držav. Zgodovina Evrope je zgodovina narodov, držav in poskusov, kako razumeti odnose med tema dvema konceptoma (Entzinger 2005: 25). Zato je najprej potrebno pojasniti, kaj je narod in kaj država, kako sta se oblikovala in kakšne so značilnosti nacionalne države.

2.1 NAROD

Svet je sestavljen iz narodov, ki so edinstveni in neprimerljivi. Vsak ima svoj lastni značaj, zgodovino in usodo. Čeprav so narodi obstajali že prej, je šele v 18. stoletju beseda začela dobivati svoj moderni, politični pomen. Začetki izgrajevanja naroda segajo torej v čas, ko so se skupine znotraj nedominantne etnične skupnosti začele zavedati svoje etničnosti in so se v njih pojavile želje, da bi na podlagi tega oblikovale svoje države. Tako so se začela narodna gibanja, ki dajejo narodnim vrednotam absolutno prednost pred vsemi drugimi vrednotami (Hroch 1996: 80). Boj za neodvisnost v Ameriki, francoska revolucija in upor žrtev okupacije Napoleonovih čet so prvi temeljni dogodki, v senci katerih se je med letoma 1770 in 1810 začel proces izgrajevanja narodov in s tem utrjevanje modernega pojmovanja naroda (Noiriel 2001: 133).

Beseda narod je latinskega izvora in predstavlja skupnost članov istega izvora. Je skupnost svobodnih ljudi, ki se sami in popolnoma neodvisno odločajo o svojem skupnem življenju

(Noiriel 2001: 134). Tako lahko narod definiramo kot skupnost oseb, ki jih združuje občutek pripadnosti. Skupna zgodovina, skupni jezik, skupna vera in skupna kultura služijo kot osnova. Pripadniki naroda imajo pogostejše stike med seboj kot s pripadniki drugih narodov, kar je še olajšano s tem, da osebe, ki pripadajo določenemu narodu, ponavadi živijo skupaj na istem ozemlju, ni pa to absolutni pogoj za obstoj naroda (Entzinger 2005: 25–6). Tudi Connor (2000: 36) narod definira kot družbeno skupino, ki si deli skupno ideologijo, skupne institucije in navade, skupno ozemlje ter občutek homogenosti. Ideja naroda predstavlja skupne vrednote, skupno mišljenje in povezanost. Vključuje občutek pripadnosti in članstva, ki ne temelji le na skupnih interesih, ampak tudi na skupnih značilnostih in skupnem nastanku (Turton in Gonzalez 2000: 13).

Bauer (1996: 39–40) je izpostavil nekaj vprašanj, ki se najpogosteje pojavljajo, kadar govorimo o oblikovanju naroda. Lahko jih strnemo v tri najpomembnejša, ki nam bodo pomagala pri opredelitvi naroda:

- Je narod zgolj skupnost ljudi, ki imajo iste korenine in iste prednike?
- Je samo skupni jezik tisti, ki ljudi združuje v skupnosti?
- Je zavest o skupnem članstvu edina, zaradi katere se ljudje razglašajo za člane določenega naroda?

Narod je skupnost ljudi, ki ima skupno preteklost. Bauer (1996: 40) trdi, da narodi živijo od svoje preteklosti in da je narod odvisen od narodnega značaja, ki predstavlja skupne fizične in psihične značilnosti, na podlagi katerih se narodi med seboj razlikujejo. Enakega mnenja je tudi Ortega y Gasset (2003: 13), ki pravi, da je narod odvisen od določenih običajev in tradicij in je nastal zaradi določenih zgodovinskih okoliščin.

Na vprašanje, ali je skupni jezik tisti, ki povezuje ljudi v narod, Bauer (1996: 53–5) odgovarja pritrdilno, saj je prepričan, da je narod skupnost s skupno preteklostjo, kulturo in skupnim jezikom. Tudi Hastings (2000: 508) pravi, da narod sestavlja etnična skupina, ki jo ponavadi povezujeta jezik in kultura, vendar to ni vse. Zato dodaja še, da si narod prisvaja pravico do politične identitete in avtonomije ter do nadzora nad določenim ozemljem.

Enako Kirchoff³ narod vidi kot skupnost ljudi, ki želijo živeti skupaj v neodvisni skupnosti, to skupnost branijo in so se zanjo pripravljene žrtvovati. Podobnega mnenja je Weber (2000: 6–19), ki koncept naroda definira kot čustveno skupnost, ki bi se lahko izrazila v svoji državi, oz. kot skupnost, ki pogosto oblikuje svojo državo.

³ Kirchoff, Alfred (1905) *Zur Verständigung über die Begriffe 'Nation' und 'Nationalität'*. Halle. V Bauer (1996: 71).

Vse navedene značilnosti naroda držijo. A kot je pomembno izpostavil Renan⁴ v svojem predavanju Kaj je narod? (*Qu'est-ce qu'une nation?*) leta 1882:

- narod ni isto kot rasa, saj so vse moderne države etnično mešane,
- narod se ne identificira z jezikom,
- narod ne temelji na religiji,
- narod ni skupnost, ki bi jo povezovali interesi,
- narod ni geografsko določen.

Renan je narod definiral kot:

dušo oziroma duhovno načelo. To dušo oziroma duhovno načelo sestavlja dvoje, čeprav gre v bistvu za eno samo stvar. Prvo pripada preteklosti, drugo sedanjosti. Prvo je skupna last bogate dediščine spominov, drugo je današnje soglasje in želja po skupnem življenju. Narod je torej velika solidarna skupnost, ki temelji na občutku žrtev, ki so bile potrebne, in tistih, ki bodo, in je nanje pripravljena. Prvi pogoj naroda je njegova preteklost, a ga kljub temu v sedanjosti ohranja oprijemljivo dejstvo, namreč dogovor, ki jasno izraža željo po nadaljevanju skupnega življenja.⁵

Renan je torej izpostavil zelo pomembno dejstvo, da narod sicer predstavlja skupnost, ki ima skupno preteklost, zanika pa dejstvo, da bi bili le rasa, jezik, vera, interesi ali ozemlje tisti, na podlagi katerih bi se ljudje identificirali z določenim narodom. Zanj narod predstavlja prepletenost vseh omenjenih elementov, kot ključno determinanto pa izpostavlja željo po skupnem življenju.

Tudi Weber (2000: 6–19) pravi, da naroda ne moremo identificirati izključno s prebivalci neke države, torej s člani določene politične skupnosti, da narod ni izključno skupina, ki govori isti jezik, saj po njegovem mnenju narodna solidarnost med ljudmi, ki govorijo isti jezik, ne more biti glavna značilnost naroda. Pripadnost narodu tudi ni odvisna le od krvnih vezi, od rase ali etnične solidarnosti same, saj ne moremo reči, da so vse skupine, ki jih povezuje eden od teh dejavnikov, tudi narodne skupine.

Enaka vprašanja kot Bauer si je zastavljal Hroch (1996: 79), ki je kot ključne komponente naroda izpostavil tri nenadomestljive, in sicer:

1. spomin skupne preteklosti, ki je kot nekakšna usoda skupine,
2. skupne jezikovne in kulturne vezi, ki omogočajo višjo stopnjo družbene komunikacije znotraj skupine,
3. pojmovanje enakopravnosti vseh članov skupine, ki je organizirana kot civilna družba.

⁴ Renan, Ernest (1882) *Qu'est-ce qu'une nation?* Predavanje na Sorboni 11. 3. 1882. V Shulze (2003: 103).

⁵ *Ibid.*

Za Hrocha (1996: 79) je narod velika družbena skupina, ki jo družijo več vrst objektivnih razmerij, med katerimi izpostavlja gospodarsko, politično, jezikovno, kulturno, versko, geografsko in zgodovinsko, ter subjektivna skupna zavest.

Na osnovi vsega povedanega lahko zaključimo, da pripadnost narodu torej ne more biti odvisna le od skupne preteklosti, skupnega jezika in kulture ali skupnega članstva. Pripadnost narodu je odvisna od več medsebojno povezanih dejavnikov. Vključuje vse navedeno: idejo skupnega izvora in homogenosti, idejo etnične solidarnosti, zavest o skupnem članstvu, spomine na skupno usodo ter skupni jezik, skupno vero in skupno kulturo.

Vsi ti dejavniki se združujejo v narodni zavesti. Narodna zavest je tista, ki povezuje in združuje pripadnike določenega naroda. Fukuyama (2005: 134) pravi celo, da na izgrajevanje naroda v smislu oblikovanja skupnosti, ki jo povezujejo skupna zgodovina, jezik, kultura, vera in zavest o skupnem članstvu, zunanje sile, npr. druge države ali mednarodna skupnost, zelo težko vplivajo.

2.2 DRŽAVA

Država predstavlja organizirano politično skupnost, katere prebivalstvo ima na zamejenem ozemlju suvereno oblast (Komac 2002: 13). Je skupnost ljudi, institucija z dolgo zgodovino, ki obstaja že več kot 6.000 let, od nastanka prvih držav v Mezopotamiji. V Evropi se je moderna država, ki ima suvereno avtoriteto nad določenim ozemljem in je sposobna zagotavljati red, varnost, zakone in pravice, začela razvijati šele v 16. in 17. stoletju (Fukuyama 2005: 1).

Država je pravni koncept, ki označuje družbeno skupino, ki zaseda določeno ozemlje in je podvržena skupnim političnim institucijam in učinkoviti vladi (Connor 2000: 36). Država je torej organizacija družbe na določenem ozemlju, kjer obstaja osrednja oblast. Oblikovana je na podlagi skupka zakonov in uredb, ki jih morajo spoštovati vsi ljudje, ki živijo na določenem ozemlju. Vključuje tudi institucije (javne oblasti), katerih naloga je oblikovanje in izpolnjevanje sprejetih zakonov in uredb, in sisteme, ki so ustvarjeni za izvajanje sankcij, in sicer sodni sistem, policijo in vojsko. V demokratičnih državah odločitve o zakonih, pravilih in uredbah ter tudi tiste o delovanju državnega sistema samega sprejema ljudstvo,⁶ torej je ljudstvo tisto, ki državi zagotavlja legitimnost (Entzinger 2005: 26).

⁶ Ljudstvo so prebivalci neke države, je etnična skupina, ki ima skupen rod, kulturo, izročilo in jezik, vendar pa to še ni narod (Dolinar in Knop 1998: 579).

Država ima veliko moč nad svojimi državljani in prav ta moč, ki ji omogoča zaščito pravic in zagotavljanje varnosti, ji omogoča tudi zlorabo pravic svojih državljanov. Zato je naloga sodobnih politik, da omejijo moč države do te mere, da bo delovala v skladu z vladavino prava, in usmerijo njene dejavnosti tako, da bo spoštovala pravice vseh svojih državljanov in jim zagotovila varnost (Fukuyama 2005: 2).

2.3 NACIONALNA DRŽAVA

Že v 18. stoletju je Evropa začela razumevati koncept države kot abstraktne celote nad in ločeno od vlade in vladanij. Ta koncept se je nato začel povezovati z nacionalno idejo. Tako se je v Evropi v 19. stoletju začela pojavljati nacionalna država kot ideal državne ureditve, ki se je razvijala postopoma in počasi pridobivala vedno večjo moč in veljavo (Schulze 2003: 201).

V začetku so zagovorniki monarhije še poudarjali prednosti tradicionalne družbe, ki so jo videli kot sobivanje majhnih skupnosti, ki so temeljile na neposrednih in konkretnih vezeh med ljudmi, kjer so se vsi poznali, kjer je bila moč v rokah tradicionalnih avtoritet in kjer so upoštevali starodavna načela krščanske religije (Noiriel 2001: 55).

Vendar pa je bil razvoj nacionalne države z napredkom družbe neizogiben. Schulze (2003: 154) meni:

Vse to, od eksplozije prebivalstva in industrijske revolucije do zmage nad časom in prostorom, nove dostopnosti znanj in informacij, je bilo tesno povezano in se je medsebojno pogojevalo. Na ta temeljiti preobrat, kakršnega svet ni pomnil, se je moral odzvati tudi evropski politični sistem. Spremenila se je odločilna okoliščina politične oblasti; absolutistična država, ki je v mnogih različicah in mešanih oblikah zaznamovala Evropo 18. stoletja, ni mogla več izpolnjevati svojih nalog na treh odločilnih ravneh: na ravni udeležbe pri oblasti, na ravni političnega sistema in na ravni legitimnosti.

Zaton absolutizma je torej postajal vse očitnejši, vedno širši krog prebivalstva je zahteval udeležbo pri oblasti v državi in nastajale so nove elite. Vse to je pripomoglo k zahtevam po novi državi s centraliziranim in hierarhičnim vodstvenim in upravnim aparatom (Schulze 2003: 154–5).

Tako se je ideja naroda začela vedno bolj združevati z idejo neodvisne ozemeljske države (Entzinger 2005: 26). Narod je potreboval državo, ker je lahko izvajala monopolistični nadzor (nad državnimi sistemi in pravnimi institucijami), ki je bil potreben za promocijo enotnih vrednot, tradicij, kulture in jezika. Po drugi strani pa je država potrebovala narod, ki je lahko zahteval disciplino in enotnost na področju narodne zavesti in državljanskih dolžnosti in

prisilil državljane, da so delovali v imenu skupne tradicije in skupne usode (Turton in Gonzalez 2000: 14).

P. Roter (2001: 225) pravi:

Francoska revolucija je bila tista, ki je predstavila idejo predstavniškega suverena – ljudstva, s poudarkom na etnično definiranem ljudstvu – narodu. Percepcija je bila dvojna: da bi svet moral biti razdeljen na narode in da je narod edina prava osnova za suvereno državo in edini vir državne avtoritete. Ko sta se združila pojma ljudstvo in narod, je država postala utelešenje naroda, nacionalizem pa je spodbujal idejo, da naj bi vsak narod imel svojo državo – prepričanje, ki se je uresničilo v ideji nacionalne države.

Na podlagi sprememb, ki jih je prinesla francoska revolucija, se je tradicionalna ureditev državnega sistema v 19. stoletju tako začela spreminjati v imenu nacionalizma. V evropski miselnosti je začel prevladovati ideal en narod – ena država, na podlagi katerega naj bi ena država v okviru svojih meja zajemala le en narod in kjer bi en narod živel le v eni državi. Vsi pomembni zgodovinski dogodki tistega časa, boj za nemško enotnost in italijansko svobodo, osvoboditev Grčije, Romunije, Srbije in Bolgarije izpod turške nadvlade, boj Ircev za oblast in boj Poljakov za obnovo države, odcepitev držav Latinske Amerike od španske prevlade, vse to se je zgodilo z namenom uresničitve načela nacionalizma (Bauer 1996: 70–1; James 1996: 12).

Nacionalna država povezuje naslednje osnovne pojme: obliko suverenosti, državo, skupnost, narod, politični sistem in predstavniško demokracijo (de Lauzun 2005: 9). Nacionalna država je torej organizacija posvetne oblasti naroda. Nacionalna država ni le naključna vsota vseh pripadnikov države, ampak se le-ti poistovetijo z narodom, ki se ima za kulturno in politično skupnost. Narod zahteva pravico, da se v nacionalni državi samouresničuje in razvija, v nacionalni državi je svoboden, vlada si sam in ne priznava tuje oblasti (Schulze 2003: 201). Za nacionalne države je značilna primarna, močna identifikacija z narodno skupnostjo. Člani skupnosti so močno zavezani varnosti, blaginji in dostojanstvu naroda. Ker pa so ljudje sposobni hkratne lojalnosti več skupnostim, s katerimi se identificirajo – verskim, rasnim ali narodnim, lahko o državi kot nacionalni državi govorimo takrat, ko se ljudje identificirajo z narodom močneje kot s katerokoli drugo skupino (rasno ali versko). Lojalnost narodu je v tem primeru na prvem mestu (Cottam in Cottam 2001: 2–3).

Vzpon nacionalne države je imel dve ključni posledici za mednarodno skupnost. Prepričanje, da je samoodločba narodov pomemben pogoj za mednarodni mir in varnost (Jackson Preece 1998: 7), se je razširilo in postalo del mednarodnega prava, ko je bilo

zapisano v prvem členu Ustanovne listine Organizacije Združenih narodov (OZN),⁷ kasneje pa še v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Vir politične avtoritete znotraj držav so postali narodi in znotraj narodov posamezniki, zato je dolžnost držav, da spoštujejo človekove pravice, postala norma mednarodne skupnosti in pomemben del mednarodnega prava, kot taka pa vključena v dokumente OZN, Sveta Evrope (SE) in Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) (Jackson Preece 1998: 7).

Od 19. stoletja je koncept nacionalne države postal fenomen evropskega kontinenta. Pojem nacionalne države predvideva, da so vsi ljudje, ki prebivajo na ozemlju določene države, pripadniki istega naroda, in prava nacionalna država naj bi tako vključevala le tiste, ki ji pripadajo z rojstvom, in tiste, ki so podvrženi njeni suvereni pravni avtoriteti (Dunn 1995: 3). Sovpadanje naroda in države je postalo neke vrste ideal in etnična homogenost tista, h kateri težijo vse države (Entzinger 2005: 26), vsak od treh najpomembnejših političnih preobratov 20. stoletja – prva in druga svetovna vojna ter zlom komunizma v vzhodni Evropi in razpad Sovjetske zveze in drugih komunističnih držav – pa je le še okrepil idejo nacionalne države kot prevladujoče politične oblike (Dunn 1995: 3–4). Vendar pa v svetu čista oblika nacionalne države ne obstaja in vprašamo se lahko celo, ali je takšna država sploh kdaj obstajala. Ideja, da naj bi vsak narod imel svojo državo in da naj bi vsaka država obsegala le en narod, nikakor ni realna, čeprav je zaznamovala velik del zgodovine 20. stoletja, saj je večina evropskih držav strukturiranih tako, da imajo eno dominantno narodno skupnost in eno ali več manjših, manjšinskih narodnih skupnosti (Entzinger 2005: 26).

2.4 DVA MODELA IZGRAJEVANJA NARODA IN OBLIKOVANJA DRŽAVE

Turton in Gonzalez (2000: 18) razlikujeta dva prevladujoča modela oblikovanja narodov in držav, ki sta se razvila v evropski zgodovini:

- republikanski ali državljanski model, ki temelji na državljanstvu in od državljanov zahteva pripravljenost prevzeti večinsko narodno kulturo,
- etnični model, ki temelji na skupnem izvoru, jeziku in kulturi.

To sta idealna modela, ki pa se v praksi nikoli ne kažeta v čisti obliki, saj je značilnosti obeh mogoče najti v skoraj vsaki državi. »Vse narodne identitete so do neke mere tudi

⁷ Prvi člen Ustanovne listine OZN opredeljuje načela Združenih narodov, med katerimi je tudi razvoj prijateljskih odnosov med državami, ki temeljijo na spoštovanju enakih pravic in samoodločbe narodov (Ustanovna listina Združenih narodov, *Charter of the United Nations*, sprejeta 26. 6. 1945, stopila v veljavo 24. 10. 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter/> (14. december 2005)).

etnične« in »praktična ideja državljskega naroda je v skoraj vseh primerih obstajala sočasno z romantično ideologijo etničnega naroda« (Turton in Gonzalez 2000: 19).

Obe narodni ideji – tako subjektivno-politična ideja francoske revolucije in objektivno-kulturna nemške romantike – sta se medsebojno oplajali, križali in zaznamovali Evropo. Identifikacija z narodom je poenostavila zapletene družbene in meddržavne povezave in razjasnila problem lojalnosti. Narodnostna ideja je ponudila orientacijo in pomoč pri odločitvah. Narodne skupnosti so se pojavile tam, kjer so razpadla stara tradicionalna okolja, kar je ustvarjalo občutek skupnega doživetja in potrevalo pripadnost vsakega posameznika veliki celoti (Schulze 2003: 163–4).

Čeprav se modela pogosto prepletata med seboj, pa lahko govorimo o etnični (nemški) definiciji naroda in državljski (francoski) definiciji naroda. Razlika med 'francosko' in 'nemško' definicijo naroda temelji na razlikovanju med 'nemško miselnostjo', ki predstavlja etnično razumevanje narodnosti, ki temelji na skupnem izvoru, jeziku in kulturi, in 'francosko miselnostjo', ki temelji na državljanstvu in zahteva, da državljani prevzamejo večinsko narodno kulturo, je državno usmerjena in asimilacijska (Brubaker 2000: 726; Noiriel 2001: 138). To pomeni, da so države v skladu s 'francoskim' modelom pripravljene sprejeti tujce kot svoje državljane; z namenom poenotenja družbe se to celo spodbuja. Po 'nemškem' konceptu izgrajevana naroda in oblikovanja države pa je etnična pripadnost ključnega pomena za pridobitev nemškega državljanstva. Tako evropske nacionalne države, ki so se oblikovale v skladu z zahodno ali francosko definicijo naroda, temeljijo na državljski identiteti, države, ki so se oblikovale v skladu z vzhodno ali nemško definicijo naroda, pa temeljijo na etnični identiteti (Jackson Preece 1998: 7).

2.4.1 Zahodni model

V času francoske revolucije, ki je prinesla idejo naroda in nacionalne zavednosti, so v Franciji in drugod v zahodni Evropi že obstajale močne državne strukture. Država je bila s svojim ozemljem osnova za oblikovanje nacionalnosti. Proces oblikovanja države se je zgodil pred procesom izgradnje naroda, in sicer tako, da so obstoječe politične strukture zagotovile ozemeljski okvir, kamor so nato vpeljale sredstva za vzpostavitev in nadzor nacionalne enotnosti (Roter 2001: 227).

Tako je bila v Franciji država vzpostavljena že pred narodom. Francija je bila država z relativno stabilnimi mejami, v okviru katerih je prebivala ohlapna skupnost, ki je bila geografsko in jezikovno raznolika in ki so jo pretresali verski in družbeni razkoli. Šele s

pojavitom absolutistične monarhije v 17. in 18. stoletju, ki si je prizadevala za še večje poenotenje vere, jezika, kulture in gospodarstva, se je začel proces izgrajevanja naroda (Jenkins in Copsey 1996: 101).

To predstavlja zahodni oz. državljanski model naroda, ki je definiran ozemeljsko, kar pomeni, da narod sestavljajo vsi prebivalci države, in na formalni ravni predvideva etnično homogenost prebivalstva, saj druge skupnosti razen francoske ni. Osnovne značilnosti zahodnega koncepta naroda so zgodovinsko ozemlje, pravna in politična skupnost, enakopravnost članov skupnosti ter skupna državljanska kultura in ideologija, ki predvidevata skupne vrednote in tradicije celotne populacije (Roter 2001: 228).

Model oblikovanja naroda, kot se je razvil v zahodnoevropskih državah, torej temelji na že obstoječih, ozemeljsko določenih državah. V takih pogojih, ko je država obstajala pred narodom, so različne etnične skupine obstajale znotraj že obstoječih državnih meja in političnih entitet, še preden se je uveljavil nacionalizem in utrdila ideja nacionalne države. Tako so bile manjšinske etnične skupine, ki jim je uspelo ohraniti svoje značilnosti in identiteto, brez svoje izvorne države. Vendar pa proces ohranjanja njihove identitete ni lahek, saj se od teh etničnih skupin, ki se razlikujejo od večinske populacije nacionalne države, pričakuje, da se bodo integrirale v večinsko populacijo (Roter 2001: 228).

Nacionalne države na zahodu so se relativno uspešno upirale pritiskom od znotraj, pritiskom tistih državljanov, ki bi lahko razvili nacionalno zavest, ki bi bila drugačna od večinske, in ki bi hoteli biti prepoznani kot narod, ki bi lahko oblikoval svojo nacionalno državo. Francija, dolgotrajna politična struktura, je močna in uspešna nacionalna država, ki je uspela oblikovati močno združeno državo s homogeno populacijo, a le v državljanskem pomenu besede, in je kot taka predstavljala neke vrste vzor za nacionalne države drugod po Evropi. Vendar tudi ta 'čistost' ni povsem realna in uresničena, saj je država uspela ohraniti trdne meje, etnične heterogenosti pa ni uspela preprečiti (Roter 2001: 228–9). V sodobnem svetu je etnična heterogenost dejstvo, ki ga ne moremo spregledati, je pa res, da se nekatere države s tem ne morejo sprijazniti. Tako ne moremo trditi, da so zahodne države uspеле doseči ideal etnično homogenega naroda in popolnoma asimilirati etnične skupine, ki živijo v teh državah.

2.4.2 Vzhodni model

Če primerjamo oblikovanje države in izgrajevanje naroda na zahodu in vzhodu, se je isti proces na vzhodu dogajal v popolnoma drugačnih zgodovinskih okoliščinah. Vzhodna Evropa

18. in 19. stoletja je bila sestavljena iz večnacionalnih cesarstev, ki svojega prebivalstva niso imela namena homogenizirati. Tako so lahko prebivalci držav v vzhodni Evropi ohranjali svojo identiteto, čeprav niso imeli svoje lastne države. Ko pa se je nacionalna ideja razširila tudi v vzhodni Evropi, cesarstva niso bila zmožna niti niso imela sredstev, da bi še naprej združevala svoja podrejena ljudstva, ki so bila večetnična, večverska in večjezikovna (Jenkins in Sofos 1996: 15; Roter 2001: 231). To je vplivalo na pojmovanje in razumevanje vzhodnega koncepta naroda, ki se razlikuje od zahodnega.

Narod je obstajal, preden se je oblikovala država, in občutek nacionalnosti ter z njim povezani jezik, vera, skupna zgodovina, kultura in etničnost, so bili predpogoj za oblikovanje države. Narod je moral biti definiran kot družbeno-kulturna celota, preden je lahko dosegel status nacije. V teh primerih nacionalizem ni mogel temeljiti na francoskem konceptu državljanstva in naroda kot prostovoljnega in odprtega združenja. Tako je nastala druga veja nacionalizma, poznana kot 'nemška', tako imenovani koncept etničnega oz. kulturnega naroda. Vzhodni ali etnični koncept naroda temelji na osebni pripadnosti etnični, kulturni ali verski skupnosti, ne glede na ozemeljske ločnice. Narod je predvsem skupnost, ki je definirana s skupnimi koreninami, zgodovino in izvorno kulturo, ne glede na to, kje njegovi pripadniki živijo. Narodi so zgodovinsko določene enote, ki temeljijo na skupnem izvoru. So bolj zaprti kot odprti, bolj partikularni kot univerzalni, definirani so kot manj razpršene celote, kot organske skupnosti, katerih obstoj ni rezultat svobodne izbire, ampak je določen zgodovinsko. Ključnega pomena pa so tudi vezi med člani tega naroda. Definiranje naroda na podlagi etničnosti je otežilo postavljanje državnih meja in povzročilo njihovo nestabilnost (Jenkins in Sofos 1996: 15; Roter 2001: 231).

Rezultat procesa oblikovanja države na vzhodu je bila nezmožnost ali nepripravljenost držav in narodov, da bi izenačili etnične in državne meje. Tako so nacionalne države skoraj brez izjeme imele vsaj eno ali celo več manjšin, ki so po etnični pripadnosti spadale k narodom sosednjih držav, kar je ustvarjalo občutek, da je onemogočeno doseganje ideala etnično homogene nacionalne države, in tako zmanjševalo njeno stabilnost (Roter 2001: 233).

3. ETNIČNA HETEROGENOST IN NJENO UPRAVLJANJE

Moderne evropske nacionalne države⁸ niso etnično homogene. Na njihovih ozemljih poleg večinskih populacij prebivajo tudi etnične manjšine. Poznamo več virov etnične heterogenosti, najbolj razširjene so imigrantske manjšine in narodne manjšine. Imigrantske manjšine so kulturno in etnično različne skupnosti, ki so nastale po množičnih premikih prebivalstva, predvsem ekonomskih migrantov, beguncev in iskalcev azila po drugi svetovni vojni, in predstavljajo izziv tradicionalnemu pojmovanju nacionalne države in procesu izgrajevanja naroda, ki temelji na homogenizaciji kulturno različne populacije (Kymlicka 1995: 61; Turton in Gonzalez 2000: 11). Po drugi strani so narodne manjšine tiste, ki že dalj časa prebivajo na določenem ozemlju in temeljijo na dolgotrajnih in/ali namenoma ustvarjenih etničnih in kulturnih razlikah in s stališča nacionalnih držav ogrožajo njihovo ustavno strukturo in zunanje meje (Kymlicka 1995: 61; Turton in Gonzalez 2000: 11).

Razlikovanje med imigrantskimi in narodnimi manjšinami je bistvenega pomena zato, ker predstavljajo različne politične in ideološke izzive nacionalnim državam (Turton in Gonzalez 2000: 18). Narodne manjšine od držav načeloma zahtevajo, naj reformirajo svojo ustavno strukturo in jim s tem zagotovijo določeno stopnjo avtonomije znotraj določene ozemeljske enote, imigrantske manjšine pa ne zahtevajo posebnega pravnega statusa na podlagi zgodovinskih in ozemeljskih zahtev, temveč pozivajo države, naj zagotovijo temelje, na podlagi katerih podeljujejo pravice in zaščito vsem svojim državljanom. Način, na katerega se države odzivajo na etnično heterogenost, ni rezultat le spremenljive narave migracijskih tokov in zahtev narodnih manjšin po avtonomiji, ampak tudi predstave, ki jo ima država o sebi kot državljanski in moralni skupnosti (Turton in Gonzalez 2000: 18).

3.1 NASTANEK MANJŠIN

Različne kulturne, jezikovne in etnične skupine so v Evropi obstajale že pred francosko revolucijo, a takrat niso bile obravnavane kot narodne skupnosti, ki bi bile sposobne politične neodvisnosti. Manjšine so bile pogosto predstavljene kot tiste, katerih identiteta ne ustreza kriterijem, ki določajo politično članstvo v suvereni državi, na katere ozemlju prebivajo (Jackson Preece 1998: 11, 32).

⁸ Več o nacionalni državi v poglavju 2.3.

V 17. in 18. stoletju so bile manjšine predvsem verske. Njihova prepričanja so bila v nasprotju s cerkvenimi prepričanji suverenov, ki so vladali državam, in so tako kršile načelo *cuius regio, eius religio*,⁹ na osnovi katerega se je osnoval prvi moderni mednarodni red v Evropi. Takrat so manjšine postale subjekti mednarodne politike in so pogosto našle svoje mesto v določenih pogodb iz 17. in 18. stoletja,¹⁰ ki so urejale njihov položaj v državah podpisnicah. Pomembno je dejstvo, da v pogodbah nikjer niso bile izrecno omenjene manjšine, temveč so se določila nanašala na točno določene pripadnike neke vere – torej na katoličane, protestante, luterance ali druge. Pogodbe iz tistega časa tudi niso omenjale narodnih manjšin ali pripadnikov določenih narodov (Roter 1996: 196).

Francoska revolucija je v ljudstvih evropskih držav prebudila narodno zavest. Ljudje so se začeli zavedati svoje narodne pripadnosti in tako je po revoluciji predvsem v zahodni Evropi začel prevladovati narodni kriterij oz. želja po oblikovanju države, v kateri bi živeli predstavniki enega samega naroda. V 19. stoletju so se prebudila nacionalna gibanja po vsej Evropi in z zahtevami po samoodločbi narodov je začel prevladovati ideal en narod – ena država, na podlagi katerega so manjšinski narodi začeli izražati želje po oblikovanju svojih nacionalnih držav (Jenkins in Sofos 1996: 13; Roter 1996: 192). Ko se je s koncem prve svetovne vojne nacionalna država dokončno uveljavila kot normativna osnova politične neodvisnosti v sodobnem sistemu držav, so bile narodne manjšine obravnavane ločeno od ostalih manjšinskih populacij – imigrantov, delavcev in beguncev, ki niso bili sposobni legitimnih zahtev po politični neodvisnosti (Jackson Preece 1998: 11, 32). Imigrantske manjšine so postale stalnica evropskih držav šele po drugi svetovni vojni. Množični premiki prebivalstva v drugi polovici 20. stoletja so vplivali na to, da se je spremenila etnična struktura držav, saj so se v državah poleg narodnih manjšin oblikovale tudi imigrantske manjšine.

Manjšinske skupnosti lahko torej nastanejo kot posledica dejstva, da se meje med državami niso vedno skladale z mejami med narodi, lahko pa je njihov nastanek in obstoj posledica imigracij. Posledično lahko tako manjšinske skupnosti obstajajo na ozemlju že dalj časa, lahko pa so relativno mlade, če so nastale kot posledica imigracijskih tokov (Entzinger 2005: 26).

⁹ Načelo kdor vlada, tistega vera je bilo prvič omenjeno leta 1555 v Augsburškem miru, ki je končal verske vojne med katoličani in protestanti (Roter 1996: 194; Jackson Preece 1998: 11; Komac 2002: 26).

¹⁰ Pogodbe iz tistega časa, ki so urejale položaj verskih manjšin, so bile Westfalski pogodbi iz leta 1648, Dunajski mir iz leta 1609, Sporazum iz Olive iz leta 1660, Sporazuma iz Nijmegna (1678) in Rijswika (1697), Pariška mirovna pogodba iz leta 1763 in Pogodba iz Varšave iz leta 1773 (Roter 1996: 194–5).

3.2 NARODNE MANJŠINE

Narodne manjšine¹¹ predstavljajo manjše skupnosti populacije neke države, ki se razlikujejo od večinske skupine v državi, ki so v procesu izgrajevanja nacionalnih držav ostale izven meja svoje izvirne države in si prizadevajo za ohranjanje svoje narodne oz. etnične, verske in jezikovne identitete (Jackson Preece 1998: 18; Komac 2002: 17). K narodnim manjšinam lahko prištevamo tudi manjšinske narode,¹² ki v okviru določene države prebivajo dalj časa, in razpršene narodne skupnosti (Komac 2002: 17).¹³ Za tradicionalne etnične oz. narodne manjšine so značilni trije elementi: avtohtona poselitev ozemlja, na katerem je manjšina tradicionalno naseljena, kulturna in etnična pripadnost narodu, ki ima svojo državo (ki pogosto meji na državo, v kateri živi manjšina), in obstoj številnih vezi med matičnim narodom in manjšino (Žagar 1996: 146).

Nekateri avtorji pri obravnavanju manjšinskih situacij izpostavljajo dejstvo, da v sodobni mednarodni skupnosti ne obstaja neka splošno sprejeta veljavna definicija manjšine (Jackson Preece 1998: 14). Med številnimi poskusi oblikovanja definicije manjšine, ki bi upoštevala tako objektivne kriterije – razlike glede na raso, jezik, vero in etničnost, kot subjektivne kriterije, ki opredeljujejo občutek pripadnosti posameznikov manjšinski skupini, je pogosto omenjena definicija posebnega poročevalca OZN Francesca Capotortija.¹⁴ Definicija pravi:

Manjšina je skupina, ki je številčno manjša od večinske populacije države in je v nedominantnem položaju; njeni člani, ki so državljani države, imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki se razlikujejo od tistih večinske populacije, in kažejo, vsaj implicitno, občutek solidarnosti z namenom ohranjanja svoje kulture, tradicij, vere in jezika.¹⁵

Capotortijeva definicija torej upošteva tako objektivne kot subjektivne kriterije pripadnosti manjšini, so pa v to definicijo vključeni le pripadniki narodnih, verskih in jezikovnih manjšin, ki so državljani države, in tako definicija izključuje begunce, tujce in imigrante, za zaščito katerih je bila oblikovana posebna veja mednarodnega prava (Jackson Preece 1998: 19).

¹¹ Narodne manjšine lahko imenujemo tudi klasične, ozemeljske, tradicionalne ali zgodovinske manjšine (Komac 2002: 17).

¹² Manjšinski narodi so na primer Baski v Španiji in Franciji, Katalonci v Španiji, Valižani in Škoti v Veliki Britaniji, Bretonci v Franciji (Komac 2002: 17).

¹³ Med razpršene narodne skupnosti prištevamo predvsem Rome, ki živijo praktično po celem svetu (Komac 2002: 17).

¹⁴ Capotorti je definicijo pripravil v duhu 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah za potrebe študije o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (Jackson Preece 1998: 19).

¹⁵ Capotorti, Francesco (1991) *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. New York: United Nations. V Komac (2002: 97).

Tudi Jules Deschênes definira manjšino kot skupino državljanov neke države, ki številčno predstavljajo manjšino in so v nedominantnem položaju, etnične, verske in jezikovne značilnosti te skupine pa so drugačne kot pri večinskem prebivalstvu. Pripadnike manjšine povezuje občutek solidarnosti, ki izhaja iz želje po ohranitvi svoje kulture, tradicije in jezika, osnovni cilj manjšine pa je doseči pravno in dejansko enakopravnost z večino (Thornberry 1991: 7).

Tudi v Evropi, v okviru SE, lahko najdemo kar nekaj poskusov oblikovanja definicije manjšine, med katerimi sta najpomembnejša predlog Beneške komisije in predlog Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (PSSE). Predlog definicije manjšine Beneške komisije – Komisije za demokracijo skozi pravo iz leta 1991 (predlog za Evropsko konvencijo za varstvo manjšin) pravi, da

termin manjšina predstavlja skupino, ki je številčno manjša od večinske populacije države, katere člani, ki so državljani te države, imajo etnične, verske in jezikovne značilnosti, ki so drugačne od tistih večinske populacije in jih vodi želja po ohranjanju svoje kulture, tradicij, vere in jezika (Thiele 1999: 11).

Priporočilo 1201 o predlogu dodatnega protokola o pravicah narodnih manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah iz leta 1993¹⁶ pa pravi, da se termin narodna manjšina nanaša na skupino posameznikov v državi, ki:

- a) prebivajo na ozemlju te države in so njeni državljani,
- b) vzdržujejo dolgoletne, močne in trajne vezi s to državo,
- c) kažejo drugačne etnične, kulturne, verske in jezikovne značilnosti,
- č) so zadostno predstavljeni, a vseeno v manjšem številu kot preostanek populacije države ali regije te države,
- d) so motivirani z željo po ohranjanju svoje skupne identitete, ki vključuje njihovo kulturo, tradicije, vero in jezik.

Obe definiciji sta precej podobni Capotortijevi in upoštevata tako objektivne kot subjektivne kriterije.

Na podlagi vseh navedenih definicij lahko tako določimo elemente, ki so značilni za narodne manjšine:

- *de facto* obstoj posebne skupnosti, ki temelji na etničnih, jezikovnih, kulturnih in verskih značilnostih, ki se razlikujejo od tistih večinske populacije v neki določeni državi,
- številčna podrejenost,
- nedominanten položaj,

¹⁶ Priporočilo 1201 o predlogu dodatnega protokola o pravicah narodnih manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah, *Recommendation 1201 on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, sprejeto 1. 2. 1993, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm> (4. november 2006).

- državljanstvo,
- volja oz. želja po ohranjanju kulture, jezika, vere in tradicije (značilnosti, ki jih ločijo od večinske populacije).

3.2.1 'Problem manjšin'

Oblikovanje in ohranjanje moderne nacionalne države kot močne države okrog dominantne nacionalne kulture je sestavljeno iz dveh različnih, a simultanih procesov: vzpostavitve varnih, stabilnih in natančno določenih ozemeljskih meja s sosednjimi državami ter vzpostavitve ekonomskega, političnega, socialnega in kulturnega nadzora glede zagotavljanja enotnosti znotraj teh meja. V okviru tega prepričanja obstoj etničnih manjšinskih skupin ogroža realizacijo nacionalne države in tam, kjer manjšinske etnične skupnosti ohranjajo svojo različno identiteto, se pojavlja 'problem manjšin' (Roter 2001: 226).

'Problem manjšin' je razumljen kot družbeni konflikt med dvema etničnima skupinama, od katerih je ena v nedominantnem, manjšinskem položaju, druga pa v dominantnem, večinskem položaju, ki imata nezdružljive interese in cilje, ali želita uresničevati svoje interese na medsebojno izključujoči se način (Roter 2001: 222). 'Problema manjšin' ne ustvarjajo manjšine same, ampak večinske populacije, ker jim manjšine z zahtevami po ohranjanju svoje drugačne identitete in po zagotavljanju določenih pravic vzbujajo občutek ogroženosti. Bojijo se, da bi, če bi manjšinam ugodili, izgubili določen del samostojnosti in pravic, in zato nasprotujejo zahtevam manjšin po enakopravnosti in posebnih pravicah (Roter 2001: 222).

Tako termin 'mednarodni problem manjšin' predvideva, da etnične manjšine znotraj neke države predstavljajo določen problem, ki ima lahko domače (notranje) in zunanje oz. mednarodne posledice. Znotraj držav so manjšine razumljene kot destabilizacijske skupnosti, ki s svojimi zahtevami po ohranjanju svoje identitete predstavljajo oviro uspešnemu oblikovanju in ohranjanju države. Z ogrožanjem celovitosti in stabilnosti znotraj posameznih držav (želja po odcepitvi in osamosvojitvi ali priključitvi izvorni državi) lahko zmanjšujejo državno in regionalno stabilnost in tako lahko manjšine in etnični konflikti vplivajo na mednarodno varnost in na probleme mednarodnega reda, norm in prava (Roter 2001: 221).

V skladu z zahodnim oz. državljskim procesom izgraevanja naroda,¹⁷ ki predvideva, da narod vključuje vse državljsane neke države, manjšine prebivajo znotraj dokaj stabilnih državnih meja in niso tako močno povezane z izvorno državo. Državljski koncept naroda

¹⁷ Več o zahodnem modelu izgraevanja naroda in oblikovanja države v podpoglavju 2.4.1.

sicer na formalni ravni zagotavlja enakopravnost vseh državljanov posamezne države, vendar ne zagotavlja jezikovnih in kulturnih pravic manjšinskih etničnih skupnosti, saj je z izgovorom o enakopravnosti državljanov pred zakonom vsiljena tudi kulturna enotnost, ki pa je zgolj prevladujoč interes države. Vse skupine v državi, ki se razlikujejo od državljske, so tej postavljene nasproti in tako se lahko vsaka etnična skupina, ki si želi ohraniti svojo drugačno identiteto, znajde v konfliktni situaciji. Znotraj državljskega koncepta naroda ni prostora za različne skupinske identitete, vsako zanikanje etnične skupinske identitete s strani države pa v okoliščinah, ko ljudje sami sebe dojemajo kot člane različnih etničnih skupin, ustvarja 'problem manjšin'. V zahodni tradiciji izgrajevanja naroda in oblikovanja države se 'problem manjšin' tako ustvarja bolj z vključevanjem kot pa izključevanjem manjšinskih skupin v večinski narod (Roter 2001: 234).

Na vzhodu¹⁸ so bili pripadniki manjšin narodno zavedni še preden so se s postavljanjem novih meja znašli znotraj nacionalne države, katere večinska populacija je imela drugačno etnično identiteto. Te manjšine imajo običajno matično državo, na katero jo vežejo skupne etnične značilnosti – jezik, kultura ali vera. V skladu z vzhodnim oz. etničnim razumevanjem naroda, narod ne vključuje etničnih manjšin in tudi ni omejen z državnimi mejami. Določen narod se torej lahko razteza tudi čez meje države, saj zaobsega večinsko etnično skupino znotraj nacionalne države in svoje izvirne manjšine, ki običajno prebivajo v sosednjih državah. Razumevanje članstva v etnični skupini na podlagi etnične pripadnosti implicira tudi, da dominantna etnična skupina v eni državi in njene narodne manjšine v sosednjih državah pripadajo isti etnični skupini oz. istemu narodu. Izvirne države oz. narodi se zavedajo, da njihove manjšine ne želijo asimilacije, in da bi se izognili potencialnim asimilacijskim pritiskom znotraj držav bivanja teh manjšin, izvirne države pazljivo spremljajo dogajanje in manjšinske situacije. Na vzhodu se torej s 'problemom manjšin' spopadajo na drugačen način. Obstoj manjšin ni zanikan, problematično pa lahko postane vključevanje posameznih članov teh manjšin v večinski narod, saj je skupinsko članstvo definirano z etnično pripadnostjo in ni svobodna odločitev pripadnikov različnih manjšinskih ali večinskih skupnosti (Roter 2001: 235–6).

Na zahodu je manjšinska problematika med hladno vojno tako ostala marginalnega pomena, v srednji in vzhodni Evropi pa so države etnične konflikte po hladni vojni obravnavale kot problem. Tudi mednarodne organizacije, predvsem SE, OVSE in tudi EU, so se ukvarjale s 'problemom manjšin' na vzhodu, medtem ko je dogajanje na zahodu ostalo

¹⁸ Več o vzhodnem modelu izgrajevanja naroda in oblikovanja države v podpoglavju 2.4.2.

neopaženo, in to kljub nasilnim konfliktnim situacijam, med katerimi so bili najbolj opazni in odmevni problemi Baskov v Španiji, problem Severne Irske, problemi Romov in problemi imigrantskih skupnosti v državah zahodne Evrope (Roter 2001: 221–2).

3.3 IMIGRANTSKE MANJŠINE

Imigrantske manjšine, ki nastanejo kot posledica množičnih migracijskih tokov, so povsem drugačne od narodnih manjšin. »Migrant je človek, ki živi v državi ali v okolju, v katerem ni rojen« (Verlič Christensen 2002: 18). Migracije so selitve med različnimi vrstami okolja (mesta, podeželje) ali med nacionalnimi enotami. Lahko so zunanje ali notranje, glede na državne meje ali pa glede na večetnično ali večnacionalno skupnost, kot je EU (Verlič Christensen 2002: 18).

Imigracije so postale stalnica sodobnega sveta, množične selitve ljudi že vse od druge svetovne vojne spreminjajo etnično sestavo držav po svetu. Imigracija je dejanje, ko človek zapusti državo, v kateri je bil rojen, v iskanju boljšega (Bernard 2002: 11), k temu pa ga lahko vodijo politično zatiranje, nasilje, revščina, želja po boljšem življenju, priložnost za zaposlitev, družinske, sorodstvene, prijateljske vezi.

Verlič Christensen (2002: 18) migracijske tokove označuje kot

nekatero značilno in množično premike preseljevanja v geografskem pomenu ali vrstah držav – na primer med razvitimi državami in tistimi v razvoju. Migracijske tokove sestavljajo zelo različne skupine: politični ali ekonomski in strokovni migranti, ljudje, ki iščejo ali so našli delo, družinski člani migranta, študentje ali strokovnjaki na izpopolnjevanju, avanturisti in begunci pred revščino in brezupom različnih konfliktov.

Ko govorimo o migracijah, sta ključnega pomena dva dogodka: odselitev iz ene države in priselitev v drugo z namenom, da bi se priseljenci tam ustalili po lastni odločitvi in volji (Verlič Christensen 2002: 22). Stalnica ostaja predvsem splošna smer migracijskih tokov, in sicer od nerazvitih držav vzhoda in juga v bolj razvite države sveta, predvsem v države zahodne Evrope, torej skoraj vse države članice EU (Verlič Christensen 2002: 20).

Etnična različnost in heterogenost v evropskih državah se je po koncu druge svetovne vojne bistveno povečala. Množični premiki prebivalstva takoj po vojni so izvirali iz uničenja, ki ga je druga svetovna vojna prizadejala Evropi, in so predstavljali izziv evropskim nacionalnim državam (Brubaker 2000: 725; Geddes 2000: 18), ki so se morale kar naenkrat soočiti z navalom ljudi, ki so bili etnično drugačni od večinske populacije in za katere so morale poskrbeti. Res pa je, da so se med letoma 1945 in 1970 v hitro razvijajočih se industrijskih državah zahodne Evrope povečale zahteve po nekvalificirani delovni sili

(Geddes 2000: 18; Turton in Gonzalez 2000: 12), zato so države takrat z veseljem sprejele vse imigrante. Migracije delavcev v zahodno Evropo so imele dve glavni obliki: sheme za sprejem gostujočih delavcev, ki so jih sponzorirale vlade, in spontane migracije kolonialnih delavcev v nekdanje kolonialne sile (Turton in Gonzalez 2000: 12).

Klasični primer sprejemanja gostujočih delavcev je Zvezna republika Nemčija (ZRN), kjer je število tujih delavcev (predvsem iz Italije, Grčije, Turčije, Maroka, Portugalske, Tunizije in Jugoslavije) med letoma 1956 in 1973 naraslo s 95.000 na 2,6 milijona (Turton in Gonzalez 2000: 12), medtem ko so migracije iz nekdanjih kolonij značilne predvsem za Francijo, Veliko Britanijo in Nizozemsko. V Franciji je na primer leta 1970 prebivalo že več kot 800.000 priseljencev, ki so prišli iz njenih nekdanjih severnoafriških kolonij (Turton in Gonzalez 2000: 12), sprejemala pa je tudi imigrante iz evropskih držav (Geddes 2000: 18). Takrat so bili pozitivni učinki migracij očitni, saj so imigranti pripomogli, da so se po drugi svetovni vojni oslABLJENA evropska gospodarstva ponovno postavila na noge. Migracije delavcev so bile celo zaželeno, saj so ti pomembno vplivali na rekonstrukcijo in blaginjo zahodnoevropskih gospodarstev, vodile pa so tudi do pomembnih družbenih sprememb v državah imigracije (Geddes 2000: 17).

Z ekonomsko recesijo v 70-ih letih 20. stoletja je potreba po nekvalificirani delovni sili upadla, zato so si države začele prizadevati, da bi ustavile tudi migracijske tokove (Nemčija npr. je leta 1973 ustavila rekrutiranje tujih delavcev) (Turton in Gonzalez 2000: 12). Države so imigrantske delavce vedno pojmovala kot gostujoče in prilagodljive in so pričakovale, da se bodo po spremembi trga delovne sile oz., ko jih ne bodo več potrebovali, vrnil v svojo domovino. Prav tako je bila predvidena rotacija imigrantov, po kateri naj bi se nekateri po določenem obdobju dela v tujini vrnil v svojo državo, nadomestila pa naj bi jih nova delovna sila. S tem bi se izognili stalni naselitvi in problemom integracije imigrantov v gostujočih državah (Geddes 2000: 19).

Vendar se predvidevanja držav, da se bodo imigranti vrnil v svoje države, niso uresničila, migracije so se nadaljevale in vzpostavili so se pogoji, ki so vodili k nastanku stalnih imigrantskih manjšin. Ti pogoji so bili predvsem težnje imigrantov, da bi ostali v novih državah in da bi po načelu združevanja družin postali stalni prebivalci teh držav. Vendar so vlade držav prejemale kot odgovor na migracijski fenomen in v želji, da bi imigranti kljub vsemu zapustili njihove države, sprejemale ukrepe za omejevanje pravic imigrantov in za njihovo vrnitev. Niso jim omogočile enakopravnosti z večinsko populacijo na vseh področjih družbenega in političnega življenja, kar je vodilo k ekonomski, politični in družbeni marginalizaciji imigrantov in ljudi imigrantskega porekla (Turton in Gonzalez 2000: 12).

Migranti in njihove družine so postali del družbene in kulturne realnosti Evrope. Kljub vsem oviram je življenje v novih državah za mnoge še vedno predstavljalo veliko boljši standard, kot so ga imeli v svojih izvornih državah (Geddes 2000: 20). Posledica tega, da so se gostujoči delavci odločili ostati, je bil razvoj novih etničnih manjšin v Evropi – povojnih migrantov in njihovih potomcev.

V 80-ih in 90-ih letih sta se v zahodni Evropi pojavila še dva trenda (Turton in Gonzalez 2000: 13). Povečalo se je število tistih, ki so iskali politični azil, kar je bila posledica družbenih konfliktov, ki so izbruhnili v različnih delih sveta po koncu hladne vojne, predvsem razpad nekdanjih komunističnih držav (Sovjetske zveze in Jugoslavije). Na drugi trend pa sta vplivali ekonomska rast in zmanjšana rodnost v državah južne in zahodne Evrope, kar je povzročilo, da so države, iz katerih so se pred hladno vojno tuji izseljevali, kot je Italija, postale nove države imigracije.

Sodobne migracijske tokove so povzročile industrijske države razvitega sveta same ali pa so bili (namerni ali nenamerni) stranski produkt procesov izgrajevanja naroda v manj razvitem svetu, kamor spadata tudi vzhodna in srednja Evropa (Turton in Gonzalez 2000: 15). Mednarodni migracijski tokovi so močno povečali etnično raznolikost prebivalstva v državah priseljevanja in spremenili demografsko strukturo v posameznih okoljih razvitih držav. To je posebej izrazito v evropskih nacionalnih državah, ki so bile pred drugo svetovno vojno etnično dokaj homogene, kot na primer v Franciji, in je postavilo vprašanja o etnični integraciji priseljencev in izzivih družb, v katerih živijo pripadniki različnih etničnih skupin (Verlič Christensen 2002: 20).

3.4 UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI

Evropa je bila in vedno bo naseljena z mešanico ljudi, ki govorijo različne jezike in imajo različne kulturne tradicije (Arroyabe 1999: 28). Ravno ta etnična in kulturna različnost je eden najpomembnejših razlogov za neverjetne dosežke evropske civilizacije in zato lahko Evropo imenujemo »kontinent, ki je revolucionaliziral svet in ustvaril prvo univerzalno kulturo, ki si dejansko zasluži to ime« (Arroyabe 1999: 28). Uspešno upravljanje etnične in kulturne različnosti je v evropskih državah ključnega pomena, če naj se izognemo destruktivnim posledicam etničnega in rasnega nasilja. Hkrati pa je to tudi pogoj za gospodarsko, politično in kulturno močno združeno Evropo, v okviru katere bo evropska civilizacija še naprej lahko tako inovativna, kot je bila v prejšnjih stoletjih.

3.4.1 Varstvo manjšin

Pojem varstvo manjšin predstavlja »prizadevanje, prevedeno v sistem norm, s pomočjo katerih naj se ohranja etnična (kulturalna) in religiozna pestrost prebivalstva določene države« (Komac 2002: 14). Pri varstvu manjšin gre za razpravo o toleranci, sožitju in različnosti, o človekovi svobodi ter o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah. Gre za iskanje sožitja in tolerance med različnimi etničnimi skupnostmi, kar naj prispeva k miru in varnosti, česar pa ni brez zagotavljanja človekovih pravic (Komac 2002: 14–15).

Varstvo narodnih manjšin se je začelo z varstvom verskih manjšin v 17. in 18. stoletju, ko so v pogodbah, ki so jih države podpisovale med seboj, svoje mesto dobila tudi določila o varovanju verskih manjšin. Takrat so bile k varstvu (verskih) manjšin zavezane le države poraženke, določila o varstvu manjšin pa niso bila vključena v pogodbe, da bi v resnici varovala manjšine, ampak je to bilo bolj sredstvo za opravičevanje vmešavanja v notranje zadeve držav (Roter 1996: 196; Jackson Preece 1998: 11, 32).

Francoska revolucija je v ljudeh zbudila narodno zavednost¹⁹ in prvič so se v pogodbah pojavila določila o varovanju narodnih manjšin, ki so nadomestila tista o varovanju verskih manjšin (Jackson Preece 1998: 11, 32). Prvi dokument, ki vsebuje tudi določbe o narodnih manjšinah, je bil sklepni dokument Dunajskega kongresa iz leta 1814, ki je zagotavljal pravice poljskemu narodu v Rusiji, Avstriji in Prusiji (Roter 1996: 192). Ker so določila za varovanje manjšin še vedno zavezovale le države poraženke, še ne moremo govoriti o celovitem sistemu varovanja manjšin.

Narodne manjšine so ustrezno varstvo dobile šele z Društvom narodov, organizacijo, ki se je oblikovala po prvi svetovni vojni z namenom zagotavljanja svetovnega reda in miru in z željo, da bi preprečili morebitno ponovitev uničujoče vojne. Varstvo manjšin se je razširilo in poleg verskih so bile zaščitene tudi etnične oz. narodne manjšine (Komac 2002: 63–4). Tudi v tem obdobju k varovanju manjšin niso bile zavezane vse države, ampak le poraženke prve svetovne vojne ter novonastale države, kar je bil razlog, da sistem ni bil učinkovit. Kljub temu lahko rečemo, da je bil sistem varstva narodnih manjšin v času Društva narodov velik napredek pri zaščiti posameznika in narodnih manjšin. Pravice, ki so bile manjšinam zagotovljene v tem času, so že dobile dvojno razsežnost: pripadnikom manjšin je bila zagotovljena enakopravnost z večinskim narodom v državi in manjšine so imele tudi posebne

¹⁹ Več o narodni zavednosti in vzponu nacionalizma v poglavju 2.3.

pravice, ki so zagotavljale njihov obstoj kot posebne skupnosti (Roter 1996: 199; Komac 2002: 65).

Ker sistem varstva manjšin med obema vojnoma v okviru Društva narodov ni bil uspešen, so po drugi svetovni vojni, ko se je oblikoval OZN, ubrali drugačen pristop, in sicer z zaščito splošnih človekovih pravic, kamor je bila vključena tudi zaščita manjšin (Komac 2002: 91–2). Manjšine eksplicitno omenja 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah,²⁰ zelo pomemben dokument za varstvo narodnih manjšin v okviru OZN pa je Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin,²¹ ki predstavlja začetek razvoja manjšinskega varstva na univerzalni ravni (Roter 2003: 99). Na evropski ravni je največji garant varstva manjšin SE. Z Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih²² in Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin²³ je postavil

²⁰ 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah pravi, da »v državah, kjer živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, osebam, ki pripadajo tem manjšinam, ne sme biti odvzeta pravica, da bi v skupnosti z ostalimi člani svoje skupine uživali svojo kulturo, izpovedovali in izvajali svojo vero ali uporabljali svoj jezik« (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, *International Covenant on Civil and Political Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), sprejeta 16. 12. 1966, stopila v veljavo 23. 3. 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (24. januar 2006)).

²¹ Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin določa, da morajo države, kjer prebivajo etnične, jezikovne ali verske manjšine, ščititi njihovo identiteto in spodbujati pogoje za njihov ugodni razvoj, kar naj bi dosegli s sprejetjem ustrezne zakonodaje (prvi člen). Deklaracija opozarja, da ima manjšinsko prebivalstvo pravico do uživanja svoje kulture, prakticiranja svoje veroizpovedi in uporabe svojega jezika brez kakršnekoli diskriminacije. Prav tako imajo pravico do sodelovanja v kulturnem, verskem, družbenem, gospodarskem in političnem življenju, pravico imajo do sodelovanja v procesu odločanja glede vprašanj statusa svoje manjšine, seveda v skladu z veljavnimi zakoni. Pravico imajo tudi do ustanavljanja lastnih združenj in vzpostavljanja in vzdrževanja stikov z ostalimi člani svoje skupine, z osebami, ki pripadajo drugim manjšinam, in z državljani drugih držav, s katerimi jih družijo narodne, etnične, verske ali jezikovne vezi (2. člen). Deklaracija zagotavlja, da lahko pripadniki manjšin uresničujejo svoje pravice posamezno ali v skupnosti z drugimi pripadniki svoje skupine, brez diskriminacije (3. člen). Deklaracija posebej izpostavlja vlogo države pri vzpostavljanju ugodnih pogojev za vzdrževanje kulturne, jezikovne in verske identitete manjšin ter njihovih običajev in tradicij, vendar le do te mere, da s tem ni kršeno notranje ali mednarodno pravo (4. člen). Države morajo pripadnikom manjšin omogočiti učenje maternega jezika in spodbujati znanje o zgodovini, tradicijah, jeziku in kulturi manjšin, ki živijo na njihovem ozemlju (4. člen) (Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 47/135, sprejeta 18. 12. 1992, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm (24. januar 2006)).

²² Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih ščiti jezike, ne podeljuje pa nobenih posebnih pravic tistim posameznikom, ki te jezike govorijo (EUMAP 2002: 120). Že preambula listine priznava pomen manjšinskih ali regionalnih jezikov za evropsko zgodovinsko in kulturno dediščino in poudarja pomen zaščite teh jezikov. Listina definira manjšinske ali regionalne jezike kot jezike, ki jih na ozemlju države tradicionalno uporabljajo državljani, ki tvorijo skupino, ki je manjša od ostale populacije države, in ki se razlikujejo od uradnega jezika te države (1. člen). Poudarja pa, da sem ne sodijo narečja uradnega jezika in jeziki migrantov. Listina dovoljuje vsem državam pogodbenicam, da same določijo, kateri so tisti jeziki na njihovem ozemlju, ki naj bodo zaščiteni kot manjšinski ali regionalni jeziki (3. člen). Listina v svojem besedilu navaja cilje in načela glede spoštovanja in zaščite manjšinskih ali regionalnih jezikov (7. člen) in navaja ukrepe, ki naj bi spodbujali uporabo manjšinskih ali regionalnih jezikov v javnem življenju, in sicer v izobraževanju, pred sodnimi oblastmi, pred administrativnimi oblastmi in javnimi službami, v medijih, v kulturnih ustanovah in dejavnostih, v gospodarskem in družbenem življenju ter pri čezmejnih izmenjavah oz. sodelovanju (8. do 14. člen) (Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, *European Charter for Regional or Minority Languages*, Svet Evrope, sprejeta 5. 11. 1992, stopila v veljavo 1. 3. 1998, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm> (24. januar 2006)).

standarde manjšinskega varstva za celotno mednarodno skupnost. Tudi OVSE se z varstvom manjšin ukvarja vse od sprejema Helsinške sklepne listine leta 1975 dalje. Vse od njenih začetkov je bil nadzor nad izvrševanjem sklepov listine in nadaljnih dokumentov OVSE ter nad obvezami spoštovanja človekovih in manjšinskih pravic v državah članicah v središču pozornosti organizacije (EUMAP 2002: 11). V okviru OVSE se je oblikoval mednarodni režim za zaščito manjšin po hladni vojni, ki je večplasten, saj je odgovornost za upravljanje razporejena na več plasti vladanja. Nastal je s koncem blokavske delitve in zaradi konflikta v bivši Jugoslaviji in je bil oblikovan predvsem z namenom reševanja 'manjšinskega problema' skozi zaščito manjšin in s podeljevanjem posebnih pravic, s čemer bi preprečili nasilne etnične konflikte in nestabilnost v Evropi (Roter 2003: 87).

²³ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin je daleč najpomembnejši dokument za varstvo narodnih manjšin v evropskem prostoru. Že v preambuli konvencija poudarja, da morajo države na svojih ozemljih zaščititi obstoj narodnih manjšin in da se je skozi zgodovino pokazalo, da je zaščita narodnih manjšin ključna za stabilnost, demokratično varnost in mir v Evropi. Pluralne in demokratične družbe morajo spoštovati etnično, kulturno, jezikovno in versko identiteto vsakega posameznika, pripadnika narodne manjšine, prav tako pa morajo ustvariti primerne pogoje, da lahko posamezniki izražajo, ohranjajo in razvijajo svojo identiteto. Konvencija poudarja, da je varstvo narodnih manjšin ter pravic in svoboščin oseb, ki pripadajo manjšinam, pomemben del mednarodne zaščite človekovih pravic in kot tako spada v okvir mednarodnega sodelovanja (1. člen). Konvencija zagotavlja pravico vsem pripadnikom manjšin, da se sami odločijo, ali bodo obravnavani kot pripadniki manjšin ali ne, in iz tega ne bodo izhajale nikakršne posledice. Pripadnikom manjšin podeljuje pravico, da izvajajo pravice in uživajo svoboščine, ki izhajajo iz te konvencije, posamezno ali v skupnosti z drugimi pripadniki (3. člen). S konvencijo je pripadnikom manjšin zagotovljena enakost pred zakonom, enaka zaščita pred zakonom, prepoveduje pa tudi kakršnokoli diskriminacijo (4. člen). Konvencija zavezuje države pogodbenice k vzpostavljanju pogojev, ki so potrebni, da lahko pripadniki (narodnih) manjšin vzdržujejo in razvijajo svojo kulturo in da ohranjajo bistvene elemente svoje identitete, kot so vera, jezik, tradicije in kulturna dediščina. Države se morajo vzdržati in zaščititi pripadnike narodnih manjšin pred asimilacijo proti njihovi volji (5. člen). Konvencija državam pogodbenicam narekuje, da morajo spodbujati duh tolerance in medkulturnega dialoga in si prizadevati za vzajemno spoštovanje, razumevanje in sodelovanje med vsemi, ki prebivajo na ozemlju te države, ne glede na njihovo etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto, ter preprečevati diskriminacijo na podlagi te identitete (6. člen). Konvencija zagotavlja pravico do združevanja, izražanja, do svobode mišljenja, vesti in vere ter pravico do izražanja in prakticiranja le-teh (7., 8. in 9. člen). Konvencija pripadnikom manjšin podeljuje pravico do vsestranske uporabe manjšinskega jezika (10. in 11. člen). Države pogodbenice konvencije morajo negovati znanja o kulturi, zgodovini, jeziku in veri narodnih manjšin in večine, in pripadnikom manjšin zagotoviti pravico do izobrazbe (12. in 13. člen). Vsi pripadniki manjšin morajo imeti pravico do učenja svojega maternega jezika (14. člen), države pa ne smejo posegati v pravice manjšinskega prebivalstva pri vzpostavljanju vezi s prebivalstvom v drugih državah, predvsem s tistimi, s katerimi delijo etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto ali skupno kulturno dediščino (17. člen). Konvencija državam pogodbenicam zapoveduje, da morajo skleniti bilateralne ali multilateralne dogovore s sosednjimi državami, ki zagotavljajo zaščito manjšin (18. člen). Konvencija tudi od pripadnikov manjšin pričakuje, da bodo spoštovali zakone države in pravice ostalih – tako pripadnikov večine kot pripadnikov ostalih manjšin (20. člen). Konvencija daje vsaki posamezni državi ob podpisu ali ratifikaciji pravico, da sama določi ozemlja, na katerih prebivajo manjšine in za katera veljajo določila te konvencije (30. člen) (Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin, *Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Svet Evrope, sprejeta 1. 2. 1995, stopila v veljavo 1. 2. 1998, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/157.htm> (24. januar 2006)). Okvirna konvencija je prvi mednarodni dokument o manjšinskih pravicah, katerega izvajanje se preverja na podlagi državnih poročil in ki kot del nadzornega procesa vključuje tudi redne obiske držav pogodbenic, med katerimi se ocenjuje izvajanje določil konvencije (Hofmann in Friberg 2004: 131). Po svoji naravi je Okvirna konvencija pravno obvezujoč multilateralni instrument za zaščito narodnih manjšin, vendar je njegov problem v odsotnosti mehanizma, ki bi države dejansko silil k upoštevanju in izpolnjevanju njegovih določil. Koncept zaščite temelji na ravni posameznika, ne pa skupnosti in na žalost so vsa določila omejena z izrazi, kot so: kadar je potrebno, v kolikor je mogoče, kjer je to primerno (Bešter 2001: 37).

Varstvo manjšin je torej zagotovljeno z vrsto mednarodnopravnih dokumentov, vendar pa je njihovo izpolnjevanje odvisno od odločitev posameznih držav. Čeprav so nekateri dokumenti tudi mednarodnopravno obvezujoči, je njihovo izvajanje še vedno odvisno le od notranjih pravnih redov držav, v katerih te manjšine živijo. Učinkovito varstvo manjšin je tako odvisno od volje in pripravljenosti držav, da se z mednarodnopravnimi določili obvežejo, da bodo manjšinam in njihovim pripadnikom zagotovile tudi posebne pravice in te obveze v notranjem pravnem redu tudi izvajale. Pravice manjšin so individualne pravice pripadnikov manjšin, ki pa se lahko uresničujejo oz. izvajajo skupaj z ostalimi člani skupnosti. Posebne manjšinske pravice so ključnega pomena, ker pripadnikom manjšin zagotavljajo tudi *de facto* enakost (splošne človekove pravice in načelo nediskriminacije namreč zagotavljajo le *de iure* enakost) in lahko tako kljub svoji nedominantni poziciji ohranjajo svojo posebno manjšinsko identiteto (Roter 2003: 109–10). Dejstvo je, da se države vedno bolj trudijo priznavati pravice posameznikov in skupin do ohranjanja kulturne in verske identitete, saj se zavedajo, da so brez zaščite in pravnih instrumentov problemi oziroma konflikti neizogibni.

3.4.2 Zaščita splošnih človekovih pravic

Upravljanje etnične heterogenosti poteka tudi preko spoštovanja splošnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Po koncu druge svetovne vojne in z ustanovitvijo OZN so človekove pravice in njihovo spoštovanje postali ena glavnih skrbi in zanimanja mednarodne skupnosti in so vključene tudi v nacionalne zakonodaje posameznih držav. Posebnost univerzalnega sistema spoštovanja človekovih pravic, ki je utemeljen v Ustanovni listini OZN in ostalih dokumentih v okviru OZN, je v tem, da določila mednarodnih pogodb prepovedujejo kakršnokoli diskriminacijo glede na raso, vero, jezik, narodno pripadnost ali spol, in zagotavljajo enakopravnost vseh ljudi (Komac 2002: 92). Smer univerzalne zaščite splošnih človekovih pravic temelji na prepričanju, da se z zagotavljanjem splošnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter z zagotavljanjem enakopravnosti, ne glede na rasno, etnično, jezikovno, versko ali kulturno pripadnost, zagotavlja tudi enakopravnost pripadnikov manjšin z večinskim prebivalstvom v vseh državah. V zadnjih desetih letih 20. stoletja se je v okviru zaščite splošnih človekovih pravic zgodil bistveni premik tudi v tem, da migracije niso več zgolj zadeva trga in ekonomije, ampak vedno bolj in predvsem vprašanje človekovih pravic in politike (Zavratnik Zimic 2003: 16).

Spoštovati človekove pravice in preprečevati diskriminacijo je obveza, ki velja za vse države po svetu, vendar je odvisna od pripravljenosti posameznih držav, da pravice svojih

državljanov dejansko spoštujejo, še posebej če so ti drugačni od večinske populacije (EUMAP 2002a). Na formalni ravni sicer ni države, ki ne bi sprejela ali podpisala najpomembnejših dokumentov za zaščito človekovih pravic in svoboščin in ki njihovih določil ne bi vključila v nacionalno zakonodajo, a ker nekateri dokumenti niso mednarodnopravno obvezujoči in ker ni mehanizmov prisile, jih države lahko izvajajo ali ne ali pa sprejete obveze celo kršijo.

Na univerzalni ravni je varstvo človekovih pravic zagotovljeno v okviru OZN. Določila o varstvu človekovih pravic ali vsaj zagotovilo o enakopravnosti je mogoče najti v vseh dokumentih te mednarodne organizacije, med najpomembnejše dokumente za zaščito človekovih pravic pa spadajo Splošna deklaracija človekovih pravic,²⁴ Mednarodni pakt o

²⁴ Splošna deklaracija človekovih pravic že v preambuli poudarja, da je spoštovanje človekovega dostojanstva ter enakih in neodtujljivih pravic za vse ljudi temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu, ter spoznava, da morajo vsi ljudje na svetu uživati pravico do svobode govora in verovanja. V skladu z deklaracijo so vsi ljudje rojeni svobodni in enaki (1. člen). Deklaracija zagotavlja pravico do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so v njej navedene, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, religijo, politično ali drugo prepričanje, narodni ali družbeni izvor, lastnino, rojstvo ali kakršenkoli drug status (2. člen). Vsakemu posamezniku zagotavlja pravico do svobode gibanja in prebivanja znotraj meja vsake države, pravico, da posameznik zapusti državo, tudi svojo, ter da se vanjo vrne (13. člen) in pravico do iskanja azila oz. zatočišča pred pregonom v drugih državah, kar pa ne velja za nepolitične zločine in dejanja, ki so v nasprotju s cilji in načeli OZN (14. člen). Vsak posameznik ima pravico do državljanstva, ki ne sme biti odvzeta nikomur, prav tako pa nihče ne sme biti prikrajšan za pravico do spremembe državljanstva (15. člen). Deklaracija vsem posameznikom priznava pravico do svobode verovanja in veroizpovedi, spreminjanja vere in do svobodnega izražanja in izvajanja svoje veroizpovedi ali prepričanja, kar obsega tako individualno kot skupinsko izražanje vere ter njeno poučevanje in izvajanje obredov (18. člen). Vsakemu posamezniku daje tudi pravico udeležbe v kulturnem življenju svoje skupnosti (27. člen) (Splošna deklaracija človekovih pravic, *Universal Declaration of Human Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 217A (III), sprejeta 10. 12. 1948, <http://www.un.org/Overview/rights.html> (24. januar 2006)).

državljskih in političnih pravicah²⁵ ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah²⁶ in Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.²⁷

²⁵ Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah vsem ljudstvom zagotavlja pravico do samoodločbe, pravico, da sami določajo svoj politični status, in pravico do ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja (1. člen). Pakt poudarja, da se vse njegove pogodbenice zavezujejo, da bodo spoštovale in zagotovile vsem posameznikom na svojem ozemlju pravice, ki izhajajo iz pakta, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodni ali socialni izvor, lastnino, rojstvo ali kakršenkoli drug status (2. člen). Prav tako se zavezujejo, da bodo vsem ljudem, katerih pravice ali svoboščine bodo kršene, zagotovile učinkovito pomoč (2. člen). Pakt poudarja pravico vsakega posameznika do življenja (6. člen), poudarja, da nihče ne sme biti podvržen mučenju, krutemu, nehumanemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju (7. člen). Pakt zagotavlja pravico do svobode in osebne varnosti (9. člen) in pravi, da imajo vsi, ki zakonito prebivajo na ozemlju države, pravico do svobode gibanja na tem ozemlju in si lahko svobodno izberejo kraj bivanja, in lahko svobodno zapustijo katerokoli državo, tudi svojo (12. člen). Poudarja tudi, da nihče ne sme biti prikrajšan za pravico, da vstopi v svojo državo (12. člen). Tujec, ki se zakonito nahaja na ozemlju države pogodbenice pakta, je lahko izgnan le v skladu z odločitvijo, ki je pravno utemeljena, in se lahko na tako odločitev pritoži (13. člen). Pakt vsakemu posamezniku zagotavlja pravico do svobode vesti in veroizpovedi in s tem tudi pravico do zasebne in javne manifestacije, izvajanja obredov in učenja (18. člen). Pakt vsem ljudem zagotavlja enakost pred zakonom in pravico, da so brez kakršnekoli diskriminacije zaščiteni pred zakonom (26. člen). V skladu s tem prepoveduje diskriminacijo in zagotavlja vsem ljudem enako in učinkovito zaščito pred diskriminacijo na podlagi rase, barve, spola, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, narodnega ali socialnega izvora, lastnine, rojstva ali drugega statusa (Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah, *International Covenant on Civil and Political Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), sprejeta 16. 12. 1966, stopila v veljavo 23. 3. 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (24. januar 2006)).

²⁶ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ponavlja isto kot Pakt o državljskih in političnih pravicah, in sicer, da imajo vsa ljudstva pravico do samoodločbe, pravico, da sami določajo svoj politični status in pravico do ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja (1. člen). Narekuje, da morajo biti vse pravice, ki so zapisane v paktu, izvajane brez diskriminacije na podlagi rase, barve, spola, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, narodnega ali socialnega izvora, lastnine, rojstva ali drugega statusa (2. člen). Glede pravice do izobrazbe pravi, naj izobrazba pripomore k večjemu spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, in zagotovi, da lahko vsi ljudje učinkovito sodelujejo v svobodni družbi, pospešujejo razumevanje, toleranco in prijateljstvo med vsemi narodi ter vsemi rasnimi, etničnimi ali jezikovnimi skupinami (13. člen). Pakt zagotavlja tudi pravico vsakega, da sodeluje v kulturnem življenju (15. člen) (Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), sprejeta 16. 12. 1966, stopila v veljavo 3. 1. 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm (24. januar 2006)).

²⁷ Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije definira rasno diskriminacijo kot vsako razlikovanje, izključevanje ali prepoved, ki temelji na rasi, barvi, narodnem ali etničnem izvoru, in ima kot posledico izničenje priznanja, uživanja ali izvajanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, družbenem, kulturnem ali drugem področju javnega življenja (1. člen). Konvencija poudarja, da države ne smejo delati nobenih razlik med državljani in nedržavljanji in da nič v tej konvenciji ne vpliva na zakonite določbe držav glede narodnosti, državljanstva ali naturalizacije, če take določbe ne diskriminirajo nobene narodnosti. Poudarja tudi, da ukrepi za zagotovitev napredka, zaščite in enakopravnega uživanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin rasnih ali etničnih skupin ne bodo obravnavani kot rasna diskriminacija, če ne bodo vodili do posebnih pravic za pripadnike različnih rasnih skupin. Države pogodbenice konvencije obsojajo rasno diskriminacijo in se zavzemajo za njeno odpravo na vseh področjih javnega življenja in za spodbujanje razumevanja med vsemi rasami (2. člen). Konvencija še posebej obsoja rasno segregacijo in apartheid in poziva države, da v okviru svoje jurisdikcije preprečijo, prepovejo in ukinejo vse podobne prakse (3. člen). Države pogodbenice konvencije obsojajo vse dejavnosti, ki temeljijo na idejah ali teorijah večvrednosti ene rase ali skupine ljudi določene barve ali etničnega izvora in ki spodbujajo rasno sovraštvo ali diskriminacijo, ter se zavzemajo za sprejem potrebnih ukrepov, ki bodo odpravili takšna dejanja (4. člen) ter se obvezujejo k prepovedi in odpravi rasne diskriminacije in k zagotavljanju pravic in enakosti pred zakonom za vse, ne glede na raso, barvo ali narodni ali etnični izvor (5. člen). Pravice, ki jih zagotavlja 5. člen, so v bistvu le ponovitev vseh pravic, ki so omenjene že v Splošni deklaraciji človekovih pravic in v vseh ostalih dokumentih. Konvencija obvezuje države pogodbenice tudi, da morajo zagotoviti učinkovito zaščito pred dejanji rasne diskriminacije, ki bi kršila človekove pravice in temeljne svoboščine (6. člen). Konvencija od držav pogodbenic pričakuje, da se bodo borile proti predsodkom, ki vodijo k rasni diskriminaciji, in da bodo spodbujale razumevanje, toleranco in prijateljstvo med vsemi narodi ter rasnimi in etničnimi skupinami (7. člen) (Mednarodna konvencija o odpravi

V okviru SE je najpomembnejši dokument Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.²⁸ Konvencija sicer nikjer eksplicitno ne omenja manjšin, a je oblikovala nove standarde na področju zaščite različnih elementov manjšinske identitete (Hofmann in Friberg 2004: 128–9), saj je zagotovila uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin brez kakršnekoli diskriminacije na osnovi spola, rase, barve, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, narodnega ali socialnega izvora, pripadnosti narodni manjšini, lastnine, rojstva ali drugega statusa.

Pravice posameznikov (individualne pravice), ki so zapisane v ustavah in drugih (mednarodnih in nacionalnih) dokumentih in ki se nanašajo tudi na pripadnike manjšinskih skupnosti, so predvsem spoštovanje človekovega dostojanstva, enakost pred zakonom, svoboda pred vsakršno vrsto diskriminacije, pravica do svobodnega izražanja etnične, kulturne, verske in jezikovne pripadnosti, svoboda združevanja, prepričanja in veroizpovedi, pravica do državljanstva, pravica do uporabe maternega jezika v javnosti in zasebnosti.

3.4.3 Integracija etničnih skupin

V svetu obstajajo različni modeli integracije priseljencev. Castles²⁹ navaja tri modele, s katerimi se države priseljevanja odzivajo na imigrante, in sicer diferencirano izključevanje, asimilacija in pluralizem. Omenja tudi popolno izključevanje, ki predstavlja absolutno preprečevanje vstopa imigrantom, kar so nekatere države poskusile (Francija), a se takšna politika v obdobju množičnih migracijskih tokov po drugi svetovni vojni ni obnesla. Tako lahko na podlagi ostalih treh načinov govorimo o treh modelih integracijskih politik in

vseh oblik rasne diskriminacije, *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2106 (XX), sprejeta 21. 12. 1965, stopila v veljavo 4. 1. 1969, <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm> (24. januar 2006)).

²⁸ Najpomembnejši dokument za varovanje človekovih pravic, ki ga je sprejel SE, je Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Konvencija poudarja, da bodo države pogodbenice v okviru svoje jurisdikcije vsem zagotovile pravice in svoboščine (1. člen), med te pa spadajo: pravica do življenja, prepoved mučenja, prepoved suženjstva in prisilnega dela, pravica do svobode in varnosti, pravica do poštenega sojenja, prepoved sojenja brez zakona, pravica do spoštovanja privatnega in družinskega življenja, svoboda prepričanja, vesti in vere, svoboda izražanja, svoboda združevanja, pravica do poroke, pravica do učinkovitih sredstev pomoči, prepoved diskriminacije (na podlagi spola, rase, barve, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, narodnega ali socialnega izvora, pripadnosti narodni manjšini, lastnine, rojstva ali drugega statusa), omejevanje v kriznih situacijah, omejevanje političnih dejavnosti tujcev, prepoved zlorabe pravic in omejitev uporabe omejevanja pravic (2. do 18. člen). V drugem delu (19. do 51. člen) konvencija govori o ustanovitvi Evropskega sodišča za človekove pravice (Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Svet Evrope, sprejeta 4. 11. 1950, stopila v veljavo 3. 9. 1953, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> (24. januar 2006)).

²⁹ Castles, Stephen (1995) How nation-states respond to immigration and ethnic diversity. V Vertovec (ur.) *Migration and Social Cohesion* (3–18). Cheltenham in Northampton: Edward Elgar Publishing. V Zavrtnik Zimic (2003: 30).

njihovih posledicah: model diferenciranega izključevanja (Nemčija, Japonska), asimilacijski model (Francija, Velika Britanija) in multikulturni model (Švedska, Kanada, Združene države Amerike (ZDA), Avstralija) (Zavratnik Zimic 2003: 30).

Model diferenciranega izključevanja predvideva le delno integracijo priseljencev in njihovo vključenost v nekatere sfere družbenega življenja (npr. trg delovne sile), nimajo pa dostopa do drugih pravic (npr. socialnega sistema, državljanstva, politične participacije). Takšen model je značilen za države s kulturno ali etnično definicijo naroda, ki niso bile deležne imigracij iz nekdanjih kolonij in so po drugi svetovni vojni izvajale politiko zaposlovanja začasnih gostujočih delavcev (Bešter 2003: 85, 113). Takšne države so na primer Nemčija, Švica in Avstrija, ki so priseljencem postopoma podeljevale vse več socialnih pravic, omejevale pa so jim možnost naturalizacije. V teh državah podeljevanje državljanstva predstavlja zadnjo fazo v procesu asimilacije, saj so na priseljevanje gledale kot na začasen pojav, ki naj bi se končal z vrnitvijo priseljencev v svojo izvorno državo. Tak model ustvarja dve kategoriji prebivalstva – državljane in priseljence brez državljanskih pravic. Segregacija na področju državljanstva vodi v razvoj različnih zaprtih kulturnih ali etničnih skupnosti v državi, kar ne pripomore h kohezivnosti in enakopravnemu razvoju družbe in lahko pripelje celo do napetosti in konfliktov (Bešter 2003: 85, 113).

Asimilacijski model predvideva vključitev priseljencev v družbo tako, da se ti odpovejo svojim jezikovnim, kulturnim in družbenim značilnostim in se zlijejo v večinsko družbo. V zameno za enakopravnost se morajo priseljenci popolnoma podrediti normam in običajem večinske družbe in kulture. Država naj bi jim zagotovila kar najbolj ugodne pogoje za prilagajanje, prevzeli naj bi večinsko kulturo in vrednote, integracija pa poteka predvsem s pomočjo naturalizacije. V nasprotju z modelom diferenciranega izključevanja tukaj podeljevanje državljanstva predstavlja začetek v procesu asimilacije. Priseljenci lahko sicer ostanejo v državi kot tujci, kolikor dolgo želijo, a so v takem primeru pojmovani kot družbena anomalija. Model izhaja iz predpostavke, da bodo priseljenci popolnoma pretrgali vezi z izvorno državo in ostali v novi državi za stalno kot njeni državljani (Bešter 2003: 85–6, 113–14). Država, ki ustreza takemu modelu, je v Evropi Francija.

Vendar se kulturne identitete ne da kar tako nadomestiti z drugo, formalna enakopravnost ne zagotavlja tudi dejanske enakopravnosti, neenakovredni položaj priseljencev se kaže na različnih področjih družbenega življenja in kljub poudarjanju enakosti so nekateri državljani bolj privilegirani od drugih (Bešter 2003: 85–6, 113–14). To je torej velika slabost tega modela, saj zagotavljanje enakih individualnih pravic priseljencem ne omogoča tudi dejansko enakih možnosti na vseh področjih družbenega življenja. Za popolno enakopravnost

manjšinskih skupnosti so potrebni tudi nekateri posebni ukrepi in nekatere posebne pravice, ki pa jih priseljenci v državah, kjer je zaželena asimilacija, nimajo.

Z asimilacijo imigrantov se je ukvarjal Siegfried (Noiriel 2001: 60), ki je glede na svoje izkušnje v ZDA in Franciji po drugi svetovni vojni ugotovil, da ritem in stopnje asimilacije imigrantov upoštevajo točno določena in izoblikovana pravila (Noiriel 2001: 60). Za popolno asimilacijo naj bi bile potrebne tri generacije (Noiriel 2001: 60), politika asimilacije pa bi morala potekati v treh korakih: najprej je treba imigrantu popolnoma izkoreniniti občutek pripadnosti tako, da se ga odreže od skupnosti njegovega porekla, in mu s tem preprečiti, da ostane zvest svoji etnični skupnosti. Nato mu mora država dajati občutek, da se lahko integrira. Na koncu pa je pomembno predvsem dejstvo, da država sprejemnica ni preveč stara in preveč rigidna, da se lahko imigrant popolnoma vključi v novo družbo (Noiriel 2001: 61). Za določene etnije naj bi bila popolna asimilacija nemogoča, saj se tudi po več desetletjih lahko še vedno čuti njihova prisotnost na določenem območju, kar velja predvsem za arabske priseljence v Franciji (Noiriel 2001: 61).

V sodobnem svetu se vse pogosteje zastavlja vprašanje, kako zagotoviti enakopravno priznanje individualnih pravic vsem državljanom v liberalni in demokratični nacionalni državi, ki ni kulturno in etnično homogena. Poleg obstoja narodnih manjšin z njihovimi zahtevami po samostojnosti, predstavljajo sodobne migracije enega najresnejših izzivov družbeni solidarnosti ter razumevanju pravičnosti in potreb določenih skupin in posameznikov. S tem se pojavljajo tudi vprašanja doseganja družbene kohezije in vključevanja imigrantov v nove družbe, vprašanja njihove participacije in medkulturne komunikacije med imigranti na eni in večinski družbo na drugi strani (Zavratnik Zimic 2003: 16). Odgovor na to kompleksno vprašanje ponuja multikulturni ali pluralistični model, ki predstavlja sprejemanje političnih pravil države, v kateri prebivajo manjšine, in vključenost manjšin v družbo, a z možnostjo ohranjanja kulturnih razlik in oblikovanja etničnih skupnosti in združenj (Turton in Gonzalez 2000: 18).

Model si prizadeva za čim enakopravnejšo vlogo in položaj različnih etničnih skupnosti in njihovih pripadnikov. Predvideva vključenost priseljencev v politično skupnost in ohranjanje kulturnih in jezikovnih značilnosti (Bešter 2003: 86–7). Država kulturne razlike sprejema in jih celo spodbuja in goji, seveda pod pogojem spoštovanja temeljnih državnih političnih vrednot in institucij. Integracija se meri z dejanskimi državljanskimi pravicami, ki jih priseljenci postopoma pridobivajo, in ne le glede na formalni državljanski status. Priseljenci, ki imajo v državi stalno prebivališče, se glede obsega pravic močno približujejo državljanom. Še ena pozitivna značilnost multikulturnega modela je, da ne izključuje ohranjanja vezi s

svojo izvorno državo. Priseljencem dopušča, da se povezujejo s pripadniki svoje etnične skupine v državi prebivanja, v sosednjih državah in v izvorni državi.

Evropska država, ki se je najbolj približala multikulturnemu modelu, je Švedska, a se je tudi švedska integracijska politika konec 90-ih let preusmerila od priseljenskih skupnosti na celotno družbo, kar naj bi zagotavljalo enake pravice in možnosti vsem državljanom, ne glede na njihov etnični ali kulturni izvor (Bešter 2003: 86–7, 114).

Eden od zagovornikov multikulturnega modela kot rešitve za migracijsko politiko je John Rex. Značilnost njegovega modela je, da razlikuje med javno in zasebno domeno posamezne države. Skupna politična kultura javne domene, ki jo sestavljajo pravo, politični sistem in gospodarstvo, je nevtralna in temelji na principu individualne enakopravnosti (Rex: 1996: 3; Turton in Gonzalez 2000: 21). To pomeni, da imajo vsi državljani enake pravice in država ne dela nobenih razlik, ki bi temeljile na etničnem razlikovanju njenih državljanov. Zasebna domena temelji na razlikah v jeziku, veri in družinskih navadah in jo sestavljata moralna vzgoja in socializacija, torej je tista, ki kulturno različnost dovoljuje in jo celo spodbuja (Rex: 1996: 3; Turton in Gonzalez 2000: 21). Država dopušča, da njeni državljani gojijo, uporabljajo in izkazujejo svojo kulturo, jezik in vero, dokler s tem ne kršijo pravic drugih in dokler s tem ne škodijo državi.

Rex (1996: 15–16) je na podlagi svojih trditev o javni in zasebni domeni, upošteva dejanske razmere v svetovnih državah, oblikoval štiri modele družb, ki temeljijo na določanju meje med javno in zasebno domeno in ki v skladu s to razliko upravljajo z etnično heterogenostjo. Prvi model predstavlja družba, kjer prevladuje enotnost javne domene in ki spodbuja različnost v zasebnih in skupnostnih zadevah. Pripadniki manjšin so tako na državni ravni enakopravni ostalim državljanom, v zasebnem življenju pa lahko sami ali z ostalimi pripadniki svoje etnične skupine razvijajo svojo drugačno identiteto. Ta model predstavlja ideal multikulturne družbe, saj temelji na enakopravnosti možnosti in ne zavira kulturnega razvoja manjšinskih skupnosti.

Drugi model predstavlja družba, ki je enotna v javni domeni in ki spodbuja ali celo vsiljuje tudi kulturno enotnost v zasebnih in skupnostnih zadevah. Od pripadnikov manjšin pričakuje, da se bodo popolnoma podredili družbenim normam države, v kateri živijo, ne spodbuja ohranjanja drugačne identitete pripadnikov manjšin ali ga celo prepoveduje. Kot predstavnico tega modela Rex (1996: 15–16) navaja francosko družbo in njen ideal asimilacije manjšinskih skupin.

Tretji model predstavlja družba, ki dopušča drugačnost in različne pravice za skupine v javni domeni in prav tako spodbuja oz. vztraja na različnosti kulturnih praks in navad med

skupinami v zasebni domeni. Pozitivno pri tem modelu je, da ne zavira različnosti manjšinskih etničnih skupin in jim dovoljuje razvoj in uporabo njihove lastne kulture in jezika, velika slabost tega modela pa je, da država tudi v javni domeni poudarja razlike pripadnikov manjšin, kar pripomore le k večji diskriminaciji. Ta model je bil značilen za večino kolonialnih držav, predvsem pa za nekdanji sistem apartheida v Južnoafriški republiki.

Zadnji model predstavlja družba, v kateri se spodbujajo različnost in drugačne pravice v javni domeni, čeprav obstaja zadostna kulturna enotnost med različnimi skupinami v zasebni domeni. Tak model, kjer kljub dokaj enotni kulturi med različnimi etničnimi skupinami države spodbujajo razlike med državljani v javni in politični sferi, je bil značilen za jug ZDA, preden je v 18. stoletju stopil v veljavo program državljskih pravic.

Rex (1996: 15–16) je prepričan, da je za evropske razmere najbolj primeren prvi model, model multikulturalnosti. Kot že omenjeno, ta model na eni strani predstavlja sprejetje enotne kulture in enotnega niza individualnih pravic, ki prevladujejo v javni domeni, na drugi strani pa predstavlja spoštovanje in spodbujanje več različnih manjšinskih kultur v zasebnih in skupnostnih domenah (Rex 1999: 19). Kot pomembno omenja tudi nalogo manjšinskih etničnih skupin, da sprejmejo institucionalni okvir države gostiteljice, se mu prilagodijo in se tako poskušajo uspešno integrirati v družbo (Rex 1996: 3).

Pogosto se v zahodnoevropskih družbah dogaja, da se priseljence naseljuje in poskuša integrirati v lokalnih skupnostih (Verlič Christensen 2002: 87–8; Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 105). Lokalno družbeno integracijo je mogoče opaziti v državah zahodne Evrope (Francija, Nemčija, Anglija, Italija in Španija), kjer so priseljenci 'porinjeni na rob'. Naseljujejo se na obrobjih mest, v socialnih naseljih in etničnih enklavah, kjer je identifikacija s člani njihove skupnosti še bolj izražena; posledično se pripadniki etničnih skupnosti najprej integrirajo kot skupina in šele nato kot posamezniki. Etnične skupine in njihovi pripadniki se dobro počutijo med svojimi ljudmi, s katerimi jih družijo skupne vezi, saj tam niso diskriminirani. V etničnih enklavah najdejo možnost samostojnega preživetja, še posebej tisti, ki se ne uspejo vključiti v dominantno družbo in dejavnosti. Problem, ki pri tem nastaja, pa je, da so družine priseljencev, ki se tako naselijo v ločene soseske, lahko popolnoma izolirane od dominantne skupnosti, kar le še pospešuje diskriminacijo s strani dominantne skupnosti, pa tudi priseljenci sami vplivajo na to, saj ne izražajo nobene želje po vključitvi v širšo družbo, v kateri prebivajo (Verlič Christensen 2002: 87–8). Prav zato so etnične skupnosti pogosto tarča reintegracijskih in akulturacijskih modelov s strani dominantnih družb v Evropi. Etnične enklave so v bistvu kopija ameriških getov in segregacije, kar predstavlja vir konfliktov in kulturnega razgrajevanja lastnosti večinske narodnosti in nacionalne družbe.

Za ustrezno integracijo potrebujejo etnične skupine možnost življenja in dela v svojem etnično organiziranem okolju in možnost, da iz tega okolja odidejo, če se tako odločijo (Verlič Christensen 2002: 88–9). Priseljenci se lahko priselijo v enklavo, ker je to ugodneje od drugih možnosti, veliko pa jim pomeni tudi, da jo lahko zapustijo, če je okolje dovolj odprto in tolerantno do etnično drugačnih posameznikov. A žal priseljenci pogosto ugotavljajo, da družbe z integracijo ne mislijo resno, kar je lahko vir osebnih frustracij, deprivacije in potencialnih konfliktov med imigrantskimi skupinami in dominantno družbo (Verlič Christensen 2002: 91).

Zaradi vedno večje etnične heterogenosti in različne strukture prebivalstva bi morale države EU premisliti in spremeniti svoje institucionalne in državne strukture, saj so etnične manjšine skoraj povsod socialno, ekonomsko in politično deprivilegirane in diskriminirane. Glavna značilnost Rexovega (1996: 15–19) modela, ki določa, da posamezniki ne smejo uživati manj ali več *de iure* ali *de facto* pravic samo na podlagi svojega etničnega porekla ali kulturne identitete, v Evropi žal še ni izpolnjena (Turton in Gonzalez 2000: 22–3). A čeprav je Evropa še daleč od obljubljenе dežele multikulturalnosti, ima v svoji liberalni tradiciji filozofska in politična sredstva, ki ji bodo omogočila, da bo ta cilj sčasoma tudi dosegla. Številne mednarodne organizacije (predvsem OVSE in SE) si močno prizadevajo, da bi pripomogle k oblikovanju multikulture Evrope, kjer bi različne kulture in etnične skupnosti miroljubno živele skupaj v eni družbi. Problem pa zaenkrat še vedno predstavljajo politične elite in nekateri zahodnoevropski voditelji, ki se za ceno volilnih glasov veliko pogosteje odzivajo na negativne kot na pozitivne javne reakcije do etničnih manjšin (Turton in Gonzalez 2000: 23).

4. FRANCIJA

Francija predstavlja prototip zahodnega modela oblikovanja naroda, kjer je država obstajala pred narodom, in temelji na državljskem konceptu, v skladu s katerim naj bi bili vsi njeni prebivalci enakopravni državljani, in ne priznava obstoja različnih etničnih skupin (Jenkins in Sofos 1996: 2). Francija je bila država dolgo, preden je postala narod. Proces izgrajevanja naroda se je zares začel šele s pojavom absolutistične monarhije v 17. in 18. stoletju (Jenkins in Copey 1996: 101). Celo v državi, kakršna je Francija, ki je predstavljala prototip nacionalne države že v času absolutne monarhije 17. stoletja in kjer je revolucija določila princip nacionalne suverenosti in ideologijo nacionalizma, ljudje vse do 19. stoletja sami sebe niso dojemali kot 'Francoze'. Vsekakor je revolucija imela vpliv na množice, ki so se začele vključevati v politični proces in so začele povezovati koncept naroda s političnim pojmom nacionalne suverenosti (Jenkins in Sofos 1996: 12).

Francoski narod je tisti, ki je prvi razglasil načela bratstva, enakosti in svobode, kar je postalo vodilo države. Že sama ustava³⁰ definira republiko kot enotno in nedeljivo, uradna politika pa si prizadeva za pravno in družbeno poenotenje družbe, kar pomeni, da naj bi bilo zadoščeno idealu, kjer naj bi se narod ujema z državo (EUMAP 2002: 71). Tako temeljne pravice manjšin, kot so pravica do uporabe svojega jezika ali pravica do izpovedovanja svoje vere, padejo zgolj v okvir temeljnih svoboščin, ki so zagotovljene vsem ljudem.

Francija ima nekaj čez 60 milijonov prebivalcev in uradno nobene manjšinske populacije (CIA Fact Book 2006). V Franciji sicer živijo Slovani, severni Afričani, Indokitajci in Baski (CIA Fact Book 2006), a ti kot etnične manjšine niso nikjer uradno priznani in literature, kjer bi bilo zapisano, koliko pripadnikov in katere manjšine živijo v Franciji, ni mogoče najti. V 19. stoletju so v Francijo začeli prihajati tudi imigranti iz Belgije, Italije, Španije, Portugalske, Poljske, Armenije, Kitajske in severne Afrike. S priseljenci, ki so prišli iz severne Afrike in s seboj prinesli svojo kulturo, vero in običaje, je islam postal druga najbolj razširjena religija v Franciji, takoj za krščanstvom, z več kot štirimi milijoni vernikov (EUMAP 2002: 74; Niessen, Schibel in Magoni 2003: 8). Ocene francoskega ministrstva za notranje zadeve so bile, da je med letoma 1880 in 1990 število Francozov, ki so bili potomci imigrantov prve, druge ali tretje generacije, naraslo na kar 18 milijonov, kar dokazuje dejstvo, da je bila v 90-ih

³⁰ Francoska ustava že v prvem členu poudarja, da je Francija nedeljiva, laična, demokratična in socialna republika. Vsem svojim državljanom zagotavlja enakost pred zakonom brez razlikovanja na podlagi izvora, rase ali vere. Spoštuje vsa verovanja. Njena organizacija je decentralizirana (Francoska ustava iz leta 1958, *La Constitution Française de 1958*, le Gouvernement de la République, Francija, sprejeta 3. 6. 1958, stopila v veljavo 5. 10. 1958, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/const.doc> (24. februar 2006)).

letih 20. stoletja tretjina francoske populacije nefrancoskega porekla (Noiriel 2001: 102; Pletsch in Perlot 2003). Leta 2006 je v Franciji živel kar 40 odstotkov francoske populacije imigrantskega porekla, kar dela Francijo eno najbolj etnično heterogenih držav v Evropi (CIA Fact Book 2006).

Natančno število imigrantov in pripadnikov etničnih manjšin v Franciji je zelo težko oceniti, predvsem zaradi odsotnosti uradnih statistik, saj francoski zakon o popisu prebivalstva prepoveduje vprašanja o etnični pripadnosti, in dejstva, da so vsi obravnavani kot francoski državljani. Francoze po definiciji sestavljajo vsi francoski državljani, ne glede na njihov etnični izvor ali verska prepričanja. Člani vseh etničnih skupin so torej obravnavani kot Francozi, če le imajo francosko državljanstvo, ki ga lahko pridobijo kot *ius soli*³¹ ali pa z naturalizacijo (Bešter 2003: 95).

4.1 VARSTVO NARODNIH MANJŠIN

V francoskem kontekstu se pojem manjšine ne zdi pomemben in za Francijo, ki temelji na republikanskem idealu enakopravnosti vseh državljanov, ne glede na njihov etnični izvor, je značilno nepriznavanje etničnih razlik med prebivalci (Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 89). V Franciji velja predpostavka, da sta narod in država eno in da iz naroda izhajajo vse državne oblasti (Schulze 2003: 161). Za Francijo velja načelo, da je izvor njenih državljanov ne zanima. Ideja manjšine kot take ne obstaja, prav tako ne obstaja manjšinska politika. Etnične, kulturne, verske in jezikovne značilnosti morajo ostati stvar zasebnega življenja in se jih v javnosti ne priznava. Zato v francoskem primeru tudi ne moremo govoriti o posebnih pravicah, ki naj bi jih bili deležni pripadniki manjšin.

Francija je sicer sprejela ali podpisala večino mednarodnih dokumentov, ki zagotavljajo zaščito splošnih človekovih pravic,³² vendar pa je vedno dajala zadržke na člene, ki so se nanašali na pravice posameznikov, ki pripadajo etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam, tudi na 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (EUMAP 2002: 86).³³ Iz tega zadržka je razvidno, da Francija manjšin ne priznava in da pripadnike etničnih in ostalih manjšin obravnava kot enakopravne francoske državljane, nad katerimi se sicer ne sme izvajati diskriminacije, posebnih pravic, ki bi pripomogle k izboljšanju njihovega položaja, pa

³¹ *Ius soli* oz. pravo zemlje, kjer si rojen, pomeni, da vsi, ki se rodijo v določeni državi z rojstvom avtomatično pridobijo državljanstvo te države.

³² Več o zaščiti splošnih človekovih pravic v Franciji v poglavju 4.3.

³³ Francoska vlada je ob podpisu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah izjavila, da v luči 2. člena Francoske ustave 27. člen pakta ni v skladu z načeli Republike (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2006).

nimajo. To dokazuje tudi dejstvo, da Francija ni ne podpisala ne ratificirala Okvirne konvencije SE za zaščito narodnih manjšin (EUMAP 2002: 86). V obrazložitvenem mnenju, zakaj Francija ni ne podpisala ne ratificirala Okvirne konvencije, ki ga je leta 1995 podal Svet države, je zapisana interpretacija koncepta manjšine v francoskem kontekstu:

Osnovna načela francoskega prava, ki temelji na ustavi, prepovedujejo kakršnokoli razlikovanje med državljani glede na njihov izvor, raso ali vero. Obstoj kolektivnih pravic, ki temeljijo na takšnem razlikovanju, torej v Franciji ni priznan, ker je spoštovanje posebnosti vsake skupnosti – verske, kulturne, jezikovne ali druge – zagotovljeno z zaščito posameznih pripadnikov teh skupin.³⁴

Leta 1999 je podpis Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih povzročil nasprotovanje francoske politike in javnosti. Francija listine kasneje ni ratificirala, saj vsebuje določila, ki so v nasprotju s francosko ustavo.³⁵ Že v ustavi je določeno, da je v Franciji edini uradni jezik francoščina,³⁶ ki je simbol narodne zavednosti in posrednik, skozi katerega se prenašajo kultura, zgodovina in tradicije naroda. Tako so bili predlogi za priznavanje manjšinskih ali regionalnih jezikov zavrjeni, saj naj posamezniki ne bi imeli pravice uporabljati jezika, ki ni francoski, niti ne bi smeli biti k uporabi francoščine prisiljeni (EUMAP 2002: 112, 120).

Pravica do uporabe manjšinskega ali regionalnega jezika v javnem ali zasebnem življenju, ki jo zagotavlja Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (7. člen), predstavlja napad na ustavna načela nedeljivosti Republike, enakosti pred zakonom in enotnosti francoskega naroda. Prav tako je listina v nasprotju z osnovnimi ustavnimi načeli, ki ne priznavajo kolektivnih pravic vsaki skupini, ki jo označujejo skupni izvor, kultura, jezik ali prepričanje (EUMAP 2002: 112, 120). Francoska država se boji, da bi priznavanje pravice do uporabe manjšinskega jezika avtomatično pomenilo, da priznavajo določeno manjšino.

Francija je sprejela tudi Deklaracijo o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, a določil dokumenta ne spoštuje. Kot ena od šestih držav ustanoviteljic EU Francija prav tako ni bila prisiljena sprejeti nobenih določil, ki bi zahtevala zaščito ali priznanje manjšin, in tudi ni bila dolžna spoštovati kopenhavnskih kriterijev³⁷ (EUMAP

³⁴ Mnenje Sveta države, Avis du Conseil de l'Etat, št. 357, 466, Letno poročilo (1995: 397). V EUMAP (2002: 111).

³⁵ Francoska ustava iz leta 1958, *La Constitution Française de 1958*, le Gouvernement de la République, Francija, sprejeta 3. 6. 1958, stopila v veljavo 5. 10. 1958, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/const.doc> (24. februar 2006).

³⁶ V 2. členu ustave je zapisano, da je jezik Republike francoščina.

³⁷ Leta 1993 so na zasedanju Evropskega sveta v Kopenhavnu šefi držav in vlad članic EU osnovali proces širitve EU in izjavili, da pridružene države srednje in vzhodne Evrope, ki si to želijo, lahko postanejo članice EU. Sprejeli so kriterije, ki jih države morajo izpolnjevati za vstop v EU. Zaključki predsedstva so bili naslednji: Članstvo zahteva, da država kandidatka dosega stabilnost institucij, ki zagotavljajo demokracijo, vladavino prava, človekove pravice ter spoštovanje in zaščito manjšin. Imeti

2002: 17). Zato lahko trdi, da je država, kjer manjšin ni, in da so vsi njeni prebivalci enakopravni francoski državljani, čeprav je to daleč od resnice (EUMAP 2002: 17).

Čeprav v Franciji manjšin uradno ni in so vsi državljani Francozi, izvajanje načela enotnosti zaznamuje trdnost v načelu in fleksibilnost v praksi. V začetku 21. stoletja je dostop do državljanstva za pripadnike manjšin bistveno olajšan, tako javnost kot politiki pa so vedno bolj tolerantni do ideje, da posamezniki lahko izražajo pripadnost določeni skupini, ne da bi to pomenilo delovanje proti Republiki (EUMAP 2002: 71).

4.2 ZAŠČITA SPLOŠNIH ČLOVEKOVIH PRAVIC

Francija je človekove pravice zagotavljala že s svojo Deklaracijo o pravicah človeka in državljana³⁸ iz leta 1789. Zaveza k spoštovanju deklaracije in varovanju človekovih pravic je zapisana tudi v preambuli ustave,³⁹ Deklaracija o pravicah človeka in državljana pa je njen sestavni del. V skladu z deklaracijo so tako vsem ljudem zagotovljene naravne in neodtujljive človekove pravice, in sicer: enakost pred zakonom (1., 6. in 7. člen), svoboda, pravica do

mora delujoče tržno gospodarstvo ter sposobnost za obvladovanje konkurenčnih pritiskov in tržnih sil v Uniji. Članstvo predpostavlja sposobnost kandidatke, da bo sprejela obveznosti članstva, kar vključuje privrženost ciljem politične, gospodarske in monetarne unije.

(Zaključki predsedstva v Kopenhavnu, *European Council in Copenhagen, Conclusions of the Presidency*, Evropski svet, 21.–22. 6. 1993, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (4. november 2006)).

Za varstvo manjšin so pomembni politični kriteriji, torej zagotavljanje demokracije, vladavine prava, človekovih pravic ter spoštovanja in zaščite manjšin. Zahteva po zaščiti manjšin pomeni, da morajo imeti pripadniki manjšin možnost ohranjanja svoje kulture in navad, vključno z uporabo svojega jezika, brez kakršnekoli diskriminacije, če to ni v nasprotju s človekovimi pravicami ostalih ljudi ali z demokracijo in vladavino prava. S prevzemom kopenhavnskih kriterijev se je EU tako vsaj na formalni ravni pridružila OVSE, SE in ostalim mednarodnim organizacijam in institucijam pri izvajanju pritiska na države, naj tudi dejansko spoštujejo pravice manjšin (EUMAP 2002: 11).

Kopenhavnski kriteriji so začeli veljati šele za države, ki so se EU priključile leta 2004, torej Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija. Države, ki so se EU pridružile leta 1995, Avstrija, Finska in Švedska, so pogajanja o pridružitvi začela že pred zasedanjem v Kopenhavnu, zato kriteriji za njih še niso veljali (McGiffen 2005: 43), pa tudi državam, ki so že bile članice EU, ni bilo potrebno izpolniti nobenih posebnih manjšinskih zahtev (de Witte 2004: 109).

Med pogajanja z vsako državo kandidatko je napredek pri upoštevanju kopenhavnskih kriterijev sicer strogo nadzorovan in na podlagi tega Evropska komisija odloča, ali je kandidatka pripravljena na članstvo ali ne. Vendar pa leta 1993, ko so sprejeli te kriterije, ni bilo nobenih nadzornih mehanizmov, ki bi lahko preverjali, ali te kriterije izpolnjujejo tudi države, ki so že bile članice EU (EUMAP 2002: 11). Stare članice torej niso zavezane k spoštovanju in zaščiti manjšin in kopenhavnski kriteriji niso pripomogli k zaščiti manjšin v EU. Vsekakor pa je neposredni prispevek kopenhavnskih kriterijev v tem, da so države kandidatke morale dokazati, da zagotavljajo varstvo manjšin, če so želele postati članice EU. To je povzročilo skrben pregled razmer na področju manjšin v državah kandidatkah in sprožilo dejavnosti vlad držav, da so sprejele programe za izboljšanje položaja manjšin ali pospešile integracijo manjšin v družbo (EUMAP 2002: 17).

³⁸ Deklaracija o pravicah človeka in državljana, *Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*, Narodna skupščina, Francija, sprejeta 26. 8. 1789, <http://www.opinionpress.com/articles-3343.html> (24. februar 2006).

³⁹ Francoska ustava iz leta 1958, *La Constitution Française de 1958*, le Gouvernement de la République, Francija, sprejeta 3. 6. 1958, stopila v veljavo 5. 10. 1958, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/const.doc> (24. februar 2006).

lastnine, varnost in upor proti zatiranju (2. člen), svoboda verovanja in prepričanja (10. in 11. člen).

Francija je sprejela ali podpisala tudi vse pomembnejše mednarodne dokumente o varstvu človekovih pravic. Sprejela je Splošno deklaracijo človekovih pravic, podpisala in ratificirala je Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, je pa tudi pogodbenica Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, če omenim le nekatere.

4.2.1 Diskriminacija

V francoski družbi načela nediskriminacije pripadnikov manjšinskih etničnih skupin predstavljajo konceptualno dilemo, saj postavljajo pod vprašaj republikanske vrednote, enotno in nedeljivo Republiko ter načelo enakosti in svobode. Francija ima že od leta 1972 zakon proti rasni, etnični, narodni in verski diskriminaciji,⁴⁰ ki je kaznoval diskriminacijska dejanja in spodbujanje k rasnemu sovraštvu (48. člen), a ni bil najbolj primeren in uporaben, saj je neposredno diskriminacijo težko dokazati (Geddes in Giraudon 2005: 70, 72). Diskriminacijo prepovedujejo tudi različni poznejši zakoni: diskriminacijo na podlagi spola in družinskih razmer prepoveduje zakon iz leta 1975,⁴¹ na podlagi običajev zakon iz leta 1985⁴² in na podlagi nesposobnosti in zdravstvenega stanja zakon iz leta 1989.⁴³ Reforma kazenskega zakonika iz leta 1992⁴⁴ prepoveduje diskriminacijo na podlagi pripadnosti etnični skupini, narodu, rasi ali veri in sankcionira neposredno diskriminacijo s strani oblasti (225–1. do 225–4. člen in 432–7. člen). Leta 2001 je bila sprejeta obsežna protidiskriminacijska zakonodaja,⁴⁵

⁴⁰ Zakon 72–546, sprejet 1. 7. 1972 (Geddes in Giraudon 2005: 70, 72).

⁴¹ Zakon o različnih določbah družbenega reda, *Loi portant diverses dispositions d'ordre social*, zakon 85–772, Francija, sprejet 25. 7. 1975, http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnDocument?base=LEX_SIMPLE_AV90&nod=1LX985772 (25. marec 2006).

⁴² Zakon o različnih ukrepih družbenega reda, *Loi portant diverses mesures d'ordre social*, zakon 89–18, Francija, sprejet 13. 1. 1989, http://www.legislation.cnv.fr/textes/loi/TLR-LOI_8918_13011989.htm (25. marec 2006).

⁴³ Zakon o zaščiti oseb pred diskriminacijo na podlagi njihovega zdravstvenega stanja in njihove invalidnosti, *Loi relative à la protection des personnes contres les discriminations en raison de leur état de santé ou de leur handicap*, zakon 90–602, Francija, sprejet 12. 7. 1990, http://handy.univ-lyon1.fr/loi/recueil/textes_generaux/loi90602.html (25. marec 2006).

⁴⁴ Zakon o spremembi določb kazenskega zakonika glede preprečitve kaznivih dejanj in deliktov proti osebam, *Loi portant réforme des dispositions du code pénal relatives à la répression des crimes et délits contre les personnes*, Francija, sprejet 22. 7. 1992, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=JUSX8900010L> (4. november 2006).

⁴⁵ Zakon o boju proti diskriminaciji, *Loi relative à la lutte contre les discriminations*, zakon 2001–1066, Francija, sprejet 16. 11. 2001, <http://www.france.qrd.org/texts/discrimination/loi2001-1066.html> (25. marec 2006).

ki postavlja splošni okvir za boj proti diskriminaciji. Leta 2002 je bil boj proti diskriminaciji razglašen za enega glavnih državnih ciljev, kar je spodbudilo nove pristope k integraciji različnosti in uvajanju politike multikulturalizma (EUMAP 2002: 83). Francoska politika torej na formalni ravni vedno bolj priznava problem diskriminacije in oblasti se zavzemajo za bolj učinkovito izvajanje protidiskriminacijske zakonodaje.

Tudi v okviru EU se mora Francija kot polnopravna članica pridruževati boju proti diskriminaciji. Že 13. člen Amsterdamske pogodbe⁴⁶ zapoveduje boj proti diskriminaciji, enakopravno obravnavo vseh ljudi, ne glede na rasni ali etnični izvor, pa vsem državam članicam EU zapoveduje direktiva Evropskega sveta iz leta 2000.⁴⁷ Direktiva prepoveduje diskriminacijo na področjih zaposlovanja, socialnega varstva, izobraževanja in dostopa do dobrin in storitev.

V Franciji je diskriminacija najbolj opazna na področju zaposlovanja, čeprav Zakon o zaposlovanju⁴⁸ strogo prepoveduje diskriminacijo in razlikovanje med Francozi in tujci in zapoveduje enakopravno obravnavo (EUMAP 2002: 95, 99). Problem je v tem, da vladne politike za boj proti brezposelnosti in za pospeševanje zaposlovanja niso usmerjene posebej k manjšinskim populacijam, pač pa vlada priseljence in pripadnike drugih narodov, ver in kultur obravnava skupaj z drugimi skupinami brezposelnih (Bešter 2003: 97). Po podatkih popisa iz leta 1999 je bilo brez dela več kot 24 odstotkov delovno aktivne imigrantske populacije, med njimi predvsem mladi severnoafriškega porekla (Geddes in Giraudon 2005: 72).

Tudi svoboda veroizpovedi in zaščita pred versko diskriminacijo sta v Franciji zagotovljeni z mednarodnimi dokumenti in nacionalno zakonodajo (med njimi so pomembnejši Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789, Combesov zakon iz leta 1905,⁴⁹ Zakon o verskem združevanju iz leta 1901,⁵⁰ ustava iz leta 1958). Nacionalna

⁴⁶ Trinajsti člen Amsterdamske pogodbe pravi, da brez škode za ostala določila pogodbe in v skladu s pooblastili, ki mu jih določi Komisija, lahko Evropski svet soglasno, na predlog Komisije in po posvetovanju s Parlamentom, ustreznou ukrepa z namenom boja proti diskriminaciji, ki temelji na spolu, rasnem ali etničnem izvoru, veri ali prepričanju, nesposobnosti, starosti ali spolni usmerjenosti (Amsterdamska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbo o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte, *The Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts*, Evropski svet, sprejeta 2. 10. 1997 v Amsterdamu, stopila v veljavo 1. 5. 1999, <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/amsterdam.html#0101010008> (3. februar 2006)).

⁴⁷ Direktiva Evropskega sveta o implemetaciji načela enakopravne obravnave vseh ljudi, ne glede na rasni ali etnični izvor, *Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*, Evropski svet, 29. 6. 2000, <http://europa.eu.int/infonet/library/m/200043ce/en.htm> (4. november 2006).

⁴⁸ Zakon o zaposlovanju, razvoju dela za polovični delovni čas in zavarovanju za primer brezposelnosti, *Loi relative à l'emploi, au développement du travail à temps partiel et à l'assurance chômage*, zakon 92–1446, Francija, sprejet 31. 12. 1992, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=TEFX9200149L> (4. november 2006).

⁴⁹ Combesov zakon, ki se imenuje tudi Zakon o ločitvi Cerkve in države, je bil sprejet leta 1905, v veljavo pa je stopil 16. 3. 1906 (*Journal Officiel*, 17. 3. 1906). Zakon predstavlja enega od stebrov francoske zakonodaje glede

zakonodaja zagotavlja ločitev Cerkve od države, laicizem⁵¹ in spoštovanje svobode vesti (EUMAP 2002: 13). Vendar se kljub vsemu v Franciji pojavljajo trenja med spoštovanjem načela laicizma in lojalnostjo republikanskim vrednotam ter legitimno pravico izpovedovanja lastne verske identitete, ne da bi pripadniki drugih veroizpovedi nasprotovali obvezam, ki izhajajo iz francoskega državljanstva (EUMAP 2002: 115).

Kljub temu, da je v francoskem besedišču še vedno opazna etnična nevtralnost, se vedno bolj uveljavlja politika boja proti izključevanju, ki temelji predvsem na boju proti getoizaciji v mestih, in proti povečevanju medetničnih napetosti v francoskih predmestjih. Opazna sta tudi vedno večje prepoznavanje etničnih neenakosti in boj proti diskriminaciji na državni ravni (Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 90–1).

4.3 UPRAVLJANJE Z IMIGRANTI

Francija je tradicionalna imigrantska evropska država, ki se s priseljevanjem tujcev na svoje ozemlje srečuje že od 19. stoletja (Bešter 2003: 94). Govorimo lahko o treh večjih prilivih tujcev, ki so sledili obdobjem blaginje in jih je zaznamovala predvsem potreba po delovni sili (Noiriel 2002). Najprej je v Francijo v 19. stoletju prišlo veliko imigrantov iz sosednjih držav (Belgije, Nemčije, Italije in Španije), že po prvi svetovni vojni in konec 20-ih let 20. stoletja so prišli Alžirci in Poljaki, po drugi svetovni vojni pa so se jim pridružili še številni drugi Alžirci, Portugalci, Maročani, Tunizijci in Francozi iz prekomorskih ozemelj. Ta populacija se je v Franciji naselila za stalno in predstavlja velik del (40 odstotkov) celotnega prebivalstva (Garbaye 2005: 169).

Imigrantske populacije so prišle, da bi zapolnile primankljaj delovne sile, ki ga je povzročila gospodarska rast po koncu druge svetovne vojne. Na začetku je bila večina imigrantov mlajših moških, ki so prišli v Francijo predvsem z željo po iskanju zaposlitve, med letoma 1960 in 1970 pa so se jim poleg novih imigrantov pridružili še njihovi družinski člani (Garbaye 2005: 169). Leta 1974 je francoska vlada zaradi svetovne gospodarske krize uradno

veroizpovedi, saj zagotavlja svobodo vesti in svobodo veroizpovedi ter ureja državno nevtralnost, ki temelji na tem, da Republika uradno ne priznava ali financira nobene veroizpovedi. Prepoveduje tudi izpostavljanje verskih znakov v javnih ustanovah in versko izobraževanje v javnih šolah ter podpira koncept laičnosti (EUMAP 2002b: 113; Zakon z dne 9. decembra 1905 o ločitvi Cerkve in države, *Loi du 9 décembre 1905 relative à la séparation des Églises et de l'État*, Francija, sprejet 9. 12. 1905, <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/egliseetat/sommaire.asp> (25. marec 2006)).

⁵⁰ Zakon z dne 1. julija 1901 o ustanovitveni pogodbi društev, *Loi du 1 juillet 1901 relative au contrat d'association*, Francija, sprejet 1. 7. 1901, <http://www.associanet.com/docs/loi1901.html> (25. marec 2006).

⁵¹ Laicizem je državna nevtralnost glede vere, predstavlja ločitev Cerkve od države. Laicizem potiska religijo in Cerkev iz javnega življenja, politike, prava in gospodarstva z namenom, da bi dal družbenim institucijam in javnemu življenju nereligiozni pomen (Dolinar in Knop 1998: 559).

ustavila zaposlovanje imigrantskih delavcev, a je zaradi procesa združevanja družin, ki se je nadaljeval tudi po tem, francoska populacija začela dobivati povsem drugačno podobo (EUMAP 2002: 75). Francoske družbe niso sestavljali več le etnični Francozi, ampak tudi imigranti iz drugih držav. Francoska družba se tako srečuje že z drugo in tretjo generacijo imigratov, ki predstavljajo potencialno politično silo, ki se je dotaknejo predvsem vprašanja islama, diskriminacije in policijskega nasilja.

V Franciji do leta 1945 ne moremo govoriti o celostni migracijski politiki, le o ukrepih, ki so jih francoske vlade sprejemale za nadzor migracijskih tokov. Od leta 1950, ko so se začela množična imigracijska gibanja v Francijo, je francoska država problem nastanitve imigrantov obravnavala kot začasni problem, saj je vladalo prepričanje, da so imigracije le prehodne. Od leta 1980, ko se je začasna imigracija spremenila v stalno prisotnost imigrantov v Franciji, saj so se poleg imigracij delavcev pojavile tudi imigracije njihovih družinskih članov in je to pomenilo prisotnost že druge in tretje generacije priseljencev, pa so se medetnični problemi začeli kazati tudi v obliki družbene izključenosti in konfliktov v predmestjih (Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 89).

Konec 70-ih let so v predmestjih večjih francoskih mest začeli graditi naselja s stanovanji z nizko najemnino (*Habitations à loyer modéré*, HLM) za družine imigrantskega porekla, kar je počasi vodilo do njihove izolacije in stigmatizacije. To je postopoma privedlo do obravnavanja problemov imigrantov kot problemov predmestij ali problematičnih četrti (Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 105).

Leta 2000 je vlada z željo, da bi izboljšala stanje v predmestjih, sprejela zakon o solidarnosti in urbani obnovi,⁵² katerega glavni ukrep je bil, da so morali v vseh občinah, kjer je prebivalo več kot 50.000 prebivalcev, doseči kvoto 20 odstotkov socialnih stanovanj, kar naj bi ustvarilo etnično in socialno mešane soseske. Cilj tega je bilo spodbujanje družbene različnosti in družbene integracije in izogibanje temu, da bi skupnosti nasprotovale bivanju imigrantov ali manj privilegiranih prebivalcev v svojem okolju (EUMAP 2002: 103–4; Sala Pala, Kullberg in Tomlins 2005: 105).

⁵² Zakon o solidarnosti in urbanih obnovah, *Loi relative à la solidarité et au renouvellement urbains*, zakon 2000–1208, Francija, sprejet 13. 12. 2000, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=EQUX9900145L> (23. marec 2006).

4.3.1 Francoski model integracije

Že leta 1926 je socialist Albert Thomas, ko je govoril o integraciji tujcev, izražal potrebo po selekciji (Noiriel 2001: 62). Zavzemal se je, da bi za vse tujce, ki bi se želeli naseliti v Franciji, izvajali potrebno selekcijo: selekcijo ras, selekcijo posameznikov in selekcijo delavcev (Noiriel 2001: 62). Na ta način naj bi sprejeli tiste, ki so Francozom najbolj podobni (kot na primer Italijani ali Belgijci), in zavrnili nezaželene. Desetletje kasneje je Georges Mauco, svetovalec za imigracijo pri Front Populaire,⁵³ ponavljal te zahteve. Dejal je,⁵⁴ da mora politika asimilacije odstraniti vse tiste priseljence, ki se jih ne da asimilirati, torej tiste, ki nosijo v sebi, v svojih običajih in v svoji presoji okuse, strasti in stoletne navade, ki nasprotujejo usmeritvam zahodne civilizacije. Kot primerke tistih, ki so nezaželeni, je navedel Aziate, Afričane in ljudi orientalskega porekla. Zgodnje raziskave Državnega inštituta za demografske študije (*Institut National d'Etudes Demographiques*, INED) o imigraciji po drugi svetovni vojni kažejo enake ugotovitve. Politika Francije do asimilacije je temeljila na načelu, da bi se morali priseljenci 'priključiti' skupinam, ki so že bile prisotne v francoski družbi, saj je bil to edini način, kako ohraniti francoski značaj (Noiriel 2001: 62). V nekem zaupnem pismu je general Charles de Gaulle zahteval, naj se omeji naturalizacija imigrantov orientalskega in mediteranskega izvora, da ne bi spreminjali etnične sestave francoske populacije (Noiriel 2001: 63). V Franciji se sicer ne govori več o etnični selekciji imigrantov, a se priseljenci, predvsem tisti muslimanskega porekla, še vedno srečujejo s problemi integracije in diskriminacije (EUMAP 2002b: 71).

Takšno dojemanje asimilacije onemogoča prikaz bistva problema. Logika etnične argumentacije je onemogočila vzpostavitev prave politike integracije. Če je kriterij etničnega izvora resnično ključnega pomena za asimilacijo, je edina možna politika asimilacije selekcija določenih skupin in odvrčanje tistih, ki se jih ne da asimilirati. Vendar pa je to v nasprotju z zakonom, ki temelji na Splošni deklaraciji človekovih pravic in pravi, da je prepovedana kakršnakoli diskriminacija na podlagi izvora (Noiriel 2001: 63).

V francoski miselnosti argument etničnosti ne temelji na bioloških predsodkih. Korenine in zgodovina so tiste, ki definirajo francosko etnijo. Kulturna homogenost naroda temelji na prenosu skupnih vrednot, skupnega izvora in skupnega načina bivanja iz generacije v

⁵³ Front Populaire je bila med letoma 1936 in 1938 vladna koalicija, ki so jo sestavljale levo usmerjene francoske stranke (Gaude 2000).

⁵⁴ Mauco, A. (1937) *Mémoire sur l'assimilation des étrangers en France*. Paris: Institut international de coopération intellectuelle. V Noiriel (2001: 62).

generacijo. Iz tega torej izhajajo težave tistih, ki ne izhajajo iz iste regije in niso pripadniki iste etnične skupine, in se želijo popolnoma integrirati (Noiriel 2001: 64).

Francoska integracijska politika naj bi sledila dvema načeloma, in sicer enakopravnosti in integraciji. Politika enakopravnosti stremi k zagotavljanju enakih pravic vsem francoskim državljanom, ne glede na njihove narodne, etnične, kulturne, verske, rasne ali jezikovne razlike, integracija pa se nanaša na sposobnost in stopnjo vključenosti imigrantskih populacij v francosko družbo (Niessen, Schibel in Magoni 2003: 3). Francoski model integracije naj bi temeljil tudi na zgodovinskem mitu francoske republike, ki je gostoljubna do tujcev in skrbi za spodbujanje njihove enakopravnosti in pridobitev državljanstva. Vendar pa v praksi ni tako in model integracije 'po francosko' je v krizi (Noiriel 2002). V Francijo sicer pride in tam živi veliko tujcev, a se ne počutijo sprejeti. Če je torej prvotni namen integracijske politike ta, da so tujci dostojanstveno sprejeti in si želijo tam ostati, francoska republika tega cilja s svojo politiko ni dosegla (Noiriel 2002). V Franciji se imigranti in pripadniki etničnih manjšin srečujejo z manjvrednimi delovnimi mesti, izpostavljeni so nesrečam na delovnih mestih, prikrajšani so za osnovne državljske pravice, izpostavljeni so rasizmu, ksenofobiji in policijskemu nasilju in represiji, pa tudi dejanja izгона jim niso tuja, kar le še potrjuje dejstvo, da drago plačujejo svojo integracijo v francosko družbo (Noiriel 2002).

Glavne značilnosti republikanskega modela integracije so poudarjanje visoke kulture, individualne in ne skupinske participacije in vključenosti v družbo. Združevalna funkcija v procesu oblikovanja in reprodukcije teh značilnosti je zaupana državnim institucijam, predvsem šoli (Bešter 2003: 94–5). Šolski sistem naj bi bil najboljši način integracije otrok v francosko družbo, v procesu izobraževanja naj bi otroci ponotranjili francoske vrednote in se 'stopili' z ostalim prebivalstvom (Bešter 2003: 95). Vsem je namreč zagotovljen enakopraven dostop do javnega šolstva in vsi otroci, tudi tujci, so šoloobvezni (EUMAP 2002: 91). Izobraževalni sistem temelji na principu laičnosti in glavni cilj in odgovornost francoskih javnih šol sta izobrazba in vzgoja učencev v okviru republikanskih vrednot ter zagotavljanje enakopravne obravnave in spoštovanja pluralizma (EUMAP 2002: 92). Za pridobitev francoskega državljanstva morajo tujci opraviti preizkus in dokazati, da govorijo francosko (EUMAP 2002: 122), saj brez uspešno opravljenega preizkusa ne morejo postati francoski državljani.

Francoski republikanski model integracije se srečuje s številnimi novimi izzivi, njegova integracijska sposobnost pa ne dosega zelenih rezultatov resnične integracije priseljencev. Model je bil namreč ustvarjen predvsem za integracijo regionalnih skupin in priseljencev v

času tretje republike,⁵⁵ ki so večinoma prihajali iz evropskih držav in francoskih kolonij in so bili tako bližje francoski družbi kot pa današnja etnično in kulturno zelo heterogena populacija priseljencev (Bešter 2003: 95; Ané in Mazzorato 2004). Tudi individualistični pristop k integraciji ni ustrezen, saj priseljenci, ki so s svojimi družinami stalno naseljeni v Franciji, niso več le posamezniki, ampak so del širših etničnih skupnosti (Bešter 2003: 96).

4.3.2 Državljanstvo

Znotraj francoskega konteksta koncepta narodnost in državljanstvo nista sinonima, pa čeprav sta tesno povezana. Državljanstvo (*citoyenneté*) se nanaša na niz praks (dostop do državljanskih pravic, pravica do sodelovanja v političnem in družbenem življenju nacionalne skupnosti, dostop do političnih pravic), medtem ko se narodnost (*nationalité*) nanaša na vez, ki posameznika povezuje z narodom, skupno preteklostjo, jezikom, vero in kulturo (EUMAP 2002: 77). V teoriji naj bi bili vsi francoski državljani tudi pripadniki francoskega naroda, a je ravno zaradi vedno večjega števila priseljencev v praksi mogoče zaznati trend, da naj bi se pojem državljanstva ločil od narodne osnove.

Na področju državljanstva in naturalizacije velja Francija za eno bolj odprtih evropskih držav, kljub temu, da ni ratificirala Evropske konvencije o državljanstvu.⁵⁶ Dostop do državljanstva je načeloma omogočen vsem posameznikom, ki se želijo integrirati v francosko družbo (EUMAP 2002: 125). Francosko državljanstvo lahko tujci pridobijo na štiri načine: na podlagi *ius soli*⁵⁷ in *ius sanguinis*,⁵⁸ z naturalizacijo in s poroko⁵⁹ (*Comment devient-on citoyen français?* 2006).

⁵⁵ Obdobje tretje republike se je začelo leta 1871 s koncem pariške komune in se je končalo leta 1946 po koncu druge svetovne vojne, ko je Francija dobila novo ustavo (Dolinar in Knop 1998: 286).

⁵⁶ Evropska konvencija o državljanstvu že v preambuli izraža željo po izogibanju diskriminaciji v zadevah, ki se nanašajo na državljanstvo. Državljanstvo definira kot pravno vez med osebo in državo; ta vez ne nakazuje etničnega izvora osebe (2. člen). Konvencija državam pogodbenicam podeljuje pravico, da same določijo, kdo so njihovi državljani (3. člen), in določa pravila državljanstva, ki morajo temeljiti na naslednjih načelih: vsakdo ima pravico do državljanstva, izogibati se je treba nedržavljanstvu, nihče ne sme biti prikrajšan za svoje državljanstvo in zakonska zveza ali njena razpustitev nikakor ne sme vplivati na državljanstvo zakoncev (4. člen). Konvencija državam pogodbenicam narekuje, da ne smejo delati razlik ali izvajati diskriminacije med svojimi državljani na podlagi spola, vere, rase, barve in narodnega ali etničnega izvora. Zahteva tudi, da mora vsaka država pogodbenica slediti načelom nediskriminacije med svojimi državljani, ne glede na to, ali so državljani po rojstvu ali pa so državljanstvo pridobili kasneje (5. člen). Konvencija določa tudi pogoje za pridobitev, razloge za izgubo državljanstva in ponovno pridobitev državljanstva (6., 7., 8. in 9. člen) (Evropska konvencija o državljanstvu, *European Convention on Nationality*, Svet Evrope, sprejeta 6. 11. 1997, stopila v veljavo 1. 3. 2000, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (24. januar 2006)).

⁵⁷ Vsi otroci, rojeni v Franciji, so francoski državljani. Otroci, ki se rodijo tujcem, postanejo francoski državljani z 18. letom (*Comment devient-on citoyen français?* 2006).

⁵⁸ Otroci, katerih vsaj en starš je Francoz ali je pridobil francosko državljanstvo, so francoski državljani (*Comment devient-on citoyen français?* 2006).

Zakon o državljanstvu iz leta 1998⁶⁰ je določil, da lahko tujci vložijo prošnjo za državljanstvo po petih letih stalnega bivanja v Franciji (2. člen), otroci pa avtomatično pridobijo državljanstvo, če je eden od staršev francoski državljan (11. člen). Francoski zakon omogoča dokaj preprosto naturalizacijo za drugo generacijo priseljencev, pogoji za naturalizacijo prve generacije pa so precej strogi – postopki so dolgotrajni, za prosilce, ki morajo dokazovati, da so res integrirani oz. asimilirani v francosko družbo, pa tudi precej mučni (Bešter 2003: 99). Zakon o državljanstvu iz leta 2003⁶¹ otežuje pridobitev državljanstva za zakonce Francozov in omejuje možnosti pridobitve državljanstva za tuje mladoletnike. Kljub vsemu pa mladi, potomci imigrantov, vse pogosteje zahtevajo državljanstvo in tako izkazujejo željo po tem, da bi ostali v Franciji in aktivno sodelovali v njenem javnem življenju, kulturi in politiki (EUMAP 2002: 77). Vendar se tujci kljub temu, da imajo francosko državljanstvo, v procesu integracije in asimilacije srečujejo s težavami zaradi nezadostnega znanja jezika in zaradi tega manjših možnosti pri iskanju zaposlitve in z odporom večinske populacije (Gil-Robles 2005).

V Franciji se poudarja enotna, narodna in javna francoska identiteta za tiste pripadnike etničnih skupin, ki pridobijo polno državljanstvo. To je ideal integracije, ki pa ga je težko združiti s kulturnimi, z jezikovnimi in ostalimi značilnostmi etničnih skupin, ki se ne skladajo s tistimi večinske populacije. Zahteve po posebnih pravicah manjšinskih skupin so predstavljene kot grožnja državljanski strukturi francoske republike (EUMAP 2002: 78). Čeprav se v političnem in javnem življenju pojavlja vedno večje nagnjenje k boju proti diskriminaciji, tudi pri možnosti pridobitve državljanstva, je občutek pripadnikov manjšinskih etničnih skupnosti, da se morajo spremeniti, če želijo postati francoski državljanji in del francoske družbe, še vedno močno prisoten (EUMAP 2002: 79).

4.4 AKTUALNI PROBLEMI

Francija je država, kjer so se pripadniki etničnih manjšin že večkrat znašli v sporu s policijo in s tem sprožili kompleksna politična vprašanja postimigracijskega obdobja in opozorili na težave in probleme, s katerimi se srečujejo. Pripadniki manjšinskih skupnosti so

⁵⁹ Tujec, poročen s francoskim državljanom, lahko za državljanstvo zaprosi po dveh letih skupnega življenja v Franciji (Comment devient-on citoyen français? 2006).

⁶⁰ Zakon o državljanstvu, *Loi relative à la nationalité*, zakon 98–170, Francija, sprejet 16. 3. 1998, <http://www.admi.net/jo/19980317/JUSX9700113L.html> (23. marec 2006).

⁶¹ Zakon o upravljanju imigracije, dovoljenju za bivanje za tujce in državljanstvu, *Loi relative à la maîtrise de l'immigration, au séjour des étrangers en France et à la nationalité*, zakon 2003–1119, Francija, sprejet 26. 11. 2003, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=INTX0300040L> (23. marec 2006).

se prvič spopadli s policijo leta 1981 v mestu Minguettes à Vénisseux in od takrat so protesti, ki so povzročili nasilne spopade imigrantskih populacij s policijo, stalnica francoskih mest (Bousetta 2005: 186). Večji in bolj odmevni protesti in spopadi so se leta 2000 zgodili v Lillu (Bousetta 2005: 186), leta 2005 pa v predmestjih vseh večjih francoskih mest, predvsem Pariza. Nemiri so pokazali, da je francoska politična elita v imenu zaščite homogenosti francoskega naroda pripravljena poseči tudi po najbolj represivnih ukrepih, čeprav represija teh problemov ne bo rešila, ampak se zna zgoditi, da jih bo še zaostrila.

Urbano nasilje je najbolj transparenten prikaz novih družbenih napetosti, s katerimi se srečuje francoska družba. Vzrok za to nasilje je predvsem marginalizacija tuje delovne sile, njihova prostorska izolacija v predmestnih naseljih in njihov neenakopraven dostop do državljanskih pravic. Med letoma 1995 in 2005 se je družbena izključenost imigrantov povečala, povečalo se je tudi število sovražnih dejanj večinske populacije proti pripadnikom etničnih manjšin (Bousetta 2005: 186). Takšne socialne napetosti so vodile k političnim frustracijam, vplivale so na vzpon skrajno desničarskih strank, hkrati pa so povzročile vzpon etničnih manjšin kot političnih akterjev z zahtevami po spoštovanju etnične, kulturne in verske različnosti (Bousetta 2005: 186).

Leta 2004 je francoska vlada sprejela zakon, ki prepoveduje nošenje naglavne rute ali drugih verskih simbolov v javnih šolah. V zakonu, ki ga je predlagala stranka Front National, so med verskimi simboli, ki jih verniki ne smejo nositi, omenjeni tudi turbani Sikhov, židovske kape in krščanski križi. Zakon je sprožil burno javno razpravo o francoski integracijski politiki in o toleranci, človekovih svoboščinah, verski svobodi, človekovih pravicah in emancipaciji žensk (Kastroyano 2004). Razprava o francoski integracijski politiki je tako dobila še verski predznak in že tako nestrpnost francosko družbo spodbudila k še večji diskriminaciji, muslimane pa k islamskemu fundamentalizmu (EUMAP 2002b: 133; Astier 2004).

Tudi v uradni francoski politiki je mogoče opaziti nasprotovanje vključevanju pripadnikov etničnih manjšin v večinsko družbo. Front National je francoska skrajna desničarska stranka, katere glavni značilnosti sta nacionalizem in šovinizem. Imigracije vidijo kot grožnjo francoski družbi in nasprotujejo kakršnemukoli priznavanju etničnih manjšin. Nasprotujejo tudi EU, saj so mnenja, da evropske integracije zmanjšujejo osnovne vrednote francoskega naroda, in skušajo prepričati povprečnega francoskega državljana, da Schengen oz. odprava meja med državami povečuje možnost migracij. Poudarjajo strah pred demografsko invazijo, izgubo nadzora nad mejami, spreminjanjem kulturne identitete, zlomom države blaginje in strah pred islamom (Niessen, Schibel in Magoni 2003: 5). Nasprotovali so tudi Maastrichtski

pogodbi,⁶² saj naj bi bilo evropsko državljanstvo, ki ga je ta vpeljala (8. člen), v nasprotju z nacionalnimi načeli in z zakoni Republike. Voditelj stranke Front National Jean-Marie Le Pen je prepričan, da francoski narod z evropskim povezovanjem in vključevanjem etničnih manjšin v družbo izgublja svojo identiteto in da se zmanjšuje moč simbolov države, kot sta nacionalna valuta in državljanstvo (Guyomarch, Machin in Ritchie 1998: 88–90). Le Pen je med predsedniškimi volitvami leta 2002 prišel v drugi krog, kar kaže, da je s svojimi prepričanji osvojil velik del Francozov, in razkriva splošno ozračje v francoski družbi, ki postaja vedno bolj nestrpna in sumničava do pripadnikov etničnih manjšin, ki prebivajo v Franciji (EUMAP 2002: 83).

Tudi nekateri drugi voditelji zelo jasno in javno izkazujejo svoje nasprotovanje vključevanju etničnih manjšin v družbo, kar je bilo razvidno med nemiri v predmestjih vseh večjih francoskih mest leta 2005, ko je notranji minister in kandidat za predsednika države Nicolas Sarkozy zelo jasno povedal, da si pripadniki etničnih manjšin ne zaslužijo biti francoski državljani in da jih bo, če ne bodo prenehali z nasiljem, izgnal iz države (Van Eeckhout 2005).

⁶² Maastrichtska pogodba ali Pogodba o Evropski uniji je bila podpisana leta 1992, njene glavne pridobitve pa so bile vključitev Evropske monetarne unije v Pogodbo o Evropski skupnosti in ustanovitev Evropske unije z dodatkom dveh novih področij sodelovanja – Skupne zunanje in varnostne politike ter Pravosodja in notranjih zadev. Skupaj s stebrom Skupnosti sedaj Skupna zunanja in varnostna politika in Pravosodje in notranje zadeve sestavljajo tri stebre Unije (Leach 2004: 149) (Pogodba o Evropski uniji – Maastrichtska pogodba, *The Treaty on European Union*, Evropski svet, sprejeta 7. 2. 1992 v Maastrichtu, stopila v veljavo 1. 11. 1993, http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html (3. februar 2006)).

5. NEMČIJA

Nemčija je država, ki se je oblikovala v skladu z vzhodnim oz. etničnim konceptom izgrajevanja naroda in oblikovanja države, po katerem se je narod oblikoval pred nastankom države, in priznava obstoj različnih etničnih skupin (Jenkins in Sofos 1996: 2). Nemčija, ki je sicer skozi zgodovino, predvsem pod prusko vladavino, razvila dominantno nacionalno identiteto, ni etnično homogena država. Ima štiri uradno priznane manjšine – Dance, Frizijce, Lužiške Srbe ter romsko in sintsko manjšino (Bosswick 1999: 51), ki jim priznava tudi določene posebne pravice. Predvsem pa je Nemčija država priseljevanja, številčnejšo etnično skupino v državi tako predstavljajo imigranti, ki pa kot manjšinske skupnosti nimajo zagotovljenih nobenih posebnih pravic.

Imigracija je bila vodilna sila demokratičnega razvoja obeh Nemčij v obdobju po drugi svetovni vojni, kar je prispevalo k oblikovanju novih etničnih manjšin. Po postavitvi berlinskega zidu leta 1961 so v ZRN prišli prvi imigrantski delavci, na začetku predvsem iz vzhodne Evrope, kasneje pa tudi iz drugih, neevropskih držav (Huntington 1996: 199; Country Studies Germany 2005b). Večina jih je v ZRN prišla med letoma 1955 in 1973 kot tuja delovna sila, ki jo je v povojni Nemčiji primanjkovalo. V začetku je tudi tukaj prevladovalo prepričanje, da so vsi ti gostujoči delavci prišli le začasno in se bodo sčasoma vrnil v svoje domovine, a je po letu 1970 množično združevanje družin to preprečilo in imigranti so se v Nemčiji naselili za stalno (Country Studies Germany 2005b). Tudi Nemška demokratična republika (NDR) je rekrutirala gostujoče delavce, da bi s tem rešila pomanjkanje delovne sile, in leta 1989 je v NDR živel več kot 90.000 delavcev iz Poljske, Vietnoma, Mozambika, Angole in Kube (države, ki so podpirale NDR, ali je NDR v tistem času podpirala njihovo politiko) (Country Studies Germany 2005b).

Po padcu berlinskega zidu in z združitvijo obeh Nemčij so se okoliščine spremenile in več kot 60 odstotkov gostujočih delavcev iz NDR se je moralo vrniti v svoje domovine (Auswärtiges Amt 2005č). Kljub temu je od celotno nekaj več kot 80-milijonske populacije v Nemčiji še vedno več kot 7 milijonov tujcev. Največ med njimi je Turkov, ostali pa so Grki, Italijani, imigranti iz nekdanje Jugoslavije, Poljaki, Maročani, Tunizijci, Portugalci, Rusi in Španci (CIA Fact Book 2006b). Vendar je nemška uradna politika glede etničnih manjšin drugačna za prvotne, uradno priznane manjšine, kot za imigrantske manjšine, saj so uradno priznane manjšine deležne posebnih pravic, imigrantske manjšine pa ne (Bosswick 1999: 53).

5.1 VARSTVO NARODNIH MANJŠIN

V Nemčiji prebivajo štiri uradno priznane manjšine, in sicer Danci, Frizijci, Lužiški Srbi ter romska in sintska manjšina, njihovi pripadniki pa uživajo posebne pravice za zaščito svoje identitete, jezika, kulture in tradicij, med katere spadajo predvsem spoštovanje človekovega dostojanstva, enakost pred zakonom, svoboda pred vsakršno vrsto diskriminacije, pravica do svobodnega izražanja etnične, kulturne, verske in jezikovne pripadnosti, svoboda združevanja, prepričanja in veroizpovedi, pravica do državljanstva in pravica do uporabe maternega jezika.

Sintska manjšina prebiva v Nemčiji že več stoletij in njeni pripadniki so se že popolnoma integrirali v nemško družbo (Auswärtiges Amt 2005c), veliko Romov pa je v Nemčijo prišlo iz Romunije po revoluciji, ki je leta 1989 porazila Ceausescujev režim. Način življenja in navade teh Romov se zelo razlikujejo od navad etničnih Nemcev, zato je leta 1992 nemška vlada z romunsko podpisala sporazum za vrnitev več tisoč Romov v njihovo domovino (Gál 1999: 6). V Nemčiji tako prebiva približno 70.000 Sintov in Romov, ki živijo predvsem v lastnih naseljih in manjših nemških mestih (Auswärtiges Amt 2005c).

Približno 50.000 pripadnikov danske manjšine prebiva v zvezni državi Schleswig-Holstein že vse od leta 1864, ko je Danska izgubila vojno proti Nemčiji (Auswärtiges Amt 2005c). Tudi lužiškosrbska manjšina prebiva v Nemčiji že več kot tisoč let, približno 60.000 Lužiških Srbov pa živi predvsem v Brandenburgju in na Saškem (Country Studies Germany 2005a). Frizijci so poznani kot severno obalno ljudstvo in prebivajo v severni Friziji od 7. stoletja, v regiji Saterland pa so se naselili med letoma 1100 in 1400 (Auswärtiges Amt 2005c).

Včasih je v Nemčiji prebivala tudi številna židovska manjšina, ki se je uspešno asimilirala v nemško družbo, a je bila večina Židov v 30-ih in 40-ih letih 20. stoletja izgnana ali zaprta in usmrčena v koncentracijskih taboriščih, ki jih je vzpostavil Hitlerjev nacistični režim. Tako v Nemčiji prebiva le maloštevilna židovska skupnost (približno 15.000 pripadnikov), ki pa ni uradno priznana kot manjšina (Country Studies Germany 2005a).

V Nemčiji zakonov, ki bi zagotavljali varstvo manjšin, praktično ni, tako da se lahko pripadniki narodnih manjšin zanašajo le na nekatera določila iz ustave in nemške Združitvene pogodbe⁶³ (Steinberger 1994; Auswärtiges Amt 2005c). Posebna določila o pravicah

⁶³ Pogodba z dne 31. avgusta 1990 med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko o ustanovitvi nemške enotnosti (Združitvena pogodba), *Treaty of 31. august 1990 between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic on the Establishment of Germany Unity (Unification Treaty)*, sprejeta 31. 8. 1990, Zvezna republika Nemčija, http://germany.info/relaunch/info/publications/infocus/15yrs_Reunification/treaty_unification.pdf (7. december 2006).

pripadnikov manjšin so zapisana v ustavah posameznih zveznih držav, in sicer Saške, Brandenburga in Spodnje Saške (Steinberger 1994), kjer prebivajo pripadniki narodnih in etničnih (Saška), etničnih, kulturnih, verskih in jezikovnih (Brandenburg) in kulturnih (Spodnja Saška) manjšin (Steinberger 1994). Pripadniki narodnih manjšin v Nemčiji, ki so nemški državljani, tako uživajo vse pravice, ki so zapisane v ustavi in v Združitveni pogodbi, to pa so: pravica do nedotakljivosti svobode posameznika, enakost pred zakonom, svoboda vere in prepričanja, pravica do svobode izražanja in svobode tiska, pravica do združevanja, pravica, da si sami izberejo poklic in delovno mesto, nedotakljivost doma, pravica do ustanovitve politične stranke, pravica do splošnih, neposrednih, svobodnih, enakih in tajnih volitev na nacionalni in lokalni ravni, pravica do pravičnega sojenja in pravica do enake obravnave. Poleg tega pa nemška država pripadnikom narodnih manjšin posebej dovoljuje še povezovanje s pripadniki svoje skupine in s svojo izvorno državo, pravico do uporabe svojega maternega jezika, lahko se svobodno odločijo, ali bodo njihovi otroci obiskovali šole v maternem jeziku, zagotavlja pa jim tudi, da nikakor ne bodo obravnavani drugače kot drugi državljani (Auswärtiges Amt 2005c).

S tem, ko je Nemčija podpisala in ratificirala Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin in Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih, pripadnikom vseh štirih uradno priznanih manjšin pripadajo tudi posebne pravice, navedene v obeh dokumentih, ki sta pravno obvezujoča.⁶⁴

Nemčija je podpisala Okvirno konvencijo SE za varstvo narodnih manjšin 11. 5. 1995, ratificirala jo je 10. 9. 1997, v Nemčiji pa je začela veljati 1. 2. 1998 (Council of Europe 2006č). V posebni deklaraciji, ki je sledila ratifikaciji Okvirne konvencije, je Nemčija izjavila, da se »določila Konvencije nanašajo na pripadnike danske in lužiškosrbske manjšine, ki imajo nemško državljanstvo, in na pripadnike etničnih skupin, ki prebivajo v Nemčiji, in sicer na Frizijce ter Rome in Sinte z nemškim državljanstvom.« (Council of Europe 2006b) Nemčija je podpisala tudi Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih (5. 11. 1992), ratificirala jo je 16. 9. 1998, na državni ravni pa je začela veljati 1. 1. 1999 (Council of Europe 2006c). V skladu z Listino so zaščiteni jeziki vseh uradno priznanih manjšin, torej danski, frizijski, lužiškosrbski, sintski in romski⁶⁵ (Council of Europe 2006a).

⁶⁴ Več o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin in o Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih v podpoglavju 3.4.1.

⁶⁵ Nemčija je v izjavi ob ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih zapisala, da so manjšinski jeziki, za katere veljajo določila Listine, »danski, srbski in frizijski jezik ter romanska jezika nemških Sintov in Romov« (Council of Europe 2006a).

Nemčija je v Generalni skupščini OZN sprejela tudi dokument za varstvo manjšin na univerzalni ravni, in sicer Deklaracijo o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin.⁶⁶

5.2 ZAŠČITA SPLOŠNIH ČLOVEKOVIH PRAVIC

Na nacionalni ravni je zaščita človekovih pravic zagotovljena v prvem delu ustave,⁶⁷ kjer so zapisane vse temeljne pravice. Zaščita človekovega dostojanstva je naloga vseh državnih oblasti in Nemčija priznava neodtujljive človekove pravice kot temelj vsake skupnosti in kot pogoj za mir in pravico na svetu (1. člen). Ustava vsakemu posamezniku zagotavlja pravico do življenja in svobodo (2. člen), glavno določilo o enakopravnosti vseh državljanov v Nemčiji pa je ustavno jamstvo enakopravnosti, ki je splošne narave in prepoveduje kakršnokoli diskriminacijo na podlagi spola, porekla, rase, jezika, rodne države ali izvora, vere ali verskega in političnega prepričanja (3. člen). Ustava zagotavlja tudi svobodo vere in prepričanja ter svobodno izvajanje vere (4. člen), svobodo izražanja (5. člen) in svobodo združevanja (8. in 9. člen). Zagotavlja in nalaga tudi enake državljske pravice in dolžnosti vsem Nemcem (33. člen).

Za Nemčijo velja tudi večina mednarodnih dokumentov, ki zagotavljajo enakopravnost in zaščito človekovih pravic. Nemčija je sprejela Splošno deklaracijo človekovih pravic,⁶⁸ podpisala in ratificirala je oba pakta,⁶⁹ podpisala in ratificirala je tudi Konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije⁷⁰ in Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.⁷¹

5.2.1 Diskriminacija

Nemška ustava sicer predvideva enakopravno obravnavo vseh državljanov in določa standarde, ki prepovedujejo diskriminacijo na osnovi spola, izvora, rase, jezika ali vere (3.

⁶⁶ Več o Deklaraciji o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin v podpoglavju 3.4.1.

⁶⁷ Enakopravnost pred zakonom je zagotovljena v nemški ustavi (3. člen) (Osnovni zakon Zvezne republike Nemčije – Nemška ustava, *Basic Law for the Federal Republic of Germany – German Constitution*, Parlamentarni svet, sprejeta 23. 5. 1949, <http://www.lib.byu.edu/~rdh/eurodocs/germ/ggeng.html> (24. marec 2006)).

⁶⁸ Več o Splošni deklaraciji človekovih pravic v podpoglavju 3.4.2.

⁶⁹ Več o Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah v podpoglavju 3.4.2.

⁷⁰ Več o Konvenciji o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije v podpoglavju 3.4.2.

⁷¹ Več o Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v podpoglavju 3.4.2.

člen), a Nemčija vseeno nima posebnega zakona, ki bi urejal oz. prepovedoval diskriminacijo. V Nemčiji so narodne manjšine priznane, saj imajo zagotovljene že omenjene posebne pravice in nemški državljani so na njih navajeni. Z večjimi problemi se srečujejo tujci (imigranti), za katere si nemška država, vsaj na formalni ravni, sicer prizadeva, da bi se integrirali v večinsko družbo, a je diskriminacija vseeno prisotna. Ksenofobna in rasistična prepričanja so v nemški družbi prisotna, res pa je, da ni veliko raziskav in podatkov o dejanskem obsegu diskriminacije v vsakdanjem življenju (Mahlman 2003: 1). Tudi v Nemčiji se dogaja, da se skupine priseljencev zaradi občutka pripadnosti združujejo v manjšinske skupnosti in se naseljujejo v velika mesta, ki jih spreminjajo v multikulturne skupnosti (Bosswick 2000: 85). Predvsem tisti, ki so imigrantskega porekla, so pogosto tarča segregacije in izključevanja, nestrpnosti, ksenofobije in rasizma in se srečujejo z vladnimi omejitvami do popolne integracije v družbo (Cyrus in Vogel 2005: 31).

Nemška družba se sicer zaveda rasizma, ksenofobije in diskriminacije. Ta zavest izhaja še iz spomina uničujočih posledic nacizma v nemški zgodovini in se je od problema antisemitizma razširila še na splošne probleme rasizma in ksenofobije. Pogosto se množičnih demonstracij za spodbujanje strpnosti in za boj proti diskriminaciji udeležuje na stotine ljudi, ne moremo pa reči, da diskriminacija v nemški družbi ni prisotna (Mahlman 2003: 1; Cyrus in Vogel 2005: 31). To se vidi predvsem na primeru številčne turške skupnosti, ki živi v Nemčiji, saj imajo prav oni največ problemov pri vključevanju v večinsko družbo. Zaradi 'negativne' izkušnje s Turki je Nemčija tudi ena največjih nasprotnic vključevanja Turčije v EU, saj se boji, da bi tako v Nemčijo prišlo še več Turkov.

Zavedanje etnične različnosti in njenih koristi je v nemški družbi zelo razširjeno. Nevladne organizacije si prizadevajo za izboljšanje pravne zaščite pred diskriminacijo pripadnikov etničnih manjšin in pravnega statusa tujcev in beguncev. Politične stranke pozivajo, naj imigracijskih vprašanj ne uporabljajo v politične namene pri volilnih kampanjah. Tudi nemška vlada si prizadeva za boj proti diskriminaciji, rasizmu in ksenofobiji ter spodbuja enakopravno ravnanje. Vzpostavila je več programov za boj proti vsem oblikam diskriminacije, za spodbujanje strpnosti, prizadeva si za politično in medijsko izobraževanje, izvaja podporo žrtvam zločinov iz sovraštva in deluje proti desničarskim ekstremističnim organizacijam (Mahlman 2003: 1).

5.3 UPRAVLJANJE Z IMIGRANTSKIMI MANJŠINAMI

V Nemčiji so povojna migracijska gibanja delovne sile in beguncev prispevala k oblikovanju novih manjšin, številčnih imigrantskih skupnosti. Ker nemška država, ki je sicer gostujoče delavce v začetku potrebovala, ni bila navajena na ljudi, ki so popolnoma drugačni od etničnih Nemcev, jih ni hotela vključiti v družbo in jim podeliti posebnih pravic, kot jih uživajo pripadniki narodnih manjšin.

Zaradi razvoja nemškega gospodarstva po drugi svetovni vojni je nemška vlada uvedla program, s katerim so vabili gostujoče delavce. Leta 1955 so podpisali prvi sporazum o zaposlovanju gostujočih delavcev z Italijo, kasneje pa so sledili še podobni dogovori s Španijo in Grčijo leta 1960, s Turčijo leta 1961, z Marokom leta 1963, s Portugalsko leta 1964, s Tunizijo leta 1965 in z Jugoslavijo leta 1968 (Eytan 2002: 31; Bundesministerium des Innern 2005b: 24). Leta 1970 je priliv gostujočih delavcev dosegel svoj višek z več kot milijonom gostujoče delavske populacije (Bosswick 1999: 52). Program zaposlovanja tuje delovne sile je bil predviden kot začasen in takratna nemška vlada je pričakovala, da se bodo vsi delavci po določenem obdobju vrnili domov (Bosswick 1999: 52). Zaradi svetovne gospodarske krize je nemška vlada 2. 11. 1973 izdala zakon, s katerim je ustavila rekrutiranje tujih delavcev (Münz in Ulrich 1997). Po tem letu je bila imigracija v Nemčijo možna samo preko združevanja družin, kar se je tudi zgodilo, in združevanje družin je postalo glavni vir imigracije v Nemčijo v 80-ih letih. 1. 12. 1983 je nemška vlada izdala program, s katerim so finančno podprli vračanje gostujočih delavcev v njihove domovine (Münz in Ulrich 1997), a je ta program vodil le do vrnitve približno 80.000 Turkov in njihovih družin, velika večina tujcev pa je v Nemčiji ostala in se ni imela namena vrniti domov, kar je ustvarilo dokaj stabilno populacijo gostujočih delavcev in njihovih družin (Bosswick 1999: 52).

Po padcu berlinskega zidu in po združitvi obeh Nemčij se je imigracija zopet povečala, v državo pa so prišli predvsem etnični Nemci, ki so živeli v državah nekdanje Sovjetske zveze, ter iskanci azila (Bosswick 1999: 53). Pogoji priseljevanja so bili za etnične Nemce lažji, saj so imeli v skladu s 116. členom Nemškega osnovnega zakona (nemška ustava)⁷² pravico do nemškega državljanstva. Ker so postali državljani takoj po svojem prihodu v Nemčijo, so prejeli finančno in socialno pomoč, ki jim je olajšala integracijo v družbo (Auswärtiges Amt 2005a). Ker pa je val etničnih Nemcev, ki so se želeli vrniti v domovino, kmalu postal

⁷² Osnovni zakon Zvezne republike Nemčije – Nemška ustava, *Basic Law for the Federal Republic of Germany – German Constitution*, Parlamentarni svet, sprejeta 23. 5. 1949, <http://www.lib.byu.edu/~rdh/eurodocs/germ/ggeng.html> (24. marec 2006).

neobvladljiv, so oblasti leta 1991 uvedle omejitve za njihovo vrnitev in so se lahko naseljevali le na določenih območjih. Če so jih zapustili, so izgubili vse ugodnosti in so bili obravnavani enako kot tujci. Vlada je uvedla tudi programe, ki so spodbujali več milijonov etničnih Nemcev, ki so še prebivali v vzhodni Evropi, predvsem v državah nekdanje Sovjetske zveze, da so tam tudi ostali (Country Studies Germany 2005b).

Iskalcem azila sta nemška ustava in njen 16. člen omogočala pridobitev azila pred političnim preganjanjem. To je bil ukrep, ki je nastal kot posledica zločinov nacističnega obdobja in želje, da se kaj takega ne bi ponovilo. Do leta 1980 je bilo prosilcev azila, ki bi lahko izkoristili ta predpis, relativno malo, med letoma 1988 in 1993 pa je kar 1,4 milijona ljudi upalo, da bodo deležni te ustavne pravice (Huntington 1996: 202; Mitchell in Russell 1996: 55). Kljub vsemu je bilo odobrenih le 57.000 prošelj za azil (Auswärtiges Amt 2005b). Prosilci azila so prišli predvsem iz vzhodnega bloka, Irana in Libanona, v 90-ih letih 20. stoletja so za azil zaprosili prebivalci nekdanjih jugoslovanskih republik, Romunije in Turčije, le malo pa jih je v svojih državah dejansko trpelo politični pregon (Mitchell in Russell 1996: 55; Auswärtiges Amt 2005b; Country Studies Germany 2005b).

Čeprav je bilo odobrenih povprečno le pet odstotkov prošelj za azil, je bil postopek zelo dolgotrajen, kar pomeni, da so begunci lahko ostali v Nemčiji dolgo, preden je bila razrešena njihova prošnja, zato je bila ustavna pravica do azila široko izkoriščana (Bundesministerium des Innern 2005a). Ker so begunci prejeli tudi finančno pomoč, je bilo njihovo bivanje v Nemčiji zelo obremenjujoče za zvezno in deželne vlade, kar je povzročilo nemalo družbenih napetosti in je leta 1993 privedlo do spremembe nemške ustave, ki je zaostriła pogoje za odobritev azila.⁷³ Glavne spremembe so bile v tem, da iskanci azila ne morejo biti sprejeti v Nemčijo, če so za azil zaprosili iz varne tretje države ali države izvora. Državni organi, ki so se ukvarjali s postopki odobritve azila, so delovali hitreje, kar je Nemčijo razbremenilo tako, da so begunci v Nemčiji ostali krajše obdobje. Po sprejemu te zakonodaje je število prosilcev za azil upadlo in je leta 2003 doseglo nekaj več kot 50.000 prošelj, kar je bilo najmanjše število po letu 1984 (Auswärtiges Amt 2005b; Country Studies Germany 2005b).

V Nemčiji tako prebiva več kot sedem milijonov tujcev, kar je skoraj devet odstotkov nemškega prebivalstva. Med njimi jih tretjina v Nemčiji prebiva že več kot 20 let, dve tretjini pa več kot osem let. Tudi več kot dve tretjini otrok, ki imajo tuje korenine, je bilo rojenih v Nemčiji in večina se jih je uspešno integrirala v nemško družbo (Auswärtiges Amt 2005c). Kljub temu nemška država tujcem ne zagotavlja nobenih posebnih pravic, kot so jih deležni

⁷³ Zakon o azilnem postopku, *Asylum Procedure Act*, Nemčija, sprejet 1. 7. 1993, <http://www.goethe.de/in/d/frames/presse/gesetzestexte/e/asyl-einl-e.html> (27. marec 2006).

pripadniki narodnih manjšin, in ki bi jih morali biti kot pripadniki manjšinskih skupnosti deležni. Razlog za to je, da so imigranti preveč drugačni od večinskega prebivalstva Nemčije in se država boji, da bi se, če bi jim zagotovili določene posebne pravice, preveč razširili v nemški družbi in jo tako 'okužili'.

5.3.1 Nemška integracijska politika

Nemška integracijska politika je vse do leta 1998 temeljila na zanikanju imigracijskega položaja⁷⁴ in vztrajala na tem, da je nastanitev gostujočih delavcev le začasna, zato je bila tudi njihova integracija le začasna in delna. Nemška politika do imigrantov je temeljila na integraciji tistih, ki bodo ostali, omejevanju nadaljnje imigracije in spodbujanju vračanja imigrantov v državo izvora (Bosswick 1999: 53). Tako je integracijska politika omogočala priseljencem le dostop do glavnih institucij sistema (do trga dela, samozaposlitve, izobraževalnega sistema in stanovanjskega trga), vključila jih je v socialno državo in sistem socialne politike, ni pa jim zagotovila pravne integracije, saj je omejevala dostop do državljanstva (Bešter 2003: 91). Pred letom 1998 je tako še vedno prevladoval etnični koncept nemške narodnosti, kar je velik del populacije izključilo iz polnega sodelovanja, čeprav so v Nemčiji prebivali že več kot deset let ali pa so bili tam celo rojeni (Bosswick 1999: 54). Posledice takšne integracijske politike so bile, da so bili tujci na socialnem področju upravičeni do enakih pravic kot nemški državljani,⁷⁵ delavci so bili dobro integrirani v trg delovne sile, otroci priseljencev so bili dobro integrirani na kulturnem področju. Na področju izobraževanja je nemška država delala razlike med Nemci in pripadniki etničnih manjšin, povsem neuspešna pa je bila integracijska politika na področju identifikacije, saj je priseljence navdala s pomanjkljivim občutkom za pripadnost in identifikacijo z nemško državo (Bešter 2003: 91).

Leta 2005 je Nemčija spremenila svoj odnos do pripadnikov manjšinskih etničnih skupin in njihove integracije v nemško družbo s sprejetjem nove zakonodaje. Od januarja 2005 je v veljavi nov imigracijski zakon,⁷⁶ ki predstavlja pomemben napredek k sodobni imigracijski

⁷⁴ Zelo pogosta izjava nemške vlade pod vodstvom Helmuta Kohla je bila, da Nemčija ni država imigracije, kar je seveda imelo pomemben politični vpliv na integracijsko politiko (Bosswick 1999: 83).

⁷⁵ Popolna integracija v sistem socialnega zavarovanja izhaja še iz leta 1955, ko se je začel program rekrutacije gostujoče delovne sile (Bosswick 1999: 85).

⁷⁶ Zakon o nadzoru in omejevanju imigracije ter o urejanju bivanja in integracije državljanov EU in tujcev, *Act to Control and Restrict Immigration and to Regulate the Residence and Integration of EU Citizens and Foreigners (Immigration Act)*, Bundestag, Nemčija, sprejet 30. 7. 2004, stopil v veljavo 1. 1. 2005, http://www.bmi.bund.de/nr_174390/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Zuwanderungsgesetz_englisch_h.templateId=raw.property=publicationFile.pdf/Zuwanderungsgesetz_englisch (27. marec 2006).

politiki, saj je bilo s tem zakonom v Nemčiji tudi uradno priznано dejstvo, da je imigracija neizogibna in da zahteva pravilno in dosledno upravljanje (Cyrus in Vogel 2005: 4–5). V novi zakon je kot prvi člen vključen zakon o prebivališču,⁷⁷ ki je pomemben tudi zato, ker ne ureja le imigracije državljanov tretjih držav, ampak tudi etničnih Nemcev in državljanov EU ter vsebuje določbe o ilegalnih migracijah, kar pomeni, da zakon predstavlja celostni okvir za nadzor in omejevanje imigracije kot celote in ne le njenih posameznih delov (Cyrus in Vogel 2005: 7).

Glavni poudarki zakona o nadzoru in omejevanju imigracije ter o urejanju bivanja in integracije državljanov EU in tujcev so odpiranje trga dela za visoko usposobljene delavce (2. poglavje, 18. in 19. odstavek), vzpostavljena je pravna osnova za aktivno in dosledno integracijsko politiko do vseh priseljencev, tistih, ki so šele prišli, kot tudi tistih, ki v Nemčiji prebivajo že dalj časa, njeno finančno breme pa si delijo zvezne in deželne oblasti (Cyrus in Vogel 2005: 6–7). Tuji študentje si lahko eno leto po dokončanju študija v Nemčiji poiščejo službo in si podaljšajo dovoljenje za bivanje ali pa zaprosijo za stalnega (2. poglavje, 16. in 17. odstavek). Pregarjanje s strani nedržavnih akterjev zagotavlja možnost podelitve statusa begunca v skladu s Konvencijo o statusu beguncev.⁷⁸ Poenostavljen je okvir za vstop in bivanje državljanov EU (2. člen), imigrantov, ki že imajo državljanstvo druge države članice EU, pa zakon ne zavezuje k prošnji za dovoljenje za bivanje v Nemčiji. Delavci iz držav EU imajo možnost avtomatične obnove dovoljenja za bivanje, tisti delavci, ki ne prihajajo iz

⁷⁷ Zakon o prebivališču, gospodarski dejavnosti in integraciji tujcev na zveznem ozemlju, *Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory (Residence Act)*, Bundestag, Nemčija, sprejet 30. 7. 2004, stopil v veljavo 1. 1. 2005, http://www.bmi.bund.de/nn_174390/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Zuwanderungsgesetz_englisch.templateId=raw.property=publicationFile.pdf/Zuwanderungsgesetz_englisch (27. marec 2006).

⁷⁸ Konvencija o statusu beguncev zagotavlja, da se določila konvencije nanašajo na vse begunce, ne glede na raso, vero ali državo izvora (3. člen). Posebej poudarja področje religije, ko določa, da morajo biti beguncem na področju verskega udejstvovanja in izobraževanja zagotovljeni enaki pogoji kot državljanom (4. člen). Beguncem, ki zakonito prebivajo na ozemlju države pogodbenice, konvencija zagotavlja pravico, da si sami izberejo kraj bivanja in da se lahko svobodno gibljejo po njenem ozemlju, pri tem pa so podvrženi določilom, ki veljajo za tujce v enakih pogojih (26. člen). Glede beguncev, ki v državo vstopijo nezakonito, konvencija določa, da država ne sme kaznovati tistih ilegalnih beguncev, ki pridejo iz države, kjer je bilo ogroženo njihovo življenje ali svoboda, v primeru, da se takoj zglasijo pri oblasteh in dokažejo upravičenost svojega nezakonitega prihoda (31. člen). Nadalje poudarja še, da države beguncem ne bodo naložile nobenih nepotrebnih omejitev in jim bodo zagotovile razumno obdobje in vsa potrebna sredstva, da pridobijo dovoljenje za vstop v drugo državo. Konvencija državam pogodbenicam narekuje, da ne smejo izgnati beguncev, ki zakonito bivajo na njenem ozemlju, razen če ogrožajo nacionalno varnost in javni red. Če pride do izгона, pa mora biti ta utemeljen in v skladu z zakonom (32. člen). Nadalje konvencija določa, da nobena država pogodbenica ne sme zavrniti begunca ali ga vrniti na območje, kjer sta njegovo življenje ali njegova svoboda ogrožena zaradi njegove rase, jezika, vere, narodnosti ali pripadnosti določenim družbenim ali političnim skupinam. Obenem pa dovoljuje tudi izjeme k prej navedeni določbi, in sicer v primeru, ko obstajajo dokazi, da begunec predstavlja grožnjo varnosti države (33. člen). Konvencija zahteva še, da morajo države beguncem olajšati asimilacijo in naturalizacijo ob čim manjših stroških (34. člen) (Konvencija o statusu beguncev, *Convention Relating to the Status of Refugees*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 429 (V), sprejeta 28. 7. 1951, stopila v veljavo 22. 4. 1954, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm (14. februar 2006)).

držav EU, pa izpolnijo pogoj za stalno prebivanje šele po osmih letih bivanja in dela v Nemčiji. V zakon so vključene tudi direktive EU o zaščiti beguncev, vračanju imigrantov in Schengenski dogovor (1. poglavje, 2. odstavek, 5. in 6. člen). Zakon predvideva jezikovne teste za neetnične Nemce – družinske člane etničnih Nemcev (3. poglavje, 43.–45. odstavek) ter razjasnjuje administrativne odgovornosti ob sprejemu državljanov tretjih držav na trg delovne sile (Cyrus in Vogel 2005: 6–7).

Zakon o prebivališču, gospodarski dejavnosti in integraciji tujcev na zveznem ozemlju, ki je vključen v imigracijski zakon kot njegov 1. člen, vsebuje pomembne določbe glede imigracij in bivanja državljanov tretjih držav (2. poglavje, 13.–15. odstavek) ter določa proces dodeljevanja dovoljenj za bivanje, ki sta dveh vrst, in sicer začasno dovoljenje in stalno dovoljenje (2. poglavje, 4., 5., 7., 8. in 9. odstavek). Vsebuje tudi določila o združevanju in oblikovanju družin (2. poglavje, 31.–36. odstavek).

S sprejetjem teh dveh zelo pomembnih zakonov je Nemčija priznala, da igra imigracija pomembno vlogo pri njenem nadaljnjem razvoju in da bo v prihodnosti od nje še bolj odvisna. Predvsem dokler bo gospodarska situacija zaznamovana z nizko rastjo, naraščajočo brezposelnostjo in pesimističnimi napovedmi (Cyrus in Vogel 2005: 30), so tujci, ki živijo in delajo v Nemčiji, za nemško državo in predvsem gospodarstvo ključnega pomena. Tujci predstavljajo usposobljeno delovno silo, ki jo nemško gospodarstvo potrebuje, s plačevanjem davkov in zavarovanja pa prispevajo tudi k državni blaginji in sistemu socialnega varstva (Cyrus in Vogel 2005: 30). Tudi na dolgi rok je njihova prisotnost ključna, saj demografska vrzel in staranje populacije nedvomno kažeta na potrebo po imigrantih, ki imajo v nasprotju z nizko rodnostjo Nemcev pozitivno nataliteto in pripomorejo k ohranjanju populacije (Country Studies Germany 2005b).

Nemška integracijska politika 21. stoletja si torej vsaj na formalni ravni vedno bolj prizadeva, da bi pripadniki imigrantskih manjšin enakovredno sodelovali v družbenem, gospodarskem, kulturnem in političnem življenju, njihova drugačnost in etnične značilnosti pa se spoštujejo. Vendar je to še vedno daleč od imigracijske in integracijske politike, ki bi imigrantom zagotovila vse posebne pravice, ki bi jih morali biti deležni, in ki so jih deležni pripadniki narodnih manjšin.

5.3.2 Državljanstvo

Glede pridobitve državljanstva je Nemčija vse do leta 2000 izvajala zelo strogo in omejevalno politiko in nemško državljanstvo so zelo težko pridobili tisti, ki niso imeli

nemških korenin (Bešter 2003: 91). Od leta 1913 je bil v veljavi zakon o državljanstvu,⁷⁹ ki je temeljil na etničnem konceptu narodnosti in konceptu *ius sanguinis*, ki predvideva pravico do državljanstva na podlagi državljanstva staršev in ne na podlagi tega, kje je oseba rojena (*ius soli*). Tako je bilo nemško državljanstvo dolga leta odvisno od tega, kje in komu se je oseba rodila (Country Studies Germany 2005b). Leta 1993 je bil spremenjen zakon o tujcih,⁸⁰ na podlagi katerega so osebe, ki so v Nemčiji živele vsaj 15 let in niso storile nobenega kaznivega dejanja, in pod pogojem, da so se odrekle svojemu prvotnemu državljanstvu, lahko pridobile nemško državljanstvo. Mladi med 16. in 23. letom so lahko postali nemški državljani po osmih letih bivanja v Nemčiji, če so vsaj šest let obiskovali nemške šole in če so v tem času zaprosili za državljanstvo (Country Studies Germany 2005b).

Z novim zakonom o državljanstvu⁸¹ iz leta 2000 je Nemčija precej omilila svojo naturalizacijsko politiko in tujcem olajšala možnost pridobitve nemškega državljanstva (Bešter 2003: 91). Glavno spremembo predstavlja zamenjava tradicionalnega načela pridobivanja državljanstva na podlagi izvora (*ius sanguinis*) s pridobitvijo državljanstva z rojstvom (2. poglavje, 4. odstavek, 1. člen). Otroci, ki se rodijo v Nemčiji, tako avtomatično pridobijo nemško državljanstvo, tudi če so njihovi starši tujci, pod pogojem, da vsaj eden od staršev zakonito prebiva v Nemčiji vsaj osem let in ima dovoljenje za stalno bivanje (2. poglavje, 4. odstavek, 3. člen). To vsekakor lajša identifikacijo z Nemčijo kot njihovo državo in z Nemci kot sodržavljanji. Novi zakon daje tujcem tudi možnost, da zaprosijo za državljanstvo po osmih letih bivanja, če izpolnjujejo vse druge pogoje, med katerimi so najpomembnejši znanje nemškega jezika, spoštovanje ustave in pravnega sistema, odsotnost kazenske ovadbe ter odpoved prejšnjemu državljanstvu (2. poglavje, 8. in 9. odstavek). Pogoj odpovedi prejšnjemu državljanstvu je med imigrantsko populacijo, ki živi v Nemčiji, zelo problematičen, saj to pomeni, da se odpovedo svojim koreninam, kar pa je za njih skoraj nepredstavljivo. Novi zakon omejuje tudi možnost posedovanja dvojnega državljanstva, možen je le začasni status za otroke tujcev, ki morajo med 18. in 23. letom optirati za eno ali drugo državljanstvo (2. poglavje, 29. odstavek). Prav tako predvideva avtomatični odvzem nemškega državljanstva tistim osebam, ki so brez odobritve nemških oblasti zaprosile in pridobile državljanstvo v drugi državi (2. poglavje, 25. odstavek).

⁷⁹ Zakon o državljanstvu, *Nationality Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 22. 7. 1913, <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=11&lid=1924> (23. marec 2006).

⁸⁰ Zakon o tujcih, *Aliens Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 9. 7. 1990, <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/AusIG.htm> (23. marec 2006).

⁸¹ Zakon o državljanstvu, *Nationality Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 1. 1. 2000, http://www.bmi.bund.de/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Staatsangehoerigkeitsgesetz_englisch_templateId=raw_property=publicationFile.pdf/Staatsangehoerigkeitsgesetz_englisch.pdf (23. marec 2006).

5.4 AKTUALNI PROBLEMI

Podobno kot v Franciji se tudi v Nemčiji pojavljajo problemi, kot je naraščajoče nasilje v mestih in eksplicitno izražanje sovražnosti do pripadnikov etničnih manjšin tako s strani države kot s strani večinskega prebivalstva. Pripadniki narodnih manjšin, ki so upravičeni do določenih posebnih pravic, so s stanjem sicer dokaj zadovoljni, vsaj do te mere, da ne povzročajo družbenih konfliktov (Auswärtiges Amt 2005c).

Drugače je z imigranti. Čeprav se Nemčija vedno bolj zaveda dejanskega stanja in dejstva, da so imigranti za nemško družbo in gospodarstvo zelo pomembni, je bila njihova integracija v nemško družbo otežena, z največjimi problemi pa se srečuje turška manjšina, ki je tudi najštevilčnejša manjšinska skupnost v Nemčiji. Že leta 1996 so na primer predstavniki turške populacije in stranka Zelenih zahtevali priznanje turške populacije kot ene od uradno priznanih manjšin v Nemčiji, a je takratna vladna koalicija predlog ostro zavrnila (Bosswick 1999: 53). Nemška družba čuti odpor do Turkov, ker so drugačni. Že njihova fizična pojava jih izdaja, da prihajajo od drugod, ker pa imajo tudi drugačne navade, so pogosto tarča nasilja tako s strani države kot s strani večinskega prebivalstva (Cyrus in Vogel 2005: 20). Probleme diskriminacije in javnega odpora čutijo predvsem turški priseljenci prve generacije, ki so s Turčijo povezani bolj kot potomci Turkov, ki so bili rojeni v Nemčiji, ki so obiskovali nemške šole, govorijo nemško in s Turčijo nimajo neposrednih stikov (Hochmuth 2006). Vendar se težava pojavlja tudi pri Turkih samih. Ker do Turčije gojijo močno čustveno vez, se niti ne trudijo, da bi se prilagodili nemškim razmeram, in si še vedno želijo nazaj v Turčijo, a ostajajo v Nemčiji, ker so si tam ustvarili družino in imajo ugodne pogoje za življenje (Hochmuth 2006).

Z diskriminacijo se Turki spopadajo predvsem zaradi vere in njihovega javnega izražanja islama. Velik vpliv na odnos nemške družbe do turške manjšine, ki tam prebiva, so imeli tudi teroristični napadi v ZDA 11. 9. 2001 in pa umor režiserja Thea van Gogha na Nizozemskem (Hochmuth 2006), ki so po svetu sprožili razcvet islamskega fundamentalizma na eni in še večje diskriminacije in odpora do muslimanov na drugi strani. V nemški javnosti je odmevalo več škandalov, ki so povezani s turško manjšino. Eden od teh je bil pravni spor zaradi turške učiteljice, ki je hotela pred razredom nositi naglavno ruto, in pravni spor zaradi izгона islamskega duhovnika v Turčijo. K javnemu neodobravanju turške manjšine v Nemčiji pa so pripomogli tudi incidenti, ki so se zgodili v sami turški skupnosti, kot na primer umori deklic, ki niso hotele pristati na vnaprej dogovorjene poroke, ali grobe kršitve pravic turških žena (Cyrus in Vogel 2005: 19–20).

Turška manjšina se s problemi srečuje tudi pri zaposlitvi. Turki, ki so uspeli pridobiti nemško državljanstvo, so se povzpeli na politični in gospodarski lestvici, a so kljub temu, da so visoko izobraženi, še vedno deprivilegirani. Veliko jih je zaposlenih na nižjih delovnih mestih, ki ne ustrezajo njihovi stopnji izobrazbe, in za enako delo prejemajo nižje plače kot etnični Nemci (Hochmuth 2006).

Nemški imigranti se morajo spopadati še z enim problemom – z neonacisti. Neonacistična gibanja, ki si v Nemčiji vse od konca druge svetovne vojne prizadevajo, da bi ponovno obudila nacizem in ideje Adolfa Hitlerja, zaznamujejo predvsem antisemitizem, rasizem, ksenofobija, nacionalizem, militarizem in homofobija (Cziesche in dr. 2005). Nasprotujejo vsem, ki so drugačni, in si prizadevajo, da bi se manjšinskih etničnih skupnosti znebili, zato je v Nemčiji pogosto zaslediti poročila o nasilnih napadih neonacistov na imigrante in etnične manjšine. V začetku 90-ih let so neonacisti izpeljali več napadov na begunska zatočišča v Nemčiji (v Neumünstru, Hoyerwerdu, Rostocku, Schwedtu, Eberswaldeju in Eisenhüttenstadtu), odmevala pa sta tudi umor treh turških deklic v Möllnu in napad na turško družino leta 1993 v Solingenu (CNN 2000; Cziesche in dr. 2005). Ti dogodki so sprožili javne proteste proti nasilju, ki ga nad manjšinami izvajajo pripadniki skrajno desničarskih gibanj, na kar se je odzvala tudi država, saj preganja neonaciste in je sprejela celo zakon, s katerim je prepovedala izdelavo in širjenje neonacističnega propagandnega materiala. Kljub temu desničarskih strank ni mogoče popolnoma izriniti s političnega prizorišča, Nacionaldemokratska stranka (NPD) pa ima med nemško populacijo približno deset odstotkov podpornikov.

6. ZAKLJUČEK

Evropa je že od nekdanj kontinent, ki je poseljen z različnimi etničnimi skupinami, in se s problemom obstoja in določanja statusa različnih etničnih manjšin na svojem ozemlju spopada že od 17. stoletja. Vse evropske države so etnično heterogene, na njihovih ozemljih prebivajo skupine, ki pogosto izvajajo pritisk na države z zahtevami po pravicah, ki naj bi jim pripadale, ali pa z zahtevami po dodelitvi posebnega statusa, na katere se države odzivajo na različne načine. Zaradi drugačnega nastanka in drugačnih značilnosti manjšinskih skupnosti tega, kako države obravnavajo posamezne manjšinske skupnosti, ne moremo posploševati.

V diplomski nalogi sem predvidevala, da je upravljanje etnične heterogenosti v državah odvisno od tega, na kakšen način so se države oblikovale. Predpostavila sem, da države, ki so nastale v skladu z zahodnim modelom oblikovanja države in izgrajevanja naroda, katerega tipična predstavnik je Francija, zaradi načela državljanstva, na katerem temeljijo, obstoja etničnih manjšin ne priznavajo in skušajo njihove pripadnike popolnoma integrirati v družbo, ne da bi jim podeljevale kakšne posebne pravice. Države, ki so nastale v skladu v vzhodnim modelom in temeljijo na načelu etničnosti, kot Nemčija, obstoj različnih skupin priznavajo in njihovim pripadnikom podeljujejo posebne pravice, ki jim kot manjšinskim skupinam pripadajo, a te pravice niso enake za vse etnične manjšine, ki v državi prebivajo. Pokazati sem želela tudi, da države vzhodnega modela različno obravnavajo različne manjšinske etnične skupnosti, saj se obseg pravic, ki so jih manjšine deležne, razlikuje med narodnimi in imigrantskimi manjšinami.

Na primerih Francije in Nemčije sem proučevala zahodni in vzhodni model oblikovanja države in izgrajevanja naroda in ugotavljala, kako ti dve državi upravljata z etnično heterogenostjo. Ključnega pomena za razumevanje procesov oblikovanja države in izgrajevanja naroda je poznavanje razlik med narodom, državo, nacijo in nacionalno državo. Z analizo sem prišla do zaključka, da pripadnost narodu ni odvisna le od skupne preteklosti, skupnega jezika in kulture ali skupnega članstva, ampak je odvisna od več medsebojno povezanih dejavnikov, med katere spadajo ideja skupnega izvora in homogenosti, ideja etnične solidarnosti, zavest o skupnem članstvu, spomini na skupno usodo ter skupni jezik, skupno vero in skupno kulturo in pripravljenost za nadaljevanje skupnega življenja. Država predstavlja družbeno skupino, ki zaseda določeno ozemlje in je podvržena skupnim političnim institucijam in vladi. V nacionalni državi se združuje ideal en narod – ena država,

v okviru takšne države naj bi prebivali le pripadniki enega naroda. Tako nacionalna država izključuje obstoj manjšin, kar pa je v sodobnih družbah nepredstavljivo.

Vzhodni model oblikovanja države in izgrajevanja naroda je etnični model, ki temelji na skupnem izvoru, jeziku in kulturi. Narod je zgodovinsko določena enota, ki temelji na skupnem izvoru in je obstajal pred državo. Tako v okviru vzhodnega modela države, katerega tipična predstavnica je Nemčija, priznavajo etnične razlike med svojimi državljani, to raznolikost spodbujajo in jo tudi ščitijo. Po drugi strani zahodni model oblikovanja države in izgrajevanja naroda temelji na državljanstvu in od vseh svojih državljanov zahteva pripravljenost prevzeti večinsko narodno kulturo. Ta model, ki ga predstavlja Francija, predvideva etnično homogenost prebivalstva, saj je država obstajala pred narodom in narod sestavljajo vsi prebivalci določene države.

Glede na razlike med zahodnim in vzhodnim modelom oblikovanja države in izgrajevanja naroda sem preučevala etnično heterogenost in njeno upravljanje. V sodobnem svetu obstaja več virov etnične heterogenosti, najbolj razširjene so narodne in imigrantske manjšine. Varstvo narodnih manjšin je bil proces, ki se je razvijal od 17. stoletja in je postal ključna komponenta varstva človekovih pravic. Narodne manjšine imajo v večini evropskih držav zagotovljene določene pravice, ki so zapisane v nacionalnih in mednarodnih dokumentih. Nemčija je država, ki ima področje varstva svojih štirih priznanih narodnih manjšin dobro urejeno, saj jim pravice zagotavljajo ustava, Združitevna pogodba in ustave posameznih zveznih držav, sprejela ali podpisala pa je tudi mednarodne dokumente, ki pripadnikom narodnih manjšin zagotavljajo posebne pravice. Povsem drugačen primer je Francija, ki manjšin ne priznava. V francoski zakonodaji in uradnih dokumentih nikjer ne moremo zaslediti omembe pojma manjšina, saj se Francija sklicuje na svojo ustavo, v kateri je zapisano, da je Francija enotna in nedeljiva republika, ki vsem svojim državljanom zagotavlja enakost pred zakonom brez razlikovanja na podlagi izvora, rase ali vere. Francija tako ni podpisala in ratificirala ključnih mednarodnih dokumentov, ki zagotavljajo posebne pravice pripadnikom narodnih manjšin.

Drugače je z imigrantskimi manjšinami. Za imigrante je značilno, da so v evropske države začeli prihajati po drugi svetovni vojni, ko so poveljna gospodarstva potrebovala dodatno delovno silo, da so se ponovno postavila na noge. Takrat sta tako Francija kot Nemčija gostujoče delavce sprejeli z odprtimi rokami, a sta pričakovali, da se bodo potem, ko jih ne bodo več potrebovali, vrnil v svoje domovine. Vendar se to ni zgodilo, imigrantski tokovi so se v drugi polovici 20. stoletja še povečali in imigranti so postali stalnica vseh evropskih držav. V skladu z zahodnim modelom oblikovanja države in izgrajevanja naroda Francija tudi

obstoja imigrantskih manjšin ne priznava. Priseljencem dokaj hitro dodeli državljanstvo in misli, da s podelitvijo francoskega državljanstva reši vse težave imigrantov, dejansko pa jih želi na ta način asimilirati in v njih zatreti vse sledi drugačnosti. Francoska država ne spoštuje navad, prepričanj, vere in etničnega izvora priseljencev in jim ne podeljuje nobenih posebnih pravic. Imigranti v Franciji so torej prepuščeni sami sebi in ravno zaradi tega z nasilnimi izgredi opozarjajo na nepravičnost francoske politike.

Tudi v Nemčiji imigranti predstavljajo velik delež, približno deset odstotkov populacije, a za razliko od narodnih manjšin niso priznani in niso deležni nobenih posebnih manjšinskih pravic. Vzhodni model oblikovanja države in izgrajevanja naroda je bil oblikovan za narodne manjšine, ki na ozemlju države prebivajo že dolgo časa, država se je nanje navadila, saj niso bistveno drugačni od večinskega prebivalstva države. Spoznala je, da niso škodljivi, če jim zagotovijo posebne pravice, ki jih zahtevajo. Imigrantske manjšine, ki so v državo začele prihajati šele v drugi polovici 20. stoletja, so Nemčijo prestrašile. Imigranti so drugačni od večinskega prebivalstva države, imajo drugačne navade in prepričanja in nemška država se boji, da bi se v državi preveč razširili. Zato jih skuša kar se da hitro asimilirati v večinsko prebivalstvo ali pa jih s tem, da jim ne podeljuje pravic, ki bi jih morali kot predstavniki manjšin uživati, skuša prepričati, naj se kar najhitreje vrnejo tja, od koder so prišli. Ker imigranti za nemško državo predstavljajo breme, lahko državljanstvo pridobijo le skozi dolgotrajen postopek, saj morajo dokazovati, da so nemške navade in nemški način življenja resnično sprejeli za svojega. Nova zakonodaja jim sicer lajša bivanje, dostop do sredstev, prebivališča in zaposlitve, a vsebuje nekatera določila, ki jih imigranti zelo težko sprejmejo, kot je na primer zahteva po odpovedi prvotnemu državljanstvu, če želijo postati nemški državljani.

Svojo tezo sem skozi nalogo torej lahko potrdila in dokazala, da so upravljanje etnične heterogenosti in načini integracije etničnih manjšinskih skupin v državah res odvisni od tega, na kakšen način je potekal proces oblikovanja države in izgrajevanja naroda. Vendar je potrebno izpostaviti dejstvo, da modela veljata predvsem za narodne manjšine, ki v državah prebivajo že več stoletij, in ne tudi za imigrantske manjšine, ki so razmeroma nov pojav, na katerega se države še niso navadile. Imigrantske manjšine želijo odgnati ali jih popolnoma asimilirati v družbo, ne da bi jim podelile kakšne posebne pravice. Integracijska in imigracijska modela sta postala neprimerna, da bi zadovoljila vse vpletene, in ju bo potrebno nadomestiti z drugim, primernejšim. Tako Francija kot Nemčija bosta morali proučiti in svojim okoliščinam ustrezno prilagoditi model multikulturalnosti, saj je to edini način, s katerim bosta lahko ohranili močno francosko oziroma nemško identiteto in se spopadli z

novimi izzivi, kot so novi migracijski tokovi, različnost veroizpovedi in skupnostna oz. kolektivna identiteta, kar je vedno močnejše izraženo v mnogih etničnih, rasnih in kulturnih skupinah.

Z etnično heterogenostjo se večina držav še vedno noče sprijazniti. V EU se vedno bolj pojavlja ideja o 'trdnjavi Evropi' in se s tem namenom sprejemajo zakoni in predpisi, ki skušajo na vse načine omejiti priseljevanje. A bodo evropske države zaradi nizke rodnosti in če bodo hotele v korak z razvojem drugih sil sveta, v prihodnje potrebovale priseljence. Nemčija je to sicer delno že spoznala in olajšala imigracijo izobražencev iz vseh držav EU in zunaj nje, a to še ni dovolj. Multikulturalnost je v Evropi vedno bolj prisotna in države se bodo morale slej ko prej soočiti z njenimi posledicami in ustrezno ukrepati ter etnično heterogenost sprejeti, saj je postala stalnica vseh evropskih držav.

Učinkovita, stabilna in suverena nacionalna država v Evropi je bila in bo najboljši porok za varnost njenih državljanov, za vladavino prava, za zagotavljanje enakopravnosti in spoštovanje pravic manjšinskih etničnih skupnosti. Vendar pa je naloga Evrope kot celote, da preseže idejo o usodni, objektivni in neizbežni enotnosti ljudstva, naroda, zgodovine, vere in jezika, in sprejme etnično in kulturno različnost svojih prebivalcev. Imigrante je potrebno vključiti v družbo, potrebno je izboljšati njihovo participacijo v družbenem in političnem življenju in izboljšati medkulturno komunikacijo med imigranti na eni in večinski družbo na drugi strani. Države bi morale prevzeti multikulturni model, ki različnost priznava in spoštuje in pripadnikom etničnih manjšin priznava posebne pravice. Evropa bi se morala preoblikovati v multikulturno družbo, v kateri bodo vsi ljudje priznani in deležni pravic, ki jim pripadajo, in kjer bo resnično zaživel slogan 'združeni v različnosti'.

7. UPORABLJENI VIRI

7.1 SEKUNDARNI VIRI

Ané, Claire in Stéphane Mazzorato (2004) L'intégration est-elle en panne?, *Le Monde*, 6. 12., <http://www.lemonde.fr/web/chat/0,46-0@2-3226,55-1388,0.html> (15. november 2005).

Arnaud, Lionel in Valérie Sala Pala (2005) Introduction: À la recherche de l'europanisation des politiques d'intégration. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 15–24. Paris: La Découverte.

Arnaud, Lionel, ur. (2005) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*. Paris: La Découverte.

Arroyabe, Estanislao (1999) Europe as a mosaic of identities: some reflections. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Cultural identities and ethnic minorities in Europe*, 23–34. Bilbao: University of Deusto.

Astier, Henri (2004) The deep roots of french secularism, *BBC News Online*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3325285.stm> (7. december 2006).

Auswärtiges Amt (2005a) *Acquiring German Nationality*, <http://web3.s112.typo3server.com/802.0.html> (20. marec 2006).

Auswärtiges Amt (2005b) *Immigration and Right of Asylum*, <http://web3.s112.typo3server.com/803.0.html> (20. marec 2006).

Auswärtiges Amt (2005c) *National Minorities*, <http://web3.s112.typo3server.com/805.0.html> (20. marec 2006).

Auswärtiges Amt (2005č) *Population*, <http://web3.s112.typo3server.com/807.0.html> (20. marec 2006).

Auswärtiges Amt (2005d) *The Immigrant Population*, <http://web3.s112.typo3server.com/804.0.html> (20. marec 2006).

Bauer, Otto (1996) The nation. V Balakrishnan Gopal (ur.) *Mapping the nation*, 39–77. London in New York: Verso.

Bernard, Philippe (2002) *Immigration: le défi mondial*. Paris: Gallimard.

Bešter, Romana (2003) Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo. V Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic (ur.) *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, 83–123. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Blion, Reynald, Catherine Wihtol de Wenden in Nedjma Meknache (2003) France. V Jan Niessen, Yongmi Schibel in Raphaële Magoni (ur.) *EU and US approaches to the*

management of immigration, <http://www.migpolgroup.com/multiattachments/2057/DocumentName/FranceMigration.pdf> (27. januar 2006).

Bloed, Arie, Rainer Hofmann, Joseph Marko, James Mayall in Marc Weller, ur. (2003) *European Yearbook of Minority Issues, Volume I, 2001/2*. The Hague, London in New York: Kluwer Law International.

Bosswick, Wolfgang (1999) Minorities, policies and strategies in Europe: Germany. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Cultural identities and ethnic minorities in Europe*, 51–6. Bilbao: University of Deusto.

Bosswick, Wolfgang (2000) Multiculturalism and cities in Europe: Nürnberg, Germany. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Ethnic diversity in Europe: challenges to the nation state*, 85–102. Bilbao: University of Deusto.

Bousetta, Hassan (2005) Politiques postimmigration et mobilisation des Marocains dans quatre villes européennes. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 185–207. Paris: La Découverte.

Brubaker, William Rogers (2000) Immigration, citizenship, and the nation-state in France and Germany: a comparative historical analysis. V John Hutchinson in Anthony D. Smith (ur.) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume II*, 725–60. London in New York: Routledge.

Bundesministerium des Innern (2005a) *Asylum and refugees*, http://www.zuwanderung.de/english/1_fluechtlinge.html (4. november 2006).

Bundesministerium des Innern (2005b) *Immigration Law and Policy*, http://www.bmi.bund.de/Internet/Content/Common/Anlagen/Broschueren/2005/Zuwanderungspolitik_und_Zuwanderungsrecht_en.pdf (20. marec 2006).

CIA Fact Book (2006a) *France*, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/fr.html> (20. marec 2006).

CIA Fact Book (2006b) *Germany*, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html> (20. marec 2006).

CNN (2000) German police arrest 120 anti-Fascists, *CNN*, 16. 9., <http://archives.cnn.com/2000/WORLD/europe/09/16/germany.neonazi/index.html> (7. december 2006).

Connor, Walker (2000) Nation-building or nation-destroying? V John Hutchinson in Anthony D. Smith (ur.) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume I*, 26–63. London in New York: Routledge.

Cottam, Martha L. in Richard W. Cottam (2001) *Nationalism and Politics: The Political Behaviour of Nation States*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.

Council of Europe (2006a) *List of Declarations made with respect to treaty No. 148*, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=8&DF=11/6/2006&CL=ENG&VL=1> (4. november 2006).

Council of Europe (2006b), *List of Declarations made with respect to treaty No. 157*, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=8&DF=08/02/05&CL=ENG&VL=1> (24. marec 2006).

Council of Europe (2006c) *Signatories and Ratifications of the European Charter for Regional or Minority Languages*, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG> (24. marec 2006).

Council of Europe (2006č) *Signatories and Ratifications of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities/2_FRAMEWORK_CONVENTION_%28MONITORING%29/2_Monitoring_mechanism/Chart_sigs_rats.asp#TopOfPage (24. marec 2006).

Country Studies Germany (2005a) *Ethnic minorities*, <http://countrystudies.us/germany/89.htm> (20. marec 2006).

Country Studies Germany (2005b) *Immigration*, <http://countrystudies.us/germany/89.htm> (20. marec 2006).

Cziesche, Dominik, Conny Neumann, Barbara Schmid, Caroline Schmidt, Markus Verbeet in Steffen Winter (2005) *Right wing extremism in Germany: Shock mum and dad: become a neo-nazi*, *Der Spiegel*, 23. 5., <http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,357628,00.html> (7. december 2006).

Cyrus, Norbert in Dita Vogel (2005) *Germany*. V Jan Niessen, Yongmi Schibel in Cressida Thompson (ur.) *Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue*, http://www.migpolgroup.com/multiattachments/2971/DocumentName/EMD_Germany_2005.pdf (27. januar 2006).

de Lauzun, Pierre (2005) *Les nations et leur destin. L'État-nation démocratique, seule communauté politique vivante aujourd'hui*. Paris: François-Xavier de Guibert.

de Witte, Bruno (2004) *The Constitutional Resources for an EU Minority Protection Policy*. V Gabriel N. Toggenburg (ur.) *Minority Protection and the Enlarged European Union: the Way Forward*, 109–24. Budapest: LGI in OSI.

Dolar, Ksenija in Seta Knop, ur. (1998) *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Dunn, John (1995) *Introduction: Crisis of the Nation State?* V John Dunn (ur.) *Contemporary crisis of the nation state?* Oxford in Cambridge: Blackwell.

Dunn, John, ur. (2005) *Contemporary crisis of the nation state?* Oxford in Cambridge: Blackwell.

Entzinger, Han (2005) Politiques d'intégration en Europe: un modèle multidimensionnel. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 25–45. Paris: La Découverte.

EUMAP (2002a) *Monitoring the EU Accession Process: An Assessment of Selected Policies in Candidate States, Minority Protection Volume I*. Budapest: Open Society Institute.

EUMAP (2002b) *The Situation of Muslims in France*, http://www.eumap.org/topics/minority/reports/eu/international/sections/france/2002_m_france.pdf (27. januar 2006).

Fukuyama, Francis (2005) *State-Building. Governance and World Order in the Twenty-First Century*. London: Profile Books.

Gál, Kinga (1999) »Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: A New Inter-State Framework for Minority Protection?«. Flensburg: European Centre for Minority Issues, *ECMI Working Paper #4*, http://www.ecmi.de/download/working_paper_4.pdf (4. november 2006).

Garbaye, Romain (2005) Gouvernance urbaine, minorités ethniques et identités locales à Birmingham, Lille et Roubaix. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 165–83. Paris: La Découverte.

Gaude, Céline (2000) *Dossier: 20 événements clés de l'histoire de France du XXe siècle. Le Front Populaire*, http://www.france5.fr/histoire_decouverte/W00140/15/63004.cfm (4. november 2006).

Geddes, Andrew (2000) *Immigration and European Integration – Towards Fortress Europe?* Manchester in New York: Manchester University Press.

Geddes, Andrew in Virginie Giraudon (2005) La construction d'un paradigme européen de lutte contre les discriminations ethniques à partir de modèles nationaux contrastés: une comparaison franco-britannique. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 67–86. Paris: La Découverte.

Gopal, Balakrishnan, ur. (1996) *Mapping the nation*. London in New York: Verso.

Guyomarch, Alain, Howard Machin in Ella Ritchie (1998) *France in the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London: Macmillan Press Ltd.

Hastings, Adrian (2000) The nation and nationalism. V John Hutchinson in Anthony D. Smith (ur.) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume II*, 506–37. London in New York: Routledge.

Hochmuth, Henrike (2006) *Turks in Germany – Are they a bridge or an obstacle to Turkey's EU membership?*, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=146> (7. december 2006).

Hofmann, Rainer in Erik Friberg (2004) The Enlarged EU and the Council of Europe: Transfer of Standards and the Quest for Future Cooperation in Minority Protection. V

Gabriel N. Toggenburg (ur.) *Minority Protection and the Enlarged European Union: the Way Forward*, 127–47. Budapest: LGI in OSI.

Hroch, Miroslav (1996) *From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe*. V Balakrishnan Gopal (ur.) *Mapping the nation*, 78–97. London in New York: Verso.

Hutchinson, John in Anthony D. Smith, ur. (2000a) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume I*. London in New York: Routledge.

Hutchinson, John in Anthony D. Smith, ur. (2000b) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume II*. London in New York: Routledge.

International Organisation for Migration (2003) *World Migration 2003, Towards a Common Migration Policy for the European Union*, <http://www.iom.int/documents/publication/en/chap14p259%5F270.pdf> (19. februar 2006).

Jackson Preece, Jennifer (1998) *National Minorities and the European Nation-States System*. Oxford: Clarendon Press.

Jenkins, Brian in Nigel Copsey (1996) *Nation, Nationalism and National Identity in France*. V Brian Jenkins in Spyros A. Sofos (ur.) *Nation and identity in contemporary Europe*, 101–24. London in New York: Routledge.

Jenkins, Brian in Spyros A. Sofos (1996) *Nation and Nationalism in Contemporary Europe – a theoretical Perspective*. V Brian Jenkins in Spyros A. Sofos (ur.) *Nation and identity in contemporary Europe*, 9–32. London in New York: Routledge.

Jenkins, Brian in Spyros A. Sofos, ur. (1996) *Nation and identity in contemporary Europe*. London in New York: Routledge.

Kastroyano, Riva (1993) *Guests, immigrants, minorities – services for immigrants in Europe – Minorities*, *UNESCO Courier* http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1310/is_1993_June/ai_14156378 (8. november 2005).

Kastroyano, Riva (2004) *France's veil affair*, *Inroads*, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4014/is_200407/ai_n9467219 (7. december 2006).

Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: University Press.

Komac, Miran in Dean Zagorac, ur. (2002) *Varstvo manjšin: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije in Inštitut za narodnostna vprašanja.

Leach, Rodney (2004) *Europe – A Concise Encyclopedia of the European Union*. London: Profile Books.

Lobell, Steven E. in Phillip Mauceri (2004) *Ethnic conflict and international politics: explaining diffusion and escalation*. New York: Palgrave Macmillan.

Mahlman, Matthias (2003) *Executive Summary on race equality directive. State of play in Germany*, <http://www.migpolgroup.com/multiattachments/2298/DocumentName/germany.pdf> (27. januar 2006).

McGiffen, Steven P. (2005) *The European Union – A Critical Guide*. London in Ann Arbor: Pluto Press.

Meyers, Eytan (2002) »Multilateral Cooperation, Integration and Regimes: The Case of International Labour Mobility«. San Diego: The Center for Comparative Immigration Studies, *CCIS Working Paper 61*, <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg61.pdf> (4. november 2006).

Mitchell, Mark in Dave Russell (1996) *Immigration, citizenship and the nation-state in the new Europe*. V Brian Jenkins in Spyros A. Sofos (ur.) *Nation and identity in contemporary Europe*, 54–100. London in New York: Routledge.

Münz, Rainer in Ralf E. Ulrich (1997) *Changing Patterns of Immigration to Germany, 1945 – 1997*, http://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=69_0_3_0 (4. november 2006).

Noiriel, Gérard (2001) *État, nation et immigration*. Paris: Gallimard.

Noiriel, Gérard (2002) *La République et ses immigrés – Petite histoire de l'intégration à la française*, <http://www.monde-diplomatique.fr/2002/01/NOIRIEL/15983> (8. november 2005).

Office of the Commissioner for Human Rights (2006) *Report by Mr. Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights, on the effective respect for human rights in France, following his visit from 5 to 21 September 2005*, 15. 2. 2006, <http://www.statewatch.org/news/2006/feb/coe-france-report-en.pdf> (24. marec 2006).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2006) *International Covenant on Civil and Political rights New York, 16. December 1966 – Declarations and reservations*, http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/4_1.htm (4. november 2006).

Ortega y Gasset, Hose (2003) *Evropa i ideja nacije*. Beograd: Artist.

Pajnik, Mojca in Simona Zavratnik Zimic, ur. (2003) *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Pletsch, Alfred in Armelle Perlot (2003) *Minorités, immigrés et intégration en France*, http://www.geographie.uni-marburg.de/parser/parser.php?file=/deuframat/francais/4/4_1/perlot/start.htm (4. november 2006).

Recalde, José Ramón (2000) *Plurality and nationalist conflict in the Basque country*. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Ethnic diversity in Europe: challenges to the nation state*, 65–72. Bilbao: University of Deusto.

- Rex, John (1996) *Ethnic Minorities in the Modern Nation State – Working Papers on the Theory of Multiculturalism and Political Integration*. London: Macmillan.
- Roter, Petra (1996) Razvoj mednarodnopravnega varstva manjšin od 17. stoletja do obdobja Društva narodov. *Razprave in gradivo* 31, 192–212.
- Roter, Petra (2001) Locating the 'Minority Problem' in Europe: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development* 4(3), 221–49.
- Roter, Petra (2003) Managing the 'Minority Problem' in Post-Cold War Europe within the Framework of a Multilayered Regime for the Protection of National Minorities. V Arie Bloed, Rainer Hofmann, Joseph Marko, James Mayall in Marc Weller (ur.) *European Yearbook of Minority Issues, Volume I, 2001/2*, 85–129. The Hague, London in New York: Kluwer Law International.
- Sala Pala, Valerie, Jeanet Kullberg, Richard Tomlins in Giulia Henry (2005) Politiques de logement et minorités ethniques dans l'Union européenne: une comparaison entre la France, la Grande-Bretagne, l'Italie et les Pays-Bas. V Lionel Arnaud (ur.) *Les minorités ethniques dans l'Union européenne – Politiques, mobilisations, identités*, 87–111. Paris: La Découverte.
- Schilly, Oto (1999) *Reform of nationality law*, <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StAG.htm> (23. marec 2006).
- Schöpflin, George (2002) *Nations, Identity, Power. The New Politics of Europe*. London: Hurst & Company.
- Schulze, Hagen (2003) *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba */cf.
- Seton-Watson, Hugh (2000) Europe: the old continuous nation. V John Hutchinson in Anthony D. Smith (ur.) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume II*, 477–505. London in New York: Routledge.
- Steinberger, H. (1994) *Germany – Protection of minorities in federal and regional states*, [http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-MIN\(1994\)007prov-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-MIN(1994)007prov-e.asp) (7. december 2006).
- Thiele, Carmen (1999) »The Criterion of Citizenship for Minorities: The Example of Estonia«. Flensburg: European Centre for Minority Issues, *ECMI Working Paper #5*, http://www.ecmi.de/download/working_paper_5.pdf (4. november 2006).
- Thornberry, Patrick (1991) *Minorities and Human Rights Law*. London: Minority Rights Group.
- Toggenburg, Gabriel N., ur. (2004) *Minority Protection and the Enlarged European Union: the Way Forward*. Budapest: LGI in OSI.
- Turton, David in Julia Gonzalez (1999) Introduction. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Cultural identities and ethnic minorities in Europe*, 9–21. Bilbao: University of Deusto.

Turton, David in Julia Gonzalez (2000) Introduction. V David Turton in Julia Gonzalez (ur.) *Ethnic diversity in Europe: challenges to the nation state*, 11–25. Bilbao: University of Deusto.

Turton, David in Julia Gonzalez, ur. (1999) *Cultural identities and ethnic minorities in Europe*. Bilbao: University of Deusto.

Turton, David in Julia Gonzalez, ur. (2000) *Ethnic diversity in Europe: challenges to the nation state*. Bilbao: University of Deusto.

Van Eeckhout, Laetitia (2005) Nicolas Sarkozy veut expulser les étrangers impliqués dans les violences urbaines, *Le Monde*, 10. 11., <http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-706693,36-708808,0.html> (11. november 2005).

Verlič Christensen, Barbara (2002) *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vie Publique.fr (2006) *Comment devient-on citoyen français?*, <http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/citoyen/citoyennete/citoyen-france/comment-devient-on-citoyen-francais.html> (4. november 2006).

Weber, Max (2000) The nation. V John Hutchinson in Anthony D. Smith (ur.) *Nationalism: Critical Concepts in Political Science, volume I*, 5–12. London in New York: Routledge.

Zavratnik Zimic, Simona (2003) Trdnjava Evropa ali odprta Evropa? Izzivi za države »schengenske periferije«. V Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic (ur.) *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, 15–41. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Žagar, Mitja (1996) Evolving concepts of protection of minorities: International and constitutional law. *Razprave in gradivo* 31, 135–90.

7.2 PRIMARNI VIRI

Amsterdamska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte, *The Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts*, Evropski svet, sprejeta 2. 10. 1997 v Amsterdamu, stopila v veljavo 1. 5. 1999, <http://europa.eu.int/eur-ex/en/treaties/dat/amsterdam.html#0101010008> (3. februar 2006).

Deklaracija o človekovih pravicah oseb, ki niso državljani države, v kateri živijo, *Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 40/144, sprejeta 13. 12. 1985, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_nonnat.htm (24. januar 2006).

Deklaracija o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja, *Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 36/55, sprejeta 25. 11. 1981, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_intole.htm (26. januar 2006).

Deklaracija o pravicah človeka in državljana, *Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*, Narodna skupščina, Francija, sprejeta 26. 8. 1789, <http://www.opinionpress.com/articles-3343.html> (24. februar 2006).

Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 47/135, sprejeta 18. 12. 1992, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm (24. januar 2006).

Direktiva Evropskega sveta o implemetaciji načela enakopravne obravnave vseh ljudi, ne glede na rasni ali etnični izvor, *Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*, Evropski svet, sprejeta 29. 6. 2000, <http://europa.eu.int/infonet/library/m/200043ce/en.htm> (4. november 2006).

Evropska konvencija o državljanstvu, *European Convention on Nationality*, Svet Evrope, sprejeta 6. 11. 1997, stopila v veljavo 1. 3. 2000, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (24. januar 2006).

Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, *European Charter for Regional or Minority Languages*, Svet Evrope, sprejeta 5. 11. 1992, stopila v veljavo 1. 3. 1998, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm> (24. januar 2006).

Francoska ustava iz leta 1958, *La Constitution Française de 1958*, le Gouvernement de la République, Francija, sprejeta 3. 6. 1958, stopila v veljavo 5. 10. 1958, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/const.doc> (24. februar 2006).

Konvencija o statusu beguncev, *Convention Relating to the Status of Refugees*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 429 (V), sprejeta 28. 7. 1951, stopila v veljavo 22. 4. 1954, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm (14. februar 2006).

Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Svet Evrope, sprejeta 4. 11. 1950, stopila v veljavo 3. 9. 1953, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> (24. januar 2006).

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2106 (XX), sprejeta 21. 12. 1965, stopila v veljavo 4. 1. 1969, <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm> (24. januar 2006).

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, *International Covenant on Civil and Political Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), sprejet 16. 12. 1966, stopil v veljavo 23. 3. 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (24. januar 2006).

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), sprejet 16. 12. 1966, stopil v veljavo 3. 1. 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (24. januar 2006).

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin, *Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Svet Evrope, sprejeta 10. 11. 1994, stopila v veljavo 1. 2. 1998, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/157.htm> (24. januar 2006).

Osnovni zakon Zvezne republike Nemčije – Nemška ustava, *Basic Law for the Federal Republic of Germany – German Constitution*, Parlamentarni svet, sprejeta 23. 5. 1949, <http://www.lib.byu.edu/~rdh/eurodocs/germ/ggeng.html> (24. marec 2006).

Pogodba o Evropski uniji – Maastrichtska pogodba, *The Treaty on European Union*, Evropski svet, sprejeta 7. 2. 1992 v Maastrichtu, stopila v veljavo 1. 11. 1993, http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html (3. februar 2006).

Pogodba z dne 31. avgusta 1990 med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko o ustanovitvi nemške enotnosti (Združitevna pogodba), *Treaty of 31. august 1990 between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic on the Establishment of Germany Unity (Unification Treaty)*, sprejeta 31. 8. 1990, Zvezna republika Nemčija, http://germany.info/relaunch/info/publications/infocus/15yrs_Reunification/treaty_unification.pdf (7. december 2006).

Priporočilo 1201 o predlogu dodatnega protokola o pravicah narodnih manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah, *Recommendation 1201 on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, sprejeto 1. 2. 1993, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm> (4. november 2006).

Splošna deklaracija človekovih pravic, *Universal Declaration of Human Rights*, Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 217A (III), sprejeta 10. 12. 1948, <http://www.un.org/Overview/rights.html> (24. januar 2006).

Ustanovna listina Združenih narodov, *Charter of the United Nations*, sprejeta 26. 6. 1945, stopila v veljavo 24. 10. 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter/> (14. december 2005).

Evropski svet v Kopenhavnu, Zaključki predsedstva, *European Council in Copenhagen, Conclusions of the Presidency*, Evropski svet, 21.–22. 6. 1993, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (4. november 2006).

Zakon z dne 1. julija 1901 o ustanovitveni pogodbi društev, *Loi du 1 juillet 1901 relative au contrat d'association*, Francija, sprejet 1. 7. 1901, <http://www.associanet.com/docs/loi1901.html> (25. marec 2006).

Zakon z dne 9. decembra 1905 o ločitvi cerkve in države, *Loi du 9 décembre 1905 relative à la séparation des Églises et de l'État*, Francija, sprejet 9. 12. 1905, <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/eglise-etat/sommaire.asp> (25. marec 2006).

Zakon o azilnem postopku, *Asylum Procedure Act*, Nemčija, sprejet 1. 7. 1993, <http://www.goethe.de/in/d/frames/presse/gesetzestexte/e/asyl-einl-e.html> (27. marec 2006).

Zakon o boju proti diskriminaciji, *Loi relative à la lutte contre les discriminations*, zakon 2001–1066, Francija, sprejet 16. 11. 2001, <http://www.france.qrd.org/texts/discrimination/loi2001-1066.html> (25. marec 2006).

Zakon o državljanstvu, *Loi relative à la nationalité*, zakon 98–170, Francija, sprejet 16. 3. 1998, <http://www.admi.net/jo/19980317/JUSX9700113L.html> (23. marec 2006).

Zakon o državljanstvu, *Nationality Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 1. 1. 2000, http://www.bmi.bund.de/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Staatsangehoerigkeitstsgesetz_englisch,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Staatsangehoerigkeitstsgesetz_englisch.pdf (23. marec 2006).

Zakon o državljanstvu, *Nationality Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 22. 7. 1913, <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=11&lid=1924> (23. marec 2006).

Zakon o nadzoru in omejevanju imigracije ter o urejanju bivanja in integracije državljanov EU in tujcev, *Act to Control and Restrict Immigration and to Regulate the Residence and Integration of EU Citizens and Foreigners (Immigration Act)*, Bundestag, Nemčija, sprejet 30. 7. 2004, stopil v veljavo 1. 1. 2005, http://www.bmi.bund.de/nn_174390/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Zuwanderungsgesetz_englisch,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Zuwanderungsgesetz_englisch (27. marec 2006).

Zakon o prebivališču, gospodarski dejavnosti in integraciji tujcev na zveznem ozemlju, *Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory (Residence Act)*, Bundestag, Nemčija, sprejet 30. 7. 2004, stopil v veljavo 1. 1. 2005, http://www.bmi.bund.de/nn_174390/Internet/Content/Common/Anlagen/Gesetze/Zuwanderungsgesetz_englisch,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Zuwanderungsgesetz_englisch (27. marec 2006).

Zakon o različnih določbah družbenega reda, *Loi portant diverses dispositions d'ordre social*, zakon 85–772, Francija, sprejet 25. 7. 1975, http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnDocument?base=LEX_SIMPLE_AV90&nod=1LX985772 (25. marec 2006).

Zakon o različnih ukrepih družbenega reda, *Loi portant diverses mesures d'ordre social*, zakon 89–18, Francija, sprejet 13. 1. 1989, http://www.legislation.cnaf.fr/textes/loi/TLR-LOI_8918_13011989.htm (25. marec 2006).

Zakon o spremembi določb kazenskega zakonika glede preprečitve kaznivih dejanj in deliktov proti osebam, *Loi portant réforme des dispositions du code pénal relatives à la répression des crimes et délits contre les personnes*, Francija, sprejet 22. 7. 1992, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=JUSX8900010L> (4. november 2006).

Zakon o solidarnosti in urbanih obnovah, *Loi relative à la solidarité et au renouvellement urbains*, zakon 2000–1208, Francija, sprejet 13. 12. 2000, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=EQUX9900145L> (23. marec 2006).

Zakon o tujcih, *Aliens Act*, Bundestag, Nemčija, sprejet 9. 7. 1990, <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/AusIG.htm> (23. marec 2006).

Zakon o upravljanju imigracije, dovoljenju za bivanje za tujce in državljanstvu, *Loi relative à la maîtrise de l'immigration, au séjour des étrangers en France et à la nationalité*, zakon 2003–1119, Francija, sprejet 26. 11. 2003, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=INTX0300040L> (23. marec 2006).

Zakon o zaposlovanju, razvoju dela za polovični delovni čas in zavarovanju za primer brezposelnosti, *Loi relative à l'emploi, au développement du travail à temps partiel et à l'assurance chômage*, zakon 92–1446, Francija, sprejet 31. 12. 1992, <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=TEFX9200149L> (4. november 2006).

Zakon o zaščiti oseb pred diskriminacijo na podlagi njihovega zdravstvenega stanja in njihove invalidnosti, *Loi relative à la protection des personnes contres les discriminations en raison de leur état de santé ou de leur handicap*, zakon 90–602, Francija, sprejet 12. 7. 1990, http://handy.univ-lyon1.fr/loi/recueil/textes_generaux/loi90602.html (25. marec 2006).